

ศึกษาคติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวา
ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

A STUDY OF BUDDHIST ETHICS IN THE CEREMONY RAM-PHI-PHA
OF BAN NON KHWAO PEOPLE BAN-LAO SUB-DISTRICT,
BAN FANG DISTRICT, KHON KAEN PROVINCE

พระธรรมกิตติ ปญญาวิชโร (จำพรรษณ์ันต์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

ศึกษาคติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวา
ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

พระธรรมกิตติ ปณญาวชิโร (จำพรรษายนันต์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

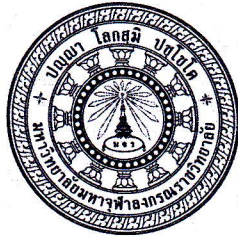
A Study of Buddhist Ethics in the Ceremony Ram-Phi-Pha of Ban
Non Khwao People Ban-Lao Sub-District, Ban Fang District,
Khon Kaen Province

Phar Thammakit Paññāvajiro (Jampornchainan)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเรื่อง
“ศึกษาคติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมลำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า
อำเภอฝาง จังหวัดขอนแก่น” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

ประธานกรรมการ

(ผศ. ดร.ธรรพงษ์ มีไธสง)

กรรมการ

(พระมหามิตร ฐิตปถุโย, รศ. ดร.)

กรรมการ

(รศ. ดร.โสวิทย์ บำรุงศักดิ์)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหามิตร ฐิตปถุโย, รศ. ดร.

ประธานกรรมการ

รศ. ดร.โสวิทย์ บำรุงศักดิ์

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระธรรมกิตติ ปญญาวิชโร)

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : ศึกษาคตินิยมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวาทำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น
- ผู้วิจัย** : พระธรรมกิตติ ปณญาวชิโร (จำพรรษายนันต์)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : พระมหามิตร ฐิตปณฺโญ, รศ. ดร., ป.ธ. ๔, พธ.บ. (รัฐศาสตร์), พธ.ม. (พระพุทธศาสนา), Ph.D. (Buddhist Studies)
 - : รศ. ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์, ป.ธ. ๗, พธ.บ.(ปรัชญา), M.A. (Buddhist Studies), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๘ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการประกอบพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวาทำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น ๒) ศึกษาคตินิยมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวาทำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น โดยศึกษาจากพื้นที่บ้านโนนเขวาทำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

รูปแบบวิธีวิจัยเป็นรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดเป็นคำถามในการวิจัย จากนั้นจึงได้ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามแบบสัมภาษณ์ (Interview) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาและรวบรวมข้อมูล โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สำหรับประชากรผู้ให้ข้อมูล โดยมีเนื้อหาสำคัญ เช่น ความเป็นมา ความสำคัญ เรื่องผี พิธีลำผีฟ้า คตินิยมคำสอน และทฤษฎีความเชื่อ ของบ้านโนนเขวาทำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

ผลการวิจัยพบว่า ๑) การประกอบพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวาทำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น มีลำดับการประกอบพิธีกรรมการลำผีฟ้าอย่างมีระบบและขั้นตอนการทำพิธีลำผีฟ้า และทำให้ทราบผลของความหมายของพิธีกรรม ลักษณะของพิธีกรรม ประเภทของพิธีกรรม องค์ประกอบของพิธีกรรม ๒) คตินิยมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวาทำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น มีคตินิยมที่ปรากฏในพิธีลำผีฟ้าอาทิเช่น คตินิยมศรัทธา ๔ คตินิยมเรื่องกฎแห่งกรรม คตินิยมความกตัญญู คตินิยมศีล ๕ เป็นต้น

- Thesis Title** : A Study of Buddhist Ethics in the Ceremony Ram-Phi-Pha of Ban Non Khwao People, Ban-Lao Sub-District, Ban Fang District, Khon Kaen Province
- Researcher** : Phra Thammakit Paññāvajiro (Jampornchainan)
- Degree** : Master of Arts (Buddhist Studies)
- Thesis Supervisory Committee**
- : Phramaha Mit Thitapanyo, Assoc. Prof. Dr., Pali IV, B.A. (Political Science), M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)
 - : Assoc. Prof. Dr. Sowit Bamrungphak, Pali VII, B.A. (Philosophy), M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)
- Date of Graduation** : March 8, 2019

Abstract

The aims of this study were: 1) to study the ceremony ‘Ram-Phi-Fa (Ghost Dancing)’ of Non Khwao villagers, Banlao Sub-district, Ban Fang District, Khon Kaen; 2) to study the Buddhist ethics appeared in the ceremony. This qualitative research was conducted through the study of relevant documents, fieldwork and in-depth interviews.

The research results revealed that based on the study in the research area, the ceremony is proceeded systematically in steps. The dance indicates the meaning, characteristics, types and elements of the ceremony.

After careful analysis of the information obtained in the research, the Buddhist ethics found in the ceremony were VI faiths, Laws of Kamma, Gratitude and Five Precepts etc.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาของพระเดชพระคุณศิษย์
สิริปณฺโณ

ที่เมตตาอนุเคราะห์ให้การสนับสนุนด้านการศึกษา, พระมหามิตร ฐิตปณฺโณ, ผศ.ดร.ประธาน
ที่ปรึกษา

และรศ.ดร. โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ อาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งได้กรุณาให้คำแนะนำตรวจแก้
ข้อบกพร่องต่างๆ ให้สมบูรณ์ที่สุด ผู้วิจัยมีความซาบซึ้งในความเมตตากรุณาของอาจารย์เป็นอย่างยิ่ง ขอ
อนุโมทนาและขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ผู้วิจัยขอขอบคุณคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ที่กรุณาให้คำแนะนำ และตรวจรูปแบบวิทยานิพนธ์ให้ถูกต้อง สมบูรณ์
ตามรูปแบบของงานวิจัย ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุด วิทยาเขตขอนแก่น ที่ได้ให้ความเอื้อเฟื้อและ
อำนวยความสะดวกในการศึกษาค้นคว้าข้อมูลหนังสือ ตำราวิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัยและเอกสาร
ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยผู้วิจัย ขอขอบคุณและขออนุโมทนา

ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกๆ ท่านที่ได้ถ่ายทอด วิชาความรู้ให้ผู้วิจัยตั้งแต่อติจนถึง
ปัจจุบันที่กรุณาให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย

พระธรรมกิตติ์ ปณฺณาวชิโร(จำพรชัยนันต์)

๘ มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาการวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย	๕
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความเชื่อ	๗
๒.๑.๑ ความหมายของความเชื่อ	๗
๒.๑.๒ แนวคิดและความเป็นมาของความเชื่อ	๙
๒.๑.๓ ประเภทของความเชื่อ	๑๐
๒.๒ แนวคิดเรื่องผีในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๖
๒.๒.๑ ความหมายของผี	๑๗
๒.๒.๒ การกำเนิดของผี	๑๗
๒.๒.๓ สถานที่ที่อยู่ของผี	๑๗
๒.๒.๔ ประเภทของผี	๑๗
๒.๒.๕ ความเชื่อเรื่องผีของมนุษย์	๑๘
๒.๒.๖ การทำพิธีขับไล่ภูมมนุษย์ (ผี)	๑๘
๒.๒.๗ การทำพิธีกรรมอุทิศแก่ญาติ (เปรต) ในสมัยพุทธกาล	๒๐
๒.๒.๘ พระพุทธศาสนามีความเชื่อเรื่องผี	๒๐
๒.๒.๙ หลักการทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องกรรม	๒๑
๒.๒.๑๐ ผีในความเชื่อของสังคมไทย	๒๗
๒.๒.๑๑ สังคมชุมชนภาคอีสานให้ความสำคัญกับผี	๒๘
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรม	๒๙
๒.๓.๑ ความหมายของพิธีกรรม	๒๙

๒.๓.๒ ลักษณะของพิธีกรรม	๓๐
๒.๓.๓ ประเภทของพิธีกรรม	๓๑
๒.๓.๔ องค์ประกอบของพิธีกรรม	๓๑
๒.๓.๕ การประกอบพิธีกรรมลำผีฟ้าทั่วไป	๓๓
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธธรรม	๓๙
๒.๔.๑ ความหมายของหลักพุทธธรรม	๓๙
๒.๔.๓ ลักษณะสำคัญของหลักพุทธธรรม	๔๐
๒.๔.๔ หลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีลำผีฟ้า	๔๒
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔๙
๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย	๕๒
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย	๕๓
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๕๓
๓.๒ พื้นที่การวิจัย	๕๔
๓.๓ เครื่องมือการวิจัย	๕๔
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๕๕
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๕๖
๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย	๕๖
บทที่ ๔ ผลการศึกษาวิจัย	๕๗
๔.๑ ประวัติความเป็นมา ของชาวบ้านโนนเขวา	๕๗
๔.๒ การประกอบพิธีการลำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น การประกอบพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวา	๕๙
๔.๓ คติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้าน โนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น	๖๙
๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย	๘๔
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๘๖
๕.๑ สรุปผลการศึกษา	๘๖
๕.๒ อภิปรายผลการศึกษา	๙๐
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๙๐
ภาคผนวก	๙๖
ภาคผนวก ก. หนังสือขอความอนุเคราะห์	๙๗
ภาคผนวก ข. แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๐๒
ภาคผนวก ค. รูปภาพประกอบการสัมภาษณ์	๑๐๕
ประวัติผู้วิจัย	๑๑๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ในวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คัมภีร์อรรถกถาภาษาไทยใช้ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย การอ้างอิงระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ ให้ใช้อักษรย่อตัวพื้นปกติ เช่น ที.สี.(ไทย) ๙/๒๗๖/๙๘. หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ภาษาไทย เล่ม ๙ ข้อ ๒๗๖หน้า ๙๘ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระวินัยปิฎก		พระสุตตันตปิฎก	
คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
วิ.มหา. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวิงค์	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค (ภาษาไทย)
ม.มู. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลป้อนาสก์ (ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมป้อนาสก์ (ภาษาไทย)
อง.ทุก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.จตุกก.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ทสก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต (ภาษาไทย)
ขุ.ขุ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ (ภาษาไทย)
ขุ.วิ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	วิมานวัตถุ (ภาษาไทย)

ข. คำย่อชื่อคัมภีร์อรรถกถา

อรรถกถาพระวินัยปิฎก		อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก	
คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
วิ.ภิกขุณี.อ. (ไทย)	= วินัยปิฎก	สมันตปาสาทิกา	ภิกขุณีวิงค์คอรรรถกถา (ภาษาไทย)
ม.มู.อ. (ไทย)	= มัชฌิมนิกาย	ปัญจสุทนี	มูลป้อนาสกอรรรถกถา (ภาษาไทย)
ส.นิ.อ. (ไทย)	= สังยุตตนิกาย	สารัตถปกาสินี	นิทานวรรคอรรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย	ปรมัตถโชติกา	ขุททกปาฐอรรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.เปต.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย	ปรมัตถโชติกา	เปตวัตถุอรรรถกถา (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หมอลำส่องหรือลำผีฟ้า เป็นหมอผีประเภทหนึ่งที่รักษาด้วยความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา หมอลำผีฟ้ารักษาผู้ป่วยโดยใช้อำนาจเหนือธรรมชาติของผีฟ้า เพื่อให้ผีออกจากร่างกายของผู้ป่วย ลำผีฟ้า การรักษาด้วยผีฟ้ามีอยู่ ๒ สาเหตุ คือ รักษาด้วยลำทรงแล้วไม่หาย ผิด่างๆ ไม่ยอมยกโทษให้หรือผีมีความแค้นเกินไป ไม่ยอมรับการขอขมา จำเป็นต้องเชิญผีฟ้าลงมาช่วยรักษาเยียวยา เพราะผีฟ้ามีอิทธิฤทธิ์มากกว่า เป็นผีที่กำหนดชะตาชีวิตมนุษย์และอยู่เหนือกว่าผีทั้งปวง อีกอย่างหนึ่งเมื่อลำส่อง (การดูหมอเพื่อการวินิจฉัยปัญหาของชาวอีสาน) ดูแล้วปรากฏว่าอาการเจ็บป่วยนั้นเป็นการติดต่อกับผีฟ้า ไม่ใช่ผีในโลกมนุษย์ ก็จะเข้าทรงอัญเชิญผีฟ้าลงมารักษา การรักษาด้วยลำผีฟ้าจึงแก่กล้ากว่าลำทรง นอกจากนี้การลำผีฟ้ารักษายังมีข้อห้าม (คะลำ) มากมาย เช่น ห้ามใครยืมของในบ้าน ห้ามใครมาขอสิ่งของ ห้ามผู้ชายมาช้องแฉะต้องคนไข้ และอื่นๆ อีกหลายอย่าง ขนบประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับลำผีฟ้าความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุที่ทำให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บ และสาเหตุที่ทำให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บนั้นเกี่ยวข้องกับสาเหตุ ๒ ประการ คือ สาเหตุที่เกิดตามธรรมชาติ เช่น ภูมิอากาศทำให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บ ส่วนสาเหตุที่เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาตินั้น มีหลายประเภท เช่น การถูกผีทำ การถูกคนทำด้วยวิธีทางคาถาอาคม ชะตา กฎแห่งกรรม และการผิดขนบธรรมเนียมประเพณี ฯลฯ ซึ่งต่างก็ทำให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บตามความคิด ความเชื่อของชาวบ้าน เมื่อมีเหตุเหล่านี้ผู้ป่วยต้องหาวิธีการรักษา พยายามตามสาเหตุของโรคนั้น ชาวอีสานเชื่อว่า “ผีฟ้า” จะสามารถบันดาลทุกสิ่งได้ แม้แต่การเกิดการตายของมนุษย์ตลอดจนเป็นผู้กำหนดโชคชะตาของมนุษย์ ขณะที่มีชีวิตอยู่บนโลก และเชื่อว่าผีพรพชนกับผีฟ้ามีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ เชื่อว่ามนุษย์มีขวัญประจำตัวอยู่ทุกคน เมื่อตายลงขวัญจะออกจากร่างไปพบบรรพชนและจะเดินทางไปยังเมืองฟ้าเพื่อไหว้ผีฟ้า

โรคร้ายไข้เจ็บทั้งทางกายและจิตในนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์หลีกเลี่ยงไม่ได้ มนุษย์จึงพยายามสร้างความคิดความเชื่อเพื่ออธิบายสาเหตุที่ทำให้เกิดความเจ็บป่วย และวิธีการรักษาโรคร้ายไข้เจ็บมาตลอด ซึ่งความคิดความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุโรคร้ายไข้เจ็บและวิธีการรักษานั้น มีความแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม ในสังคมไทยถึงแม้การแพทย์แผนปัจจุบันจะเข้ามามีบทบาทแทนที่การแพทย์แผนโบราณแล้วก็ตาม แต่ระบบการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน ที่เน้นเอาความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติหรือความเชื่อเกี่ยวกับผี และพิธีกรรมทางศาสนา มารักษาผู้ป่วย ก็ยังคงมีให้เห็นกันอยู่ โดยการรักษาแบบพื้นบ้านแบ่งออกเป็นหลายประเภท ซึ่งหมอลำส่องหรือหมอลำผีฟ้าถูกจัดอยู่ในประเภท

หมอไสยศาสตร์หรือหมอผีประเภทหนึ่งที่ทำการรักษาด้วยความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาสังคมไทย เป็นสังคมที่เรียกว่า สังคมระบบความเชื่อ^๑ ความเชื่อย่อมนำมาซึ่งศาสนา คติธรรมคำสอน และความเชื่อในลัทธิต่างๆศาสนาในความหมายกว้างๆ คือการบรวงสรวงบูชาหรือการสร้างสัมพันธภาพอันดี ระหว่างมนุษย์กับอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ซึ่งมนุษย์เชื่อว่าสามารถควบคุมหรือมีอิทธิพลเหนือ วิถีทางของธรรมชาติและวิถีชีวิตของมนุษย์ ศาสนาตามทัศนะทางมานุษยวิทยาจึงบ่งบอกนัยถึงการ ขยายความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ออกไปสู่ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีอำนาจเหนือมนุษย์ และธรรมชาติ เมื่อเชื่อว่าผีมีจริง และมีความสามารถเหนือคนธรรมดาทั่วไป รู้อดีต ทำนายชะตาชีวิต ได้ ให้ยารักษาโรคได้ ผู้คนจึงให้ความเคารพยำเกรง และเกิดเป็นประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ ความเชื่อมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคมในชุมชนและความเชื่อที่เกี่ยวกับ สิ่งนอกเหนือธรรมชาติโดยเฉพาะความเชื่อเกี่ยวกับผีซึ่งคือกฎเกณฑ์และระเบียบแบบแผนของ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับชุมชนและคนกับธรรมชาติมีอำนาจมากกว่าหรือเป็นผู้ควบคุม และจัดการ ความเชื่อนี้จึงเป็นเรื่องนามธรรม ที่แลเห็นยากจึงต้องมีการแสดงออกด้วยการกระทำคือ การประกอบพิธีกรรมเพื่อให้บุคคลหลายฝ่ายมาพบปะและปฏิบัติร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย เดียวกันดังนั้นการทรงเจ้าเข้าผีนั้นมีวัตถุประสงค์อันหลากหลาย หนึ่งในนั้นคือเพื่อการรักษาโรค ด้วย ความหลากหลายของโลกทัศน์สุขภาพไทยที่ผสมผสานกันในชีวิตของผู้คน การรักษาโรคด้วยอำนาจ ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ จึงเป็นทางเลือกหนึ่งของการดูแลสุขภาพยังอยู่ในมือ ของชาวบ้าน ผีฟ้า (หรือ แถน) เป็นเทพหรือผีที่มีอำนาจสูงสุด ไม่ต้องไปสถิตในธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ ภูเขา ผาหิน เหมือนผีอื่น เชื่อกันว่าแถนนั้นเป็นเทพที่มีสถานะเทียบเท่าพระอินทร์ ผีฟ้าหรือ พญาแถนนี้มีชื่อเรียกต่างกันไปในท้องถิ่นต่างๆ อาทิ ผีหลวง ผีไท้ ผีไท้เถิง แถนหลวง แถนแนน แถน เคอ แถนคาย แถนเคาะ แถนซ่ง แถนเถือก แถนซี แถนสัว้ด้วยความเชื่อแล้วเชื่อว่าผีฟ้า ผีแถน หรือ พญาแถน๒ เป็นเจ้าแห่งผี เป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งต่างๆ ขึ้นมา ในตำนานขุนบรมที่เป็นตำนานว่า ด้วยการกำเนิดมนุษย์กลุ่มต่างๆ ได้มีการกล่าวถึงพญาแถนเอาไว้ว่า ลงมาทำการช่วยเหลือมนุษย์ใน ยามลำบาก เมื่อผีฟ้าสามารถช่วยเหลือมนุษย์ได้ในยามลำบาก ดังนั้นเมื่อประสบความเจ็บป่วย ชาวบ้านจะประกอบพิธีกรรมลำผีฟ้าด้วยการอัญเชิญ ขอให้ผีฟ้าลงมาสอดส่องหาสาเหตุของอาการ เจ็บป่วย และคุ้มครองรักษาให้ผู้ป่วยนั้นหายจากโรค ผีฟ้าที่อัญเชิญลงมาจะมีชื่อป้องกันกับตัวละครใน วรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน อาทิ พิมพา จุมคา ศรีธน สีดา หรืออรพิม โดยเชื่อว่าขณะที่บุคคลเหล่านั้น มีชีวิตอยู่ ได้ประกอบคุณงามความดีช่วยเหลือผู้คนไว้มากเป็นการสะสมบุญบารมี ตายไปแล้วจึงไปเกิด บนสวรรค์กลายเป็นผีฟ้า สามารถลงมาช่วยมนุษย์ในโลกได้

อาการเจ็บป่วยที่จะให้ผีฟ้าช่วยรักษานั้นจะเป็นอาการเจ็บป่วยเป็นมานานรักษาอย่างไรก็ไม่หาย แม้แต่การเซ่นไหว้ผีปู่ตาหรือทำพิธีกรรมอื่นๆ แล้วก็ยังไม่หาย ก็เชื่อว่าจะเกิดจากการล่วง

^๑ บุญยงค์ เกศเทศ, **ผีป่าดงภู เจ้าปู่ขุนน้ำ**, (มหาสารคาม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๕), หน้า ๑๒-๑๓.

^๒ เบญจวรรณ นาราัจจ์, **ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาอีสาน**, (ขอนแก่น: ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมผู้นำ โขง มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๒).

ละเมิดผีหรือที่เรียกว่า ผิดผี จึงมีการลงโทษให้มีอันเป็นไปต่างๆ จึงต้องใช้การล่าผีมารักษา ซึ่งการเชิญผีฟ้าลงมานั้นต้องอาศัยคนกลางที่จะช่วยให้เกิดการสื่อสารระหว่างผีกับมนุษย์ได้ คือร่างกายของคนทรงหรือหมอลำผีฟ้า บางแห่งก็เรียกว่า ผีฟ้านางเทียม หรือบางแห่งก็เรียกครูบา หมอลำผีฟ้าจะเป็นผู้สื่อสารต่อรองกับผีฟ้า ผู้ป่วยไม่ได้เป็นผู้สื่อสารโดยตรง หมอลำผีฟ้าไม่ได้รับการรักษาโรคแต่จะรับเฉพาะโรคที่เป็นจากการผิดผี จะรู้ว่าผิดผีอย่างไรก็ต้องเข้าขั้นตอนของการรักษา

เริ่มด้วยการเชิญผีฟ้าลงมาเรียกว่า ลำเชิญ^๓ จากนั้นก็เป็นการล่าส่งบางที่ก็เรียกว่ามาสอนมาแหล่ง เป็นการวินิจฉัยว่ามีเหตุมาจากอะไร ผีฟ้าจะบอกว่าผู้ป่วยไปทำอะไรมา ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการทำผิดศีลตลวง ทำให้ผีหรืออำนาจศักดิ์สิทธิ์มาลงโทษ ขั้นที่สองล่าป่วยหรือล่ารักษาเป็นขั้นตอนของการรักษา การล่ารักษาเป็นการขอขมาอ่อนวอนและต่อรองการเช่นสังเวดต่างๆ เพื่อให้อำนาจศักดิ์สิทธิ์พอใจ บางแห่งมีการล่าเอ็นขวัญ (เรียกขวัญ) ก่อนการรักษา บางแห่งก็หลังการรักษา และอาจมีคำสั่งสอนต่อจากล่าป่วย เพื่อเป็นการสั่งสอนผู้ป่วยและญาติมิตร บางแห่งอาจจะมีพิธีตัดกรรมขั้นตอนสุดท้ายเป็นการล่าส่งหรือแต่งส่ง เพื่อส่งแถนหรือผีฟ้ากลับคืนฟ้า เป็นพิธีที่จัดเมื่อผู้ป่วยหายถ้าไม่หายก็ไม่ต้องจัดขั้นตอนนี้ในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีเจ้าพิธีกรรมหรือคนทรงจะเป็นผู้หญิง^๔ แต่หากเป็นพิธีกรรมที่เนื่องด้วยพุทธศาสนา สิ่งสำคัญอีกอย่างในพิธีกรรมรำผีฟ้าที่ขาดไม่ได้คือ เสียงดนตรีจากแคนและกลอง หมอลำผีฟ้าแต่ละคนก็จะมีหมอลำแคนคู่ใจ เชื่อกันว่าเสียงเพลงเสียงดนตรีและการฟ้อนรำ มีส่วนทำให้ผู้ป่วยมีจิตใจสดชื่น หายวิตกกังวล รวมไปถึงกำลังใจที่เกิดจากการทำพิธีกรรมและญาติมิตรที่เข้าร่วมพิธีกรรม ก็ทำให้ผู้ป่วยพร้อมที่จะเข้มแข็งต่อสู้กับโรค รวมไปถึงเป็นจัดระเบียบสังคมในชุมชนไปด้วย จากการสั่งสอนเรื่องคุณธรรมต่างๆ เพราะเชื่อว่าผู้ป่วยเจ็บไข้จากการละเมิดจารีต แม้ว่าโลกสมัยใหม่จะเชื่อในเหตุผลนิยมและประจักษ์นิยม ไม่ให้น้ำหนักกับเรื่องเหนือธรรมชาติ เพราะเห็นว่าไม่มีหลักฐานหรือหลักการที่จะพิสูจน์ได้ แต่หมอลำผีฟ้ายังคงได้รับความนิยมอยู่และเป็นทางออกที่สำคัญกับผู้ป่วยที่ไม่เห็นทางออกจากการรักษาด้วยการแพทย์สมัยใหม่ ด้วยการเสริมพลังใจจากอำนาจเหนือธรรมชาติ ญาติมิตร และประเพณีวัฒนธรรม

ด้วยเหตุดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะ ศึกษาคติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีรำผีฟ้าของชาวบ้าน โนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น ชาวบ้านโนนเขวายังคงรักษาแบบแผนการแสดงไว้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ตามพิธีกรรมการบำบัดรักษาผู้ป่วยตามความเชื่อของชาวอีสานโดยเชื่อว่าผีฟ้าสามารถบำบัดรักษาโรคหรือมีอิทธิพลต่อผู้มารักษาโรคต่างๆนั้น ทูเลาและหายได้ในที่สุดเพื่อให้พิธีกรรมรำผีฟ้าดำรงอยู่กับวิถีชีวิตที่ดำรงของชาวอีสานสืบต่อไปอีกทั้งพิธีกรรมรำผีฟ้านั้นยังอาจจะทำให้ผู้ที่เป็นหมอลำผีฟ้าเป็นผู้มีจิตใจเมตตาและมีความสงบสุขซึ่ง

^๓ พัฒนา กิตติอาษา, ทรงเจ้าเข้าผีในวัฒนธรรมสุขภาพไทย : โนนโกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ พหุลักษณะทางการแพทย์กับสุขภาพในมิติสังคมวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๙), หน้า ๑๗๑-๒๖๑.

^๔ โนนโกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, พหุลักษณะทางการแพทย์กับสุขภาพในมิติสังคมวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๙), หน้า ๑๗๑-๒๖๑.

ปฏิบัติตามหลักพื้นฐาน ที่ชาวพุทธที่พึงปฏิบัติซึ่งส่งผลดีกับผู้ที่เป็นหมอลำผีฟ้าและบุคคลอื่นๆได้อีกด้วย

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาพิธีการลำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาคติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีการลำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ ในการประกอบพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่นมีความเป็นมาอย่างไร

๑.๓.๒ คติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่นมีคติธรรมอะไรบ้าง

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เน้นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยได้วางกรอบในการศึกษาวิจัยในเรื่อง ศึกษาคติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งมีขอบเขตของการวิจัยครั้งนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัย เกี่ยวกับศึกษาคติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีลำผีฟ้า ของชาวบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น โดยได้ศึกษาการประกอบพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้าน โนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่นและศึกษาคติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้าน โนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านข้อมูล

๑) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิจาก คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬารามราชวิทยาลัยทั้งภาษาไทย และภาษา บาลี

๒) ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลชั้นทุติยภูมิจากเอกสารหนังสือ ตำราทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นข้อมูลอ้างอิงและสนับสนุนการวิจัยให้ดียิ่งขึ้นไป

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา การศึกษา ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตพื้นที่การศึกษาวิจัย คือ ในเขต บ้านโนนเขวาทำบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น โดยศึกษาจากพื้นที่ บ้านโนนเขวาทำบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น เหตุที่ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ดังกล่าวเนื่องจากพื้นที่ ของหมู่บ้านตั้งอยู่ในเขตบ้าน ซึ่งเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ดั้งเดิม และยังมีพิธีกรรมรักษา ผู้ป่วย ด้วยการรำผีฟ้าที่ สืบทอดต่อกันมา

๑.๔.๔ ประชากรกลุ่มเป้าหมาย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยแบ่งกลุ่มประชากรออกเป็น ๘ กลุ่ม ดังนี้

- ๑) กลุ่มพระสงฆ์ ๒ รูป
 - ๒) กลุ่มนักปราชญ์ชาวบ้าน ๒ คน
 - ๓) กลุ่มผู้นำชุมชน ๓ คน
 - ๔) กลุ่มหัวหน้าหมอลำผีฟ้า ๒
 - ๕) กลุ่มลูกศิษย์ ๕ คน
 - ๖) กลุ่มผู้ป่วยที่เคยรักษาโดยพิธีกรรมรำผีฟ้าจำนวน ๓ คน
 - ๗) กลุ่มญาติผู้ป่วยที่เคยรักษาโดยหมอลำผีฟ้าจำนวน ๓ คน
 - ๘) กลุ่มประชากรทั่วไปที่เคยเข้าร่วมพิธีลำผีฟ้าจำนวน ๕ คน
- รวมกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาทั้งสิ้นจำนวน ๒๕ รูป/คน

๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย

คติธรรมทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การให้ข้อคิดที่ดี ที่ถูกต้องที่ใครๆ ปฏิบัติตามแล้ว ย่อมจะได้รับผลดี

ผีฟ้า หมายถึง ผีซึ่งมีวิมานอยู่บนฟ้า ซึ่งก็คือเทวดานั้นเอง ผีฟ้าไม่ใช่สิ่งน่ากลัวเหมือนผีชนิดอื่นๆ ผีฟ้าเป็นผีที่ให้คุณมากกว่าให้โทษ เพราะเป็นผีที่คอยคุ้มครอง ดูแล รักษามนุษย์

รำผีฟ้า หมายถึง การพ้อนรำประกอบเสียงแคนเสียงลำ

ลำผีฟ้า หมายถึง การขับร้องประกอบเสียงแคน

หมอลำผีฟ้า หมายถึง คนที่ขับร้องและพ้อนรำประกอบเสียงแคน

พิธีกรรมลำผีฟ้า หมายถึง การบูชา แบบอย่างหรือแบบแผนต่าง ๆ ที่ปฏิบัติในทางศาสนา

ชาวบ้าน หมายถึง ประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านโนนเขวาทำบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๖.๑ ทำให้ทราบถึงการประกอบพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

๑.๖.๒ ทำให้ทราบถึงคติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้าน โนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาคติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น” ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษา ค้นคว้าเอกสารแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ โดยผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นของการศึกษาไว้ ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความเชื่อ
- ๒.๒ แนวคิดเรื่องผีในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรม
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธธรรม
- ๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความเชื่อ

ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่ง การดำรงชีวิตของมนุษย์ในสมัยโบราณที่มีความเจริญทางด้านวิชาการน้อย ความเชื่อจึงเกิดจากการเกิดขึ้น และการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นการบันดาลให้เกิดขึ้นจากอำนาจของ เทวดา พระเจ้า หรือภูตผีปีศาจ ดังนั้นเมื่อเกิดปรากฏการณ์ต่างๆ ขึ้น เช่น ฝนตก ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด อุทกภัย และวาตภัย ต่างๆ ขึ้น ล้วนเป็นสิ่งที่มียุทธิพลต่อชีวิตหรือความเป็นอยู่ของมนุษย์ ซึ่งยากที่จะป้องกันหรือแก้ไขได้ด้วยตัวเอง บางอย่างเป็นเหตุการณ์ที่อำนาจประโยชน์ แต่บางเหตุการณ์ก็เป็นอันตรายต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ มนุษย์จึงพยายามที่จะคิดหาวิธีการที่จะก่อให้เกิดผลในทางที่ดี และเกิดความสุขให้กับตนเอง เพื่อกระทำต่อสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น ทำให้เกิดเป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็นพิธีกรรม หรือศาสนาเกิดขึ้น

๒.๑.๑ ความหมายของความเชื่อ

คำว่า “ความเชื่อ” มีความหมายอยู่หลายความหมาย นักวิชาการและผู้รู้ได้ให้ความหมายของความเชื่อไว้ในแง่มุมต่างๆ ดังนี้ ความเชื่อ คือ การยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริงหรือเป็นสิ่งที่เราไว้วางใจ ความจริงหรือความไว้วางใจที่เป็นรูปของความเชื่อนั้น ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นความจริงที่ตรงตามหลักเหตุผลหรือหลักวิทยาศาสตร์ใดๆ คนที่เชื่อในฤกษ์ยามก็จะถือว่า วันเวลาการโคจรของดวงดาวจะก่อให้เกิดผลต่อตัวมนุษย์ คนที่เชื่อเครื่องรางของขลังก็จะมีคามยึดมั่นว่า เครื่องรางของ

หลังให้คุณให้โทษแก่ตนได้จริง ตัวอย่างของความเชื่อ ได้แก่ ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ โชคลาง ของขลัง ผีสาง นางไม้ ความเชื่ออำนาจลึกลับ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เหล่านี้เป็นต้น

ธวัช ปุณโณทก ได้กล่าวถึงความเชื่อไว้ว่า ความเชื่อ คือ การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ^๑ ที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์นั้นๆ หรือสังคมมนุษย์นั้นๆ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น ไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัวสิ่งเหล่านี้ เรียกว่าความเชื่อ ฉะนั้นความเชื่อจึงมีขอบเขตกว้างขวางมาก ไม่เพียงแต่จะหมายถึงความเชื่อในดวงวิญญาณทั้งหลาย (belief in spiritual beings) ภูตผี คาถาอาคม โชคลาง ไสยเวทต่างๆ ยังรวมถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มนุษย์ยอมรับนับถือ เช่น ต้นไม้ (ต้นโพธิ์ ต้นไทร) ป่าเขา เป็นต้น

มานิต มานิตเจริญ ได้ให้ความหมายคำว่าความเชื่อ (Believe) หมายถึงเห็นด้วยมั่นใจไว้ใจและนับถือ^๒

ทัศนีย์ ทานตวณิช กล่าวไว้อีกว่าความเชื่อคือการยอมรับหรือการยึดมั่นนี้อาจมีหลักฐานที่พิสูจน์ได้หรือไม่มีหลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงก็ได้^๓

ประชิด สกฤษณ์พัฒน์ อธิบายว่าความเชื่อหมายถึงความรู้สึกนึกคิดของคนในอดีตที่สืบทอดต่อกันมาและมีผลต่อพฤติกรรมการแสดงออกของบุคคลหรือกลุ่มชนโดยไม่คำนึงถึงเหตุผล ความเชื่อจะมีลักษณะสอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น^๔

คำว่า เชื่อ หมายถึงเห็นตามด้วยมั่นใจไว้ใจ^๕

คำว่า ความเชื่อ ในภาษาบาลีคือศรัทธา ภาษาสันสกฤตในอักษรไทยคือศรัทธา ชาวไทยจึงใช้ภาษาผสมผสานกันไปส่วน ความหมายก็เป็นที่เข้าใจกันเมื่อกกล่าวถึงความเชื่อ ก็ต้องกล่าวถึงลัทธิความเชื่อด้วยตัวเอง คือศาสนาต่างๆศาสนา ล้วนเกิดจากศรัทธาความเชื่อด้วยกันทั้งนั้นศรัทธาคือความเชื่อเป็นจุดเริ่มต้นของศาสนาน้อยใหญ่ทั้งปวง ศรัทธานั้นมี ๒ อย่างศรัทธาที่เป็นญาณสัมปยุตคือความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญา รู้เหตุ รู้ผล และศรัทธาที่เป็นญาณ วิปยุต ได้แก่ความเชื่อ อันเกิดจากความไม่รู้เหตุผลศาสนาน้อยใหญ่ทั้งปวง เกิดจากศรัทธา ๒ ประการดังกล่าวศรัทธาประเภทใด

^๑ ธวัช ปุณโณทก, **วัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อ** ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๓๕๐-๓๕๑.

^๒ มานิต มานิตเจริญ, **พจนานุกรมใหม่-ทันสมัยสุด**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๔), หน้า ๔๕๓.

^๓ ทัศนีย์ ทานตวณิช, **คติชาวบ้าน**, (ชลบุรี: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบางแสน, ๒๕๒๓), หน้า ๒๒๔.

^๔ ประชิด สกฤษณ์พัฒน์, **วัฒนธรรมพื้นบ้านและประเพณีไทย**, (กรุงเทพมหานคร: ภูมิปัญญา, ๒๕๔๖), หน้า ๔๒.

^๕ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนามมีบุคส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๓๗๒.

ใดประเภทหนึ่ง และในขั้นนี้ เจตภูตที่ทรงอำนาจสิ่งอยู่ในธรรมชาตินั้นๆ อาจแบ่งออกได้อีกเป็น ๓ ลำดับแห่งวิวัฒนาการทางความคิดของมนุษย์ดังนี้

(๑) เริ่มจากธรรมชาติแต่ละอย่างก่อน แล้วกว้างออกไปถึงธรรมชาติทุกอย่างในโลก โดยเชื่อว่าสรรพสิ่งในโลกมีวิญญาณสิ่งสถิตอยู่

(๒) เชื่อว่าวิญญาณเหล่านั้นมีอำนาจไปแต่ละอย่าง อาจบันดาลความดี ความชั่ว ความสุข และความทุกข์ให้แก่มนุษย์ได้แต่ละอย่างตามอำนาจและความกรุณาที่มีอยู่ วิญญาณเหล่านั้นต้องมีรูปร่าง แต่ไม่สามารถเห็นได้

(๓) เริ่มสร้างขึ้นด้วยความนึกคิดของตนเอง ภาพที่ตนนับถือเรียกว่าพระเจ้าหรือเทพเจ้าหรือผีบางเทวดาก็ตามเกิดขึ้นมาแต่ครั้งนั้น ความเชื่อเช่นนี้เป็นมูลเหตุอีกประการหนึ่งของศาสนานักปราชญ์ในสังคมมนุษย์โบราณเรียกความเชื่อนี้ถือว่าวิญญาณหรือเจตภูต

๓) ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษ ได้แก่ มารดา บิดา ปู่ย่าและตายายที่ตายไปแล้ว วิญญาณของบุคคลเหล่านั้นไม่ได้ไปไหน ยังคงอยู่เพื่อ ปกป้องรักษา ดูแลบุตรหลานของพวกเขา ทำให้เกิดการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ โดยสังเกตตัวอย่างได้จากการบังสุกุลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้วของคนไทย และการกราบไหว้บูชาบรรพบุรุษของคนจีน

๔) ความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์ ความคิดของมนุษย์ได้พัฒนาติดต่อมาจากความคิดเรื่องสร้างภาพเทพเจ้าตามมโนคติของตน โดยคิดเห็นว่าธรรมชาติอย่างใดควรมีรูปเป็นอย่างไร และธรรมชาติอย่างไหนมีอำนาจสูงต่ำกว่ากันอย่างไร บางพวกเชื่อว่าพระอาทิตย์เป็นเทพเจ้าสูงสุด บางพวกเชื่อว่าพายุฟ้าเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ บางพวกเชื่อว่าพระจันทร์เป็นเทพเจ้าสูงสุดกว่าเทพเจ้าองค์ใด เทพเจ้าแต่ละองค์มีอำนาจลดหลั่นกัน และมีหน้าที่แตกต่างกัน^๕

๒.๑.๓ ประเภทของความเชื่อ ความเชื่อของมนุษย์มีอยู่มากมาย แต่ละภูมิภาคอาจจะมีส่วนที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันไปบ้าง อย่างไรก็ตาม เราสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ

๑) ความเชื่อทั่วไป หรือความเชื่อธรรมดา (beliefs) ซึ่งคนส่วนใหญ่จะมีอยู่ สามารถแบ่งย่อยออกไปได้ดังนี้

ความเชื่อปรากฏการณ์ธรรมชาติ ได้จากการที่มนุษย์ในสมัยแรกๆ อาศัยธรรมชาติเป็นอยู่ เมื่อฝนตก ฟ้าร้อง ก็กลัว บางทีเกิดฟ้าผ่าลงมาตนได้รับอันตรายก็เข้าใจว่าธรรมชาติลงโทษ เพราะพระเจ้าท่านพิโรธ เมื่อน้ำท่วมใหญ่หรือฝนแล้ง ก็ว่าพระเจ้าลงโทษ จึงหาวิธีกราบไหว้อ้อนวอนมิให้ท่านลงโทษ เป็นต้น

(๑) ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้าน ความเชื่อในเรื่องนี้เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์เจ็บป่วย ไม่สามารถประกอบอาชีพ ก็หาหยูกยาอันเป็นสมุนไพรมารักษาหายบ้างไม่หายบ้างเพราะยาออกฤทธิ์ช้า เช่น คนปากเป็นนกกระจอกก็เอาเปลือกแคมาเคี้ยว เป็นตาแดงให้เคี้ยวกระเทียมเป่าที่ตา เป็นต้น

^๕ เสฐียร พันธงศรี, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา, ๒๕๑๓), หน้า

(๒) ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม นิมิต ฝัน การประกอบพิธีต่างๆ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวเองต่อไปภายหน้า เช่น ขึ้นบ้านใหม่ก็หาฤกษ์ยาม จะเดินทางไกลไปค้าขายก็หาฤกษ์ยาม ออกเดินทางทิศใดจึงจะดี ส่วนความฝันหรือนิมิตนั้น เชื่อกันว่ามีส่วนของความจริง ทำให้บางคนถือเอามาเป็นภาระในการกระทำต่างๆ ถ้าฝันดีก็หวังว่าจะโชคดีมีสุข หากฝันร้ายก็จะหาวิธีปิดเป่าโดยแก้ฝันตามแม่น้ำบ้าง ทางสี่แพร่งบ้าง เป็นต้น

(๓) ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะของคนและสัตว์ มนุษย์ได้คลุกคลีอยู่ด้วยกันเป็นเวลานาน ย่อมจะนำเอาลักษณะที่ดีด้วยของกันและกันมาพิจารณา แล้วสรุปเอาว่าน่าจะเป็นอย่างไร น่าจะเป็นอย่างนั้น แล้วบอกเล่าสืบต่อกันมา เช่น บอกว่าคนที่หน้ากร้อ คอสั้น ห้ามคบ หรือหญิงที่เดินกางแขนเหมือนชาย เป็นสตรีโทษ ห้ามแต่งงานด้วย กรณีเกี่ยวกับสัตว์ เช่น ควายที่จะนำมาใช้งาน ต้องดูขวัญว่าที่ตัวมีขวัญ ถ้ามีไม่ครบตามลักษณะที่กำหนดถือว่าไม่ดี เป็นต้น

(๔) ความเชื่ออันเนื่องมาแต่ศาสนา แต่ละศาสนาสอนให้คนเชื่อด้วยวิธีต่างๆ กัน แต่จุดหมายปลายทางคือความสุขในชีวิตเช่นเดียวกัน เช่น ศาสนาคริสต์ สอนให้รักเพื่อนมนุษย์ ผู้กระทำความผิดมีการสารภาพบาปต่อพระเจ้าจะหมดบาปได้ ศาสนาพุทธสอนให้เชื่อในการกระทำและผลของการกระทำ เป็นต้น

(๕) ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากินและอาชีพ มนุษย์ต้องประกอบอาชีพเพื่อความอยู่รอด การเพาะปลูกต่างๆ จะได้ผลดีจึงมีทั้งข้อห้ามและข้อปฏิบัติ เช่น ห้ามยืมเวลาปลูกข้าวโพด จะทำให้ฝักข้าวโพดมีเมล็ดห่างๆ เวลาต้นไม่มีดอกข้อห้ามซึ่งจะทำให้ผลเน่า เป็นต้น

(๖) ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณี แต่ละภูมิภาคมีประเพณีมากมาย เพราะความเชื่อของแต่ละท้องถิ่นมีอย่างนั้น มีการประกอบพิธีตามความเชื่อในประเพณีอยู่ด้วย เช่น ประเพณีชิงเปรต ในภาคใต้ ประเพณีทำบุญคุณลานในอีสาน ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

(๗) ความเชื่อเรื่องเคล็ดและแก้เคล็ดมนุษย์มีความเชื่อว่าสิ่งที่ไม่ดีจะกลายเป็นดีได้เมื่อได้แก้เคล็ดแล้ว เช่น เชื่อว่าเกิดมาอายุเท่านี้เท่านี้จะถึงชาติ ก็ทำพิธีสืบชะตาต่ออายุ หรือตัดกรรม จะทำให้อายุยืนอยู่ไปได้นาน หรือผู้ผลิตแป้งเชื้อสุราเมื่อตากแป้งเชื้อ ก็จะทำนอนคลุมโปงทำเป็นที่ว่าเมา จะทำให้แป้งเชื้อมีคุณภาพดี เป็นต้น

(๘) ความเชื่อเกี่ยวกับ นรก สวรรค์ ชาติ ภพ เป็นความเชื่อของมนุษย์ที่มีมานานแล้วว่าการทำไม่ดีจะตกนรก ถูกยมบาลทรมาน ถ้าทำดีจะมีสุขขึ้นสวรรค์ เชื่อว่าตายแล้วไปเกิดในชาติหน้าต่อไป เป็นความเชื่อที่เนื่องมาจากศาสนาเช่นกัน เป็นความฉลาดของคนโบราณที่ใช้อุบายสอนคนเพื่อให้เป็นคนดี มีความหวังในชีวิต

(๙) ความเชื่อเกี่ยวกับเลขดี เลขร้าย วันดี วันร้าย ตัวเลขนับว่าเป็นสิ่งที่เชื่อว่าจะให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ เช่น ชาวตะวันตก เชื่อว่าเลข ๑๓ เป็นตัวเลขอัปโชค ก็จะหลีกเลี่ยงการกระทำที่เกี่ยวกับเลขนี้ คนไทยเชื่อว่าเลข ๙ ดี ทำอะไรก้าวหน้าก็จะประกอบพิธีในวันที่เป็นเลขเก้า นอกจากนั้นยังเชื่อในวันจรมวันฟู ตามหลักโหราศาสตร์อีกด้วย

๒) ความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัว หรือความเชื่อทางไสยศาสตร์ (superstition) ไสยศาสตร์ คือ การเชื่อถือโดยรู้สึกเกรงขามหรือกลัวในสิ่งที่เข้าใจว่าอยู่เหนือธรรมชาติหรือในสิ่ง

ลึกลับ อันไม่สามารถจะทราบด้วยเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์ และสิ่งนั้นอาจจะให้ดีหรือร้ายแก่ผู้ที่เชื่อถือก็ได้^๙

๒.๑.๔ อิทธิพลของความเชื่อ นักสังคมวิทยาชาวอเมริกันคนหนึ่งชื่อ มิทเชล เมย์ ได้กล่าวว่าหากบุคคลกำหนด (เชื่อว่า) สถานการณ์ใดเป็นความจริงมันก็จะจริงตามนั้น ใครเชื่อว่าสิ่งใดจะเป็นอย่างไร ผลดีจะเป็นอย่างนั้น เช่น เชื่อว่าเพื่อนเป็นมิตรที่ดีหรือศัตรู เพื่อนก็จะเป็นมิตรหรือศัตรูตามความเชื่อของตน ทั้งนี้เพราะมีความเชื่อขึ้นมาจะเกิดความมั่นใจขึ้นมา มีความพยายามที่หาวิถีทางที่จะเข้าถึงความสำเร็จนั้นจนได้ ไม่ว่าความเชื่อจะมีจริงหรือไม่จริง

ความเชื่อก็มีอิทธิพลต่อการกระทำของมนุษย์ดังนี้

(๑) นักโทษตายเพราะหยดน้ำ ได้มีการทดลองอิทธิพลของความเชื่อว่าจะมีมากเพียงใด จึงได้นำนักโทษประหารเข้าห้องมืดแล้วแจ้งให้นักโทษทราบว่าจะถูกประหารโดยการเชือดคอ ผู้ทำการทดลองได้มัดมือมัดเท้าของนักโทษ แล้วนำมิดไปเก็บแล้วนำสิ่งที่คล้ายๆ มิดโกนแต่ไม่คมเท่า ปาดคอกนักโทษแรงพอสมควร ซึ่งมีดลอกนั้นไม่เข้า พร้อมกันนั้นก็ทำให้น้ำซึ่งเตรียมไว้แล้วหยดลงมาถูกเท้านักโทษ ปล่อยให้แห้งเช่นนั้นตลอดคืนพอรุ่งเช้าปรากฏว่านักโทษตาย ทั้งที่ไม่มีบาดแผลแต่อย่างใด นี่แสดงว่า นักโทษเชื่อว่าตนถูกเชือดคอเลือดไหลตลอดคืน และเลือดคงจะหมดและต้องตาย นักโทษจึงตายด้วยความเชื่อดังกล่าว

(๒) การสร้างภาพพจน์ขึ้นารักษาบาดแผล คนไข้ชาวออสเตรเลีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ชื่อ มิทเชลเมย์ เกิดอุบัติเหตุรถยนต์ชนกันจนขาของเขาได้รับบาดเจ็บมากเป็นแผลเหวอะหวะกว่า ๒๕ แผล ๘๕ % ของกล้ามเนื้ออ่อนฉีกขาด ๘๐% ของประสาทขาขวาตั้งแต่เขาลงไปหมดความรู้สึก หมอลงความเห็นให้ตัดเพื่อรักษาชีวิตไว้ แต่มิทเชลไม่ยอมและเชื่อว่าหาย เขาใช้วิธีภาพพจน์นำคือ สร้างภาพในความคิดว่าเขาสามารถเดินวิ่งเล่นได้เป็นปกติ และปลงใจเชื่อเช่นนั้น เมื่อเจ็บปวดจากบาดแผลก็กินยาระงับปวด แต่ไม่ยอมเปลี่ยนภาพพจน์นั้น นอนรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาลประมาณ ๑๐ เดือน ขาของเขาก็หาย เดินว่ายน้ำและวิ่งได้เป็นปกติ เรื่องนี้เป็นตัวอย่างอีกรายหนึ่ง แสดงความสำคัญหรืออิทธิพลของความเชื่อ รายนี้ใช้ความเชื่อรักษาความเจ็บป่วยของเขาให้หายได้

(๓) หมอรักษาโรคด้วยความเชื่อ หมอ พ.อ.โศก สุนทรศารทูล แห่งโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ผู้ใช้ความเมตตาอารี และความปรารถนาดีเหมือนญาติของคนไข้ ทำให้คนไข้เกิดความเชื่อมั่นทางใจและตั้งใจรักษาโรค ปฏิบัติตามคำแนะนำของหมอ ทำให้เกิดพลังอำนาจเพิ่มเติมจากยา และการดูแลรักษาของหมอ ทำให้อาการและโรคของคนไข้หายไปได้อย่างรวดเร็ว แพทย์หญิงผู้นี้ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า “ความจริงตามความเห็นของดิฉันเห็นว่าการใช้ยารักษาโรคนั้นได้ผลเพียง 50% เท่านั้น ถ้าใช้ทางใจช่วยด้วยก็จะได้ผลสมบูรณ์” ความเชื่อจึงแสดงอิทธิพลให้เห็นในด้านนี้ด้วย คราวนี้เป็นความเชื่อของทั้งหมอและคนไข้ หมอเชื่อในความเมตตาอารีเห็นอกเห็นใจรักใคร่คนไข้ อยากให้

^๙ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ และบพาลี จิตติวัฒนา, ศาสนาและความเชื่อในกรุงเทพมหานคร, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๑๔.

เขาหายเจ็บป่วยอย่างจริงจัง คนไข้ก็เชื่อในความเอาใจใส่จริงจังของหมอเห็นว่ายังมีคนรักห่วงใยจึงตั้งใจให้หายจากโรค อิทธิพลของความเชื่อทั้งสองฝ่ายก็ช่วยบำบัดโรคร้ายให้หายไปได้^{๑๐}

๒.๑.๕ มูลเหตุจูงใจที่ทำให้คนสนใจไสยศาสตร์ การที่คนเราสนใจไสยศาสตร์นั้นมีมูลเหตุ ๒ ประการคือ เพราะความกลัวเช่นกลัวผีกลัวต้นไม้ใหญ่กลัวภัยพิบัติกลัวความเจ็บไข้ได้ป่วย และกลัวอุบัติเหตุต่างๆและเพราะความต้องการเช่นต้องการโชคลาภต้องการชัยชนะในการแข่งขันความสุขและความปลอดภัยเป็นต้นส่วนวัตถุประสงค์ในการที่จะเชื่อและปฏิบัติตามความเชื่อนั้นมีอยู่สองด้านด้วยกันคือในด้าน ก่อน ได้แก่การนำมาซึ่งโชคตีความสำเร็จความสุขความปลอดภัย และในด้านการทำลาย ได้แก่การมุ่งทำลายสิ่งที่ไม่ดีต่างๆเช่นเคาะร้ายศัตรูโรคร้ายไข้เจ็บและภัยพิบัติเป็นต้น^{๑๑}

๒.๑.๖ ประเภทต่างๆที่เกี่ยวกับไสยศาสตร์ไสยศาสตร์ แบ่งออกเป็น ๔ ประเภทคือ วิญญาณ ผีसाงเทวดา เครื่องราง ของขลัง และโชคกลาง

๑) วิญญาณ ตามหลักพุทธศาสนาถือว่าวิญญาณเป็นนามธรรมที่มีลักษณะคล้ายๆกับพลังงานทางวัตถุ หากแต่ว่าพลังงานทางด้านนามธรรมมีการเกิดดับอยู่ตลอดเวลาอำนาจการบันดาลของวิญญาณทำให้เกิดอุปาทิภะสัตว์ที่ผุดขึ้นซึ่งอาจเป็นเทวดาสัตว์นรกหรือเปรตก็ได้การติดต่อกับอุปาทิภะตามความเชื่อทางไสยศาสตร์สามารถทำได้โดย

- (๑) อาทาสปัญหา คือเชิญเทวดาในกระจกหรือแก้วแล้วถามปัญหาเช่นผีถ้วยแก้ว
- (๒) กุมาริปัญหา คือเชิญเทวดาเข้าสิงในสร้อยของกุมาริเช่นการเข้าทรง
- (๓) การเข้าสมาธิติดต่อ ซึ่งผู้ที่จะทำได้ต้องเป็นผู้ที่ได้สมาธิขั้นสูงเท่านั้น

๒) ผีसाงเทวดา คนไทยมีความเชื่อเรื่องผีว่ามีอยู่มากมายหลายชนิดทั้งที่ให้คุณและให้โทษที่ให้คุณที่ได้รับกรายกย่องบูชาและเช่นไหว้ได้แก่ผีเรือนผีบ้านพระภูมิเจ้าพ่อหลักเมือง ปู่เจ้าสมิงพรายและปู่โสมเฝ้าทรัพย์ส่วนผีที่ให้โทษก็มีอยู่มากน้อยแต่คนไทยก็มีวิธีเช่นไหว้ขอร้องมิให้ผีมาทำอันตรายบรรดาผีทั้งหลายที่คนไทยรู้จักมานานมีดังนี้คือ

(๑) แมโพสพ เป็นผีที่คนไทยเชื่อว่าคุ้มครอง การทำไร่นาให้ได้ผลดีสมควรให้ความเคารพเมื่อรับประทานข้าวอ้มแล้วผู้ใหญ่ในสมัยก่อนมักสอนให้เด็กไหว้แมโพสพทุกครั้ง

(๒) นางกวักเป็นผีผู้หญิงซึ่งคนไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกพ่อค้าแม่ค้าเชื่อกันมากมักมีนางกวักไว้บูชาโดยเชื่อว่าจะทำให้การค้าขายเจริญรุ่งเรืองเพราะมีเสน่ห์กวักมือเรียกให้ลูกค้าเข้าร้านได้มากมักทำเป็นรูปผู้หญิงกวักมือแต่งกายแบบสมัยโบราณคือนุ่งผ้าโจงกระเบนห่มผ้าแถบสไบเฉียงสีชมพูประป่า

(๓) แมย่านาง เป็นผีผู้หญิงแกมีหน้าที่รักษาเรือชาวเรือถือกันว่าเป็นย่านางซึ่งสถิตอยู่ที่หัวเรือ เป็นผู้ที่บันดาลแต่ความสุขสวัสดิ์และให้ความคุ้มครองรักษาพวกเขาตลอดเวลาที่อยู่ในน้ำ

^{๑๐} มังกรห้าเล็บ, “หมอรักษาโรคด้วยความเชื่อ”, ไทยรัฐ, (๒๕๒๔): ๓.

^{๑๑} รัชนิกร เสฎฐโฐ, โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๓๒),

(๔) นางตะเคียนหรือพายตะเคียนเป็นผีผู้หญิงประจำต้นตะเคียนซึ่งเป็นต้นไม้ขนาดใหญ่คนไทยไม่นิยมนำไม้ตะเคียนมาปลูกสร้างบ้าน เพราะกลัวนางตะเคียนสิงอยู่ใครเคราะห์ร้ายไปซื้อไม้ตะเคียนมาทำเสาต้องรีบจัดการแก้ไขเปลี่ยนแปลงทันทีคนไทยบางคนเมื่อเห็นเสาดกน้ำมันจะเชื่อว่านางตะเคียนร้องไห้จำเป็นต้องทำพิธีเช่นไหว้ขอภัยจากนาง

(๕) ผีกระสือเป็นผีที่เข้าสิงผู้หญิงมีแสงขาวไปแวบแวมอย่างหึ่งห้อยขอบออกหากินตอนกลางคืนตามที่สกปรกเป็นผีที่อดอยากมากน้ำลายจึงไหลอยู่เสมอเชื่อกันว่าผีกระสือกินจุตะกะตะกามและชอบใช้ผ้าถุงสีดำของผู้หญิง เช็ดปาก

(๖) นางตานีเป็นผีผู้หญิงสิงอยู่ในต้นกล้วยตานีคนในสมัยโบราณไม่มีใครปลูกต้นกล้วยมีไว้ในบ้านเพราะกลัวผีตานีหลอก

(๗) ผีปอบเป็นผีที่เข้าสิงในร่างกายคนแล้วแย่งอาหารกินจนคนผ่ายผอมลงทุกวันและเมื่อเย็นถึงดับไตไส้พุงแล้วก็ต้องตายในที่สุดโบราณให้สังเกตว่าคนที่ถูกผีปอบเข้าสิงนั้นมักตาขวางไม่กล้าสบตาคนและร่างกายจะผอมซูบลงเรื่อยๆ

(๘) ผีโหมด เป็นผีที่มีรูปร่างเป็นดวงไฟ มีแสงวิบวับ อยู่ตามที่มีน้ำสกปรกชอบปรากฏตัวตอนกลางคืนเป็นผีขนาดย่อยๆไม่ทำร้ายคนให้เดือดร้อนอะไรนักเพียงแต่หลอกให้คนหลงทางเล่นคือทำเป็นสองทางให้คนเดินตามไปในทางที่ไม่ถูกต้อง

๓) เครื่องรางของขลัง ของขลัง (fetish) หมายถึงสิ่งของเฉพาะอย่าง ซึ่งมีอำนาจสิงอยู่ ผู้ใดนำของขลังผูกเข้ากับเส้นเชือกแขวนคอเอาไว้ จะเกิดความอุ่นใจมั่นใจในตนเองและกล้าที่จะออกไปเสี่ยงภัย แต่ถ้าของขลังชิ้นนั้นไม่ได้ผลก็จะทิ้งไปแล้วพยายามหาอันใหม่มาทดแทนได้ คนไทยมีการนับถือเครื่องรางมาแต่โบราณ สังเกตได้จากหนังสือวรรณคดีต่างๆซึ่งมักจะมีการกล่าวถึงเครื่องรางของขลังเสมอ ด้วยคิดว่าเครื่องรางของขลังสามารถจะป้องกันภัยอันตรายทั้งปวง และที่สำคัญที่สุดคือทำให้เกิดกำลังใจว่ามีบางสิ่งบางอย่างที่ช่วยตนได้เครื่องรางของขลังจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับจิตใจ ซึ่งกลายเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ศรัทธา

๔) โขกลาง โขกลางหมายถึง เครื่องหมายที่ปรากฏให้เห็น เพื่อบอกเหตุร้ายหรือเหตุดีซึ่งคนไทยมีความยึดมั่นถือมั่นมาเป็นเวลาช้านานจนกลายเป็นประเพณีปฏิบัติ และ งดเว้นปฏิบัติอยู่โดยทั่วไป บรรดาสรรพสิ่งต่างๆที่สังคมไทยยึดมั่นว่าเป็นเครื่องหมายของโชคร้ายหรือโชคดีพอสรุปได้ว่ามีดังนี้

(๑) นามธรรมของสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต อันได้แก่ ชื่อของคน สัตว์สิ่งของ และสถานที่ เช่นเด็กทารกที่เจ็บป่วยกระเสาะกระแสะพ่อแม่ญาติพี่น้องกลัวว่าจะตาย จึงตั้งชื่อเป็นมงคลว่า “อยู่” เพื่อเป็นโศกลางว่าเด็กคนนั้นจะไม่ตาย หรือถ้าพ่อแม่เป็นคนจน อยากจะให้ลูกมีชีวิตที่มั่งคั่งก็อาจตั้งชื่อลูกว่า “บุญมี” เพื่อเป็นกลางที่ดี

(๒) รูปร่างของสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต อันได้แก่รูปร่างลักษณะของคน สัตว์สิ่งของและสถานที่ที่ดี และไม่ดีเช่นลักษณะของคนไม่ดีไม่น่าคบคือ ผมหยิก หน้ากร้อ คอเอียง พูดสองเสียงนำฟันขาว หรือมอญขาว ลาวใหญ่ ไทยเล็ก แจกดำ เป็นต้น หรือลักษณะของกล้วยแฝดเป็นของต้องห้ามสำหรับหญิงท้อง เพราะความยึดมั่นว่าผู้ชายห้ามกินน้ำเต้า มะเฟือง ห้ามลอดราวผ้า ผู้หญิงรวมทั้งเรื่องไฟและปานนั้นรวมอยู่ในเรื่องของโศกลางด้วย

(๓) ความฝัน ความฝันถือกันว่าเป็นการสะท้อนถึงโชคกลาง ที่ส่งผลกระทบต่อถึงชีวิต และทรัพย์สินในอนาคต เช่นความฝันว่ารุ่งโรจน์ก็ถือกันว่าจะได้เนื้อคู่เป็นต้น

(๔) ประสบการณ์ ประสบการณ์บางอย่างจัดว่าเป็นโชคกลางที่จะส่งผลกระทบต่อในด้านนั้นหรืออย่างนั้นเช่นการเห็นขบวนศพ เป็นกลางของโชคดี หรือเสียงจิ้งจกทัก แปลว่าให้คุณหยุดกระทำสิ่งที่คิดจะกระทำ เป็นต้น

(๕) ปราภฏการณ์ทางธรรมชาติ สังคมไทยยึดถือปราภฏการณ์ทางธรรมชาติ อันได้แก่ฝนตกหรือท้องฟ้าสว่างปลอดโปร่ง เป็นโชคกลางของความเยือกเย็นความปลอดภัยและความปลอดโปร่งของชีวิต หรือกิจกรรมที่กำลังจะดำเนินอยู่เห็นดาวตกห้ามทัก หากทักแล้วชีวิตของผู้ที่จะมาเข้าห้องมนุญย์นั้นจะเข้าห้องสุนัขแทน เพราะดาวนั้นถือเหมือนว่าเทวดาจะมาจุติเวลารุ่งขึ้นก็ห้ามชี้ที่รุ่ง มิฉะนั้นแล้วนี่จะด้วน แต่ถ้าเผลอไปทำแล้วให้อ่านนิ้วเช็ดกันเสีย ส่วนเวลาฝนตกห้ามเอาขันครอบหัวเล่น ซึ่งที่จริง เหตุผลน่าจะมาจากความกลัวฟ้าผ่าตอนนั้นเอง

(๖) พิธีการ สังคมไทยเชื่อว่าพิธีการต่างๆ เป็นการนำสัญลักษณ์แห่งความสุขและความเจริญของชีวิตมาให้ และพิธีการต่างๆจะนำมาซึ่งโชคกลางที่^{๑๒}

สรุปดังนั้นจึงแสดงให้เห็นว่าความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์และผีชาวบ้านโนนเขามีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์และเรื่องผีที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ

๒.๑.๗ ประโยชน์ของความเชื่อ ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดการกระทำสิ่งต่างๆ ทั้งด้านดี ด้านร้าย คนโบราณจึงสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ลูกหลาน เช่น ความเชื่อเรื่องภูติผี ว่ามีอิทธิฤทธิ์ที่จะบันดาลความสุข สวัสดิ์มาให้ และหากทำให้ผีโกรธ ก็ลงนำความทุกข์ยากลำบากมาให้ด้วย เมื่อมีการพูดและการนำไหว้กราบ เช่น สร้างสักการะบ่อยๆ เขาก็ปลุกความเชื่อให้ลึกลงไปในสำนึกของแต่ละคนจนไม่สามารถถอดถอนได้ เมื่อความเชื่อมีเต็มที่แล้ว จะทำสิ่งที่ตนต้องการ มากขึ้นกว่าเดิม ความเชื่อนับเป็นพื้นฐานแห่งการนับถือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์และศาสนาแยกออกเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

- (๑) ความเชื่อทำให้เกิดความมั่นใจ
- (๒) ความเชื่อทำให้เกิดพลัง
- (๓) ความเชื่อทำให้เกิดการสร้างสรรค์
- (๔) ความเชื่อทำให้เกิดความสามัคคี
- (๕) ความเชื่อทำให้เกิดรูปธรรม
- (๖) ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา
- (๗) ความเชื่อทำให้การนับถือศาสนาได้อย่างมั่นคง
- (๘) ความเชื่อทำให้เกิดฤทธิ์ทางใจ^{๑๓}

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๕-๑๘๗.

^{๑๓} มณี พะยอมยงค์, ความเชื่อของคนไทยในวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๗๑.

สรุป ความเชื่อหมายถึงการยอมรับนับถือในสิ่งนั้นๆ ในที่นี้คือการยอมรับนับถือใน ฝีฟ้า ว่ามีจริงแม้จะเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นแต่ก็เชื่อว่าเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่จริงและมีอำนาจคุ้มครองปกป้องรวมทั้ง อวยพรอวยชัยให้หมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุขได้ความเชื่อจึงเกิดจากสภาวะที่บุคคลให้ความมั่นใจเห็นด้วย คล้อยตามและพร้อมที่จะปฏิบัติตามสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเชื่อทั้งสิ่งที่มองเห็นสัมผัสได้และสิ่งที่มองไม่เห็น เป็นอำนาจลึกลับที่มีผลทำให้มนุษย์ได้รับผลดีผลร้ายเมื่อมนุษย์เชื่อในอำนาจลึกลับนั้นก็จะมีกระทำสิ่ง ต่างๆเพื่อมิให้ถูกลงโทษและเพื่อให้อำนาจนั้นพึงพอใจต่อ มาจึงมีพิธีกรรมต่างๆเพื่อบูชาเช่นสรวง วิญญาณหรือเทพเจ้าความเชื่อและการกระทำเหล่านี้ถูกถ่ายทอดให้บุคคลจากรุ่นสู่รุ่นได้ยาวนาน ต่อเนื่องมา เพราะเป็นสิ่งที่ก่อประโยชน์คุณค่าต่อสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม

ความเชื่อมีประโยชน์หรือมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต และมีอิทธิพลต่อสังคมเป็นตัว กำหนดการแสดงออกทางพฤติกรรมของคนในสังคม โดยอาจสังเกตได้ว่าเมื่อบุคคลมีความเชื่ออย่างใด อย่างหนึ่งย่อมเป็นเหตุจูงใจให้เกิดการกระทำหรือพฤติกรรมที่ตอบสนองความเชื่อนั้นๆ และถ้าเปลี่ยน ความเชื่อไปจากเดิมพฤติกรรมจะเปลี่ยนตามไปด้วย และพฤติกรรมเช่นนี้อาจสะท้อนให้สังเกตเห็นได้ ในลักษณะของข้อห้ามและข้อปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ความเชื่อดังกล่าวมา แสดงให้ เห็นว่ามีฐานะการเกิดมากมายแต่พิจารณาตามกรอบของความเชื่ออาจสรุปได้ ๓ ประเภทคือความ เชื่อที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ ความเชื่อมีต่อธรรมชาติ และมนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ

๒.๒ แนวคิดเรื่องฝีในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พระพุทธเจ้าตรัสถึงเรื่องฝีวิญญาณยักษ์และภูตผีปีศาจ ฝีเสือน้ำ รากษส สมัยนั้นมีภิกษุรูป หนึ่งถูกฝีเข้า ภิกษุอีกรูปหนึ่งมีความประสงค์จะฆ่า จึงทุบตีท่านพิสูจนนั้นไม่ถึงแก่ภรรณาพท่านเกิด ความกังวลใจว่า เราต้องอาบัติปาราชิกหรือหนอ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “ภิกษุเธอไม่ต้องอาบัติปาราชิก”^{๑๔} และพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ยกปาติโมกข์ขึ้น แสดงโดยย่อเมื่อ มีอันตรรายเรื่องอันตรราย ๑๐ ประการหนึ่งในนั้นคือข้อที่ ๖. ฝีเข้าสิงภิกษุ^{๑๕}

ดังนั้นแสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้ามีท่าทีมิได้มีปฏิเสธรเรื่องฝีแต่ทรงห้ามเรียนวิชาดีรัจฉาน การว่าด้วยเรื่องลึกลับที่ ๘ และ ๑๐ การเรียนดีรัจฉานวิชา และการสอนดีรัจฉานวิชาของ เรื่อง พวกภิกษุฉัพคคีย์ (เรียนดีรัจฉานวิชา) ชาวบ้านตำหนิประณามโพนทะนาว่า “โฉนภิกษุณีจึงเรียนรัฐ ฉานวิชาเหมือนผู้หญิง คฤหัสถ์ผู้บริโภคกามเล่า” ภิกษุณีทั้งหลายได้ยินคนเหล่านั้นตำหนิ ประณาม โพนทะนาบรรดาภิกษุณีผู้มกน้อย พวกกันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “โฉนพวกภิกษุณีฉัพคคีย์ จึง เรียนดีรัจฉานวิชาเล่า” ครั้นแล้ว ภิกษุณีเหล่านั้นได้นำเรื่องนี้ไปบอกภิกษุทั้งหลายให้ทราบพวกภิกษุ ได้นำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ทรงประชุมทรงบัญญัติสิกขาบท พระผู้มีพระ ภาครับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลายทราบ ว่าพวกภิกษุณีฉัพคคีย์เรียนและการที่พวกภิกษุณีฉัพคคีย์สอนดีรัจฉานวิชา ชาวบ้านตำหนิประณาม โพนทะนาว่า “โฉนพวกภิกษุณีฉัพคคีย์จึงสอนดีรัจฉานวิชาเหมือนหญิงคฤหัสถ์ผู้บริโภคกามเล่า”

^{๑๔} วิ.ม.ท. (ไทย) ๑/๑๘๘/๑๗๒.

^{๑๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๕๐/๒๓๐ .

“พวกภิกษุฉัพพัคคีย์สอนเดรัจฉานวิชาจริงหรือ” ภิกษุทั้งหลายทูลรับว่า “จริงพระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงดำหนิว่า ภิกษุทั้งหลาย การกระทำอย่างนี้มีได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใส ให้เลื่อมใส หรือทำคนที่เลื่อมใสอยู่แล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย พระบัญญัติภิกษุณีใดเรียน สอนเดรัจฉานวิชาต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๑๖}

๒.๒.๑ ความหมายของผี เป็นสิ่งที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นสภาพลึกลับ มองไม่เห็นตัว แต่อาจจะปรากฏเหมือนมีตัวตนได้อาจให้คุณหรือโทษได้ มีทั้งดีและร้าย เช่น วิญญาณ เรียกคนที่ตายไปแล้ว ความหมาย สิ่งที่เชื่อว่ามีอยู่ในกายเมื่อมีชีวิต เมื่อตายออกจากกายล่องลอยไปหาที่เกิดใหม่ ความรับรู้ เช่น จักษุวิญญาณ คือ ความรับรู้ทางตา โสทวิญาณ คือ ความรับรู้ทางหู เป็นชั้น ๑ ในชั้น ๕ คือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ผี คือ คำว่า อมนุษย์ ภูต เปรต สัมภเวสี ผีเสื่อน้ำ รากษสย์กษ เจตภูต ปีศาจ โอปปาติกะ วิญญาณ อสุรกาย สัตว์นรก มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎก^{๑๗} คำไวพจน์ที่เกี่ยวกับคำว่าผี คือคำวามนุษย์ ภูต เปรต สัมภเวสี ผีเสื่อน้ำ รากษส ยักษ์ เจตภูต ปีศาจ โอปปาติกะ วิญญาณ อสุรกาย สัตว์นรก มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎก

๒.๒.๒ การกำเนิดของผี ผีเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจเหนือธรรมชาติที่อยู่เหนืออำนาจการควบคุมของมนุษย์เมื่อมนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม มนุษย์มีความผูกพันกันและได้แสดงพฤติกรรมร่วมกันเกิดเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีเป็นลัทธิความเชื่อของพวกเขาหรือมีความเชื่อว่าเป็นวิญญาณของบรรพบุรุษหรือเป็นสิ่งที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นสภาพลึกลับมองไม่เห็นตัวแต่อาจจะปรากฏเหมือนมีตัวตนได้อาจให้คุณหรือโทษได้มีทั้งดีและร้าย^{๑๘}

ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก [๒.สีหนาทวรรค] คติ ๕ ประการ คือ ๑) นรก ๒) กำเนิดดิรัจฉาน ๓) เปตวิสัย ๔) มนุษย์ ๕) เทวดา พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระสารีบุตรไว้ เรารู้ชัด นรก ทางที่นำสัตว์ให้ถึงนรก ข้อปฏิบัติที่นำสัตว์ให้ถึงนรก และรู้ชัดข้ ปฏิบัติที่สัตว์ปฏิบัติแล้วเป็นเหตุ ให้หลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในอบายทุกคติวินิบาตรนรกกำเนิดโอปปาติกะ คือ เทวดาสัตว์นรก มนุษย์ บางจำพวกและเปรตบางจำพวก^{๑๙}

๒.๒.๓ สถานที่อยู่ของผี คือ ที่ตั้งแหล่ง เช่นป่าใหญ่ ภูเขา ป่าช้าผีดิบ ศาล ต้นไม้ใหญ่ แม่น้ำทะเล สิ่งในร่างมนุษย์ ประเภทของผีที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกของเถรวาทคือ เจตภูต ภูต อมนุษย์ ผียักษ์รากษส วิญญาณสัมภเวสีโอปปาติกะผีเสื่อน้ำ เปรต อสุรกายปีศาจสัตว์นรก

๒.๒.๔ ประเภทของผี ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกของเถรวาท คือเจตภูต ภูต อมนุษย์ ผี ยักษ์ รากษส วิญญาณสัมภเวสี โอปปาติกะ ผีเสื่อน้ำ เปรต อสุรกาย ปีศาจ สัตว์นรก

^{๑๖} วิ.ภิกขุณี.อ. (ไทย) ๓/๑๐๑๓-๑๐๒๐/๒๖๓.

^{๑๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์ รุ่นที่ ๑.๐๐.

^{๑๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนามมีบุคส์พับลิเคชั่น, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๗๔.

^{๑๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๓/๑๕๒.

๒.๒.๕ ความเชื่อเรื่องผีของมนุษย์ ผี คือวิญญาณของมนุษย์ ผู้ที่ตายหรือล่วงลับไปแล้วจิตของมนุษย์จะได้ไปเกิดใหม่ตามกรรมหรือการกระทำที่มนุษย์ได้กระทำ เมื่อยังมีชีวิตอยู่ให้เกิดภพภูมิต่างๆ เช่น พรหม เทวดา มนุษย์ สัตว์นรก เปรต สัมภเวสี หรือสุรกาย และโอปปาติกะตามที่ปรากฏใน พระไตรปิฎก เปรตประเภทต่างๆ เช่น พระมหาโมคคัลลานะลงจาก ภูเขาชิลมกุฎได้เห็นเปรตตนหนึ่งจึงซักถามด้วยคาถาว่า สัมภเวสีเปรตวัตถุ เปรตถูกค้อนต๋อยศีระชะ เจ้าเป็นบ้าไปแล้วหรือจิ้งจิ้งไปมาเหมือนเนื้อที่วิ่งพล่าน เปรตได้เล่าว่าได้ไปเกิดเป็นเปรตในยมโลกถูกค้อนเหล็กจำนวน หกหมื่นลูกตกมาตีกระหม่อมศีระชะ เพราะผลกรรมที่ได้กระทำต่อพระปัจเจกพุทธเจ้านามว่า สุเนตรขณะนั่งเข้าฌานอยู่ที่โคนต้นไม้ ตนได้ดีก่อนกรวดใส่ศีระชะพระปัจเจกพุทธเจ้า ผลกรรมนั้น จึงต้องได้รับทุกข์เช่นนี้^{๒๐} และที่ปรากฏภายใต้พระภิกษุเห็นรูปร่างต่างๆ นั้น เป็นไปตามกรรมที่ตนได้กระทำมาในอดีต เพื่อมาขอรับส่วนบุญส่วนกุศลจากผู้ที่ยังคิดว่าจะได้รับส่วนอุทิศให้ ส่วนผู้คนในยุคนี้ได้รับรู้ความเป็นไปของสัตว์เหล่านั้นก็ได้ทำบุญอุทิศให้เป็นที่ประจักษ์ทำให้บุคคลอื่นได้รับรู้อนุโมทนาและเกิดจริงกลัวต่อบาปกรรมตั้งตนไว้ถึงพระรัตนตรัยประกอบด้วย ทาน ศีล ภาวนา สืบไปรวมทั้งกรรม พระเจ้าพิมพิสาร อุทิศแก่ญาติ (เปรต)^{๒๑}

๒.๒.๖ การทำพิธีขับไล่อมมนุษย์ (ผี) ในสมัยพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์ชีพสิ่งที่ปรากฏชัดเจนในพระอัมมปทัฏฐกถา (แปล) ภาค ๗ ดังที่กล่าวมาในบทที่ ๑ ในด้านพิธีกรรมต่างๆ โดยให้พระอานนท์เรียนพระปริตรแล้วทำน้ำมนต์ ประพรมกำแพงเมือง ๓ วัน ๓ คืนเพื่อขับไล่อมมนุษย์ (ผี) ในเมืองไพศาลีในครั้งนั้นก็เกิดสวัสดิ์แก่ชาวเมือง^{๒๒} หากกล่าวถึงเรื่องความเชื่อในประเทศไทย หากจะไม่กล่าวถึงเรื่องราวในพุทธศาสนาหน่อย ก็ดูเหมือนจะไม่ครบถ้วนสมบูรณ์แบบ เพราะศาสนาพุทธเป็นดั่งเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงร่างกายที่ชื่อว่า ประเทศไทย มานับตั้งแต่ก่อร่างสร้างชาติกันเลยทีเดียว ความเชื่อเรื่องสิ่งอัปมงคลและการขับไล่สิ่งอัปมงคลในพุทธศาสนานี้ นับว่ามีทั้งเรื่องเล่าและตำนานมากมายหลายตำนาน

ผู้วิจัยขอเสนอตำนานพระพุทธรูปในสมัยพุทธกาล ที่เป็นเรื่องราว ต้นกำเนิดคาถาสุดยอดมงคลสองคาถา คือ “รัตนสูตร” และ “พาหุง” โดยเฉพาะคาถาพาหุงโดยผู้วิจัยได้รวบรวมเหตุการณ์สำคัญ ที่พระพุทธองค์ทรงพิชิตมิชชีเยเหนียมาร ๘ ประการ ส่วนรัตนสูตรนั้น ก็ถือเป็นต้นกำเนิดการทำน้ำพุทธมนต์ หรือที่คนไทยเรียกสั้นๆ ว่า “น้ำมนต์” นั่นเอง

ตำนานต้นกำเนิดรัตนสูตรขับไล่อัปมงคลครั้งหนึ่งในสมัยพุทธกาลนั้น ณ นครไพศาลี แคว้นวัชชี ที่เป็นนครที่ถือว่ามีตระกูลเจ้า หรือบรมวงศานุวงศ์มากที่สุด มีพระบรมวงศ์แห่งลิจฉวี ถึง ๗ พันกว่าพระองค์ มี พระยาลิจฉวี เป็นกษัตริย์ ซึ่งการปกครองในแคว้นนี้ หากมีเรื่องราวอะไร เหล่าบรรดาพระบรมวงศานุญาติจะพากันเข้าประชุมเป็นสภา แล้วให้พระราชชาติตัดสินพระทัย ซึ่งพระราชชาติตัดสินพระทัยโดยไม่ปรึกษาสภาไม่ได้ปีหนึ่งแคว้นวัชชี ที่มีนครไพศาลีเป็นเมืองหลวงได้เกิด

^{๒๐} จุ.เปต.อ. (ไทย) ๒๖/๘๐๖-๘๐๘.

^{๒๑} จุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๑-๕/๑๕.

^{๒๒} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, "สวดมนต์ผีไม่หลอก-เทวดารัก" จากคอลัมน์ "รื่นรมย์ รมเยศ", หนังสือพิมพ์มติชน, (พฤศจิกายน ๒๕๕๕).

เหตุการณ์ประหลาดขึ้น จากที่ทุกๆ ปี เคยอุดมสมบูรณ์ ในน้ำมีนา ในนามีข้าว แต่ปีนั้น เกิดฝนฟ้าไม่ตก ต้องตามฤดูกาล เกิดสภาวะข้าวยากหมากแพง เหล่าชาวบ้านปลูกพืชพันธุ์อะไรก็ไม่ขึ้น อีกทั้งยังเกิดโรคภัยคล้ายๆ โรคห่า หรือโรคอหิวาตกโรค ทำให้ชาวบ้านต่างอดอยากล้มตายกัน ซึ่งช่วงแรกๆ ก็มีการเผาชำระศพตามประเพณี แต่ต่อมาชาวบ้านตายกันมากขึ้น จึงทำให้ฝังหรือเผาไม่ไหว ต้องขนไปทิ้งไว้ที่นอกนคร ทำให้ซากศพคนตายถูกกองทิ้งไว้เน่าเปื่อยและเหม็น ส่งกลิ่นเหม็นโชยเข้าไปถึงในนคร หน้าซำยังเป็นที่เพาะพันธุ์เชื้อโรคระบาด หมู่นกกาและสัตว์แปลกๆ ที่กินซากศพเป็นอาหารก็พากันมารุม แล้วก็เล็ดลอดเข้าสู่ในตัวนคร ทำให้คนในนครติดเชื้อโรคมมากขึ้น ผู้คนจำนวนมากทยอยก็ต่างล้มป่วยและตายลงทั้งเมืองจึงเต็มไปด้วยกลิ่นเหม็นจากศพคนตาย และกลิ่นปฏิกูลของเสียทั้งหลาย เรียกได้ว่าเป็น “ทุกข์ใหญ่หลวงของนครไพสาลี” เมื่อพระราชชาติทราบข่าว ก็เร่งเปิดประชุมสภาขึ้นเพื่อระดมปัญหาขณะนั้นประชาชนหลายคนและเหล่าขุนนางผู้ใหญ่มีความเห็นว่า สิ่งแปลกกว่าปกติเหล่านั้น น่าจะมีสาเหตุมาจาก อาเพศ หรือ สิ่งอัปมงคล มากกว่าจะเกิดขึ้นเองเฉยๆ จึงพากันเร่งประเดิมไปที่ความประพุดติของพระราชชาติและความประพุดติของเหล่านักบวช สมณะ ซี พราหมณ์ในนคร ซึ่งมีความเชื่อสืบทอดต่อกันมาว่า ถ้าเหล่าผู้ทรงศีลหรือพระราชชาติทำเรื่องอัปมงคลขึ้นในบ้านเมือง ก็จะเกิดเหตุอาเพศร้ายแต่ทว่า เมื่อประชุมกันในสภาระหว่างหมู่พระบรมวงศานุวงศ์ทั้งหลายแล้ว ก็ไม่พบสิ่งผิดปกติใดๆ ต่างคนก็ต่างสงสัยกันเองในบรรดาหมู่เจ้าลิจฉวีทั้งหลาย แต่ก็ไม่มีใครยอมบอกว่า ใครทำอะไรผิด แม้แต่หมูนักบวช ก็ไม่สามารถหาสิ่งผิดปกติได้

จึงมีเจ้าลิจฉวีพระองค์หนึ่ง กราบทูลให้พระราชชาติแกสิ่งอัปมงคลที่เกิดขึ้นนี้ โดยไปทูลนิมนต์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ขณะนั้นอาศัยอยู่ในกรุงราชคฤห์ มาจัดปิดเป่าทุกข์ให้แก่ชาวนครไพสาลีทั้งหลาย แต่ต้องขออนุญาตพระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งกรุงราชคฤห์ ผู้อุปถัมภ์อยู่ก่อน พระราชชาติจึงทรงเห็นพ้องด้วย จึงได้จัดแจงส่งคนไปพร้อมกับเครื่องบรรณาการ เพื่อนำไปถวายแก่พระเจ้าพิมพิสาร ทูลขอให้พระองค์ทรงอนุญาต ให้เชิญองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามายังนครไพสาลี เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทราบข่าวแล้ว ก็ทรงอนุญาตให้เป็นไปตามพระประสงค์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์ก็ยินดีเดินทางมาช่วยชาวไพสาลี โดยทรงเสด็จพร้อมด้วยพระภิกษุจำนวน ๕๐๐ รูป ทันทีที่พระพุทธองค์เหยียบพระบาทลงบนผืนดินของนครไพสาลี ด้วยบุญญาธิการและความเป็นสิริมงคลยิ่งของพระองค์ ได้เกิดฝนกระหน่ำตกลงมา โดยฝนอันมหัศจรรย์นี้ ไม่ได้ทำความเดือดร้อนให้แก่ชาวเมืองไพสาลีเลย แต่เป็นฝนที่สาดกระหน่ำชะล้างความโสมม ขจัดความหมิ่นเมาและความแห้งแล้ง ตลอดจนพัดพาซากศพที่เน่าเหม็นลอยตกไปที่แม่น้ำคงคาไปเสียสิ้น เมื่อฝนได้ชำระความสกปรกโสมมไปจนสิ้นพื้นนครแล้ว พระพุทธองค์ทรงมีพระปฏิภาณหวังจะฟื้นฟูกำลังใจของชาวนครไพสาลี จึงตรัสสั่งพระอานนท์ให้นำพระภิกษุที่เหลือ ช่วยกันนำน้ำใสบาตร สาธยายท่องบ่นรัตนสูตร และนำน้ำในบาตรนั้นประพรมรอบพระนคร เริ่มจากกำแพงเมืองทั้งสามชั้น โดยเดินเวียนเป็นประทักษิณให้ครบ ๓ รอบ ต่อมาจึงนำน้ำมนต์จากบาตรสาตรด ประพรมไปทั่วบ้านเรือนในพระนคร ก็เป็นอันว่าเสร็จ สามารถขจัดความอัปมงคล ความชั่วร้าย สิ่งชั่วร้าย และทำให้ประชาชนมีขวัญกำลังใจเพิ่มขึ้น มีจิตใจผ่องใส ทำให้สุขภาพกายและใจดีขึ้น หลังจากนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงแสดงเทศนาธรรมแก่กษัตริย์และเหล่าเจ้าลิจฉวีทั้งหมด ตลอดจนถึงบรรดาประชาชนชาวไพสาลี โดยทรงตรัสสอนขยายความเรื่องรัตนสูตร ที่ทรงให้พระอานนท์นำไปสาธยายท่องบ่น ทำเป็นน้ำพุทธมนต์ไปพรมทั่วนคร แล้วจึงทรงพระกรุณาโปรดสัตว์ที่เมืองไพสาลีอยู่ถึง ๑ วัน จนบ้านเมืองเรียบร้อย

สงบ สำหรับเหล่าคนที่มีกำลังปัญญาและพลังบุญเพียงพอ ก็ได้บรรลุธรรมตามแต่กำลังของตน หลังจากนั้นพระองค์และเหล่าพระสงฆ์สาวกจึงได้เสด็จออกจากเมืองไพศาลี

๒.๒.๗ การทำพิธีกรรมอุทิศแก่ญาติ (เปรต) ในสมัยพุทธกาล บุพกรรมเปรตญาติของพระเจ้าพิมพิสาร ในขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ตีโรกฺขทสูตร^{๒๓} ว่าด้วยเรื่องเปรต ที่อยู่ภายนอกฝาเรือน^{๒๔} พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พระศาสดานี้เพื่ออนุโมทนาแก่พระเจ้าพิมพิสาร พวกเปรตพากันมาสู่ (เรือนของตน)^{๒๕} บ้างยืนอยู่ที่ฝาเรือนด้านนอก บ้างยืนอยู่ที่ทางสี่แพร่ง สามแห่งบ้างยืนฟังอยู่ที่บานประตูเมื่อมีข้าวและน้ำดื่มมากมาย ผู้ถวายอาหารและน้ำดื่ม อุทิศให้ญาติทั้งหลาย (ที่เกิดเป็นเปรต) อนุโมทนา แล้วก็ได้รับความสุขและสมบัติ เปรตอวยพรให้ญาติจงมีอายุยืน เพราะการบูชาญาติ ผู้ให้ทานแก่เปรตญาติแล้ว และทานก็ไม่ไร้ผลและในอรรถกถา ขุททกนิกาย เปตวัตถุ ปฐมวรรค ตีโรกฺขท เปตวัตถุ อรรถกถาตีโรกฺขทเปตวัตถุ พระศาสดาเมื่อทรงประทับอยู่ในกรุงราชคฤห์ ทรงปรารภพวกเปรตเป็นอันมาก สมัยนั้นเปรตได้เฝ้าพระกัสสปะสัมมาสัมพุทธเจ้า ทูลถามว่าพวกข้าพระองค์จะได้สมบัติเมื่อไหร่ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า บัดนี้ท่านยังไม่ได้ แต่ในอนาคตจะมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงพระนามว่าโคตม ในกาลแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น จักมีพระราชาทรงพระนามว่าพิมพิสารใน ๘๒ กับ นับแต่ภัททกัปนี้ พระองค์ได้ถวายทานแก่พระพุทธรูปแล้วจะอุทิศแก่พวกท่านเมื่อพระเจ้าพิมพิสารทรงนิมนต์ถวายภัตตาหาร แต่พระพุทธรูปโคตมเป็นประธาน แต่ไม่ได้อุทิศทานแก่เปรตตั้งใจหวังไว้ ในเวลากลางคืนจึงพากันส่งเสียงร้องอันน่าสะพรึงกลัวอย่างยิ่งใกล้พระราชนิเวศน์^{๒๖}

พระเจ้าพิมพิสารเกิดความสะพรึงกลัว นำหวาดเสียวจึงได้กราบทูลแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า จะมีเหตุอะไรเกิดขึ้น พระพุทธองค์ตรัสว่า ญาติเก่าที่เกิดเป็นพวกเปรตรอรับการอุทิศส่วนกุศลจากพระองค์ถวายทานแก่พระพุทธรูปแล้วแต่พระองค์ถวายทานแล้ว มิได้อุทิศให้ก็สิ้นหวังจึงพากันส่งเสียงร้องพระราชาได้ถวายข้าวยาคุ ถวายผ้า ที่นอนและที่นั่งคู เมื่อทรงหลังน้ำทักษิณทออธิษฐานให้ นี้จึงสำเร็จแก่พวกญาติเกิด ปราภภูมิสระโบกขรณี ของเคี้ยวและอาหารเป็นทิพย์ ได้บังเกิดแก่พวกเปรตความหิวกระหายหมดไป มีผิวพรรณสีดังทองคำมีความสุขทั้งกายและใจ ได้เครื่องประดับมีชนิดต่างๆเช่น ผ้า ปราสาท เครื่องลาด และที่นอนเป็นต้น

๒.๒.๘ พระพุทธศาสนามีความเชื่อเรื่องผี จากการศึกษาค้นคว้า ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกหาที่พระพุทธศาสนาที่มีต่อความเชื่อเรื่องผีก็ได้ปฏิเสธแต่อย่างไร ชาวบ้านเมืองไพศาลี ถูกภัย ๓ ประการคือ ทูพภิกขภัย อมนุษย์ภัย และโรคภัยเบียดเบียน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสว่าญาติทั้งหลาย ประชาชนชาวมุขย์นี้ได้ถูกอุปัทวเหตุทั้ง ๓ ชัดขวางแล้ว ขอท่านทั้งหลายจงเข้าไปตั้งเมตตาความเป็นมิตร ความมีอภัยภัยเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนคนมุขย์นั้นเถิด พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า รัตนะ ที่เสมอด้วยตถาคตไม่มีแล้วความสวัสดิก็เกิดแก่ราชสกุล ภัยก็ระงับไปพวก

^{๒๓} พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่พระเจ้าพิมพิสาร ณ กรุงราชคฤห์ ; ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๗/๑๗๗.

^{๒๔} ขุ.เปต.อ. (ไทย) ๒๖/๑๔-๒๕/๑๗๐-๑๗๒.

^{๒๕} เรือนของตน หมายถึงเรือนญาติของตน หรือเรือนที่เคยอยู่ในปางก่อน ; ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๗/๑๘๑.

^{๒๖} ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๓๔/๒๗๘-๓๐๑.

อมนุษย์ ในแสนโกฏิจักรวาล ก็พากันยอมรับพุทธอาญา (อำนาจป้องกัน)^{๒๗} หรือพระภิกษุไปจำพรรษาในป่าเกิดเทวดาที่แก่งหลอกให้เกิดหวาดกลัว พระพุทธองค์ก็ทรงแนะนำวิธีการโดยให้เรียนเมตตาสูต^{๒๘} ว่าด้วยการแผ่เมตตา พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ป่าด้วยอาณิสสของเมตตามี ๑๑ ประการ ย่อมเป็นที่รักของอมนุษย์และเทวดา ในข้อ ๕. เป็นที่รักของอมนุษย์ (ผี) ข้อ ๖. เทวดาทั้งหลาย รวมทั้งมีการกล่าวถึงเรื่องวิมานของเปรตและกรรมของเปรตไว้ในพระไตรปิฎกในเล่มที่ ๒๖ ขุททกนิกาย มีวิมานวัตถุ ๘๔ เรื่อง และเปตวัตถุ ๕๑^{๒๙} เรื่องและที่กล่าวเกี่ยวกับเวทไวกมายในพระไตรปิฎกเล่มอื่นๆ กรณีเมตตาสูต เป็นหนึ่งในพระปริตร นิยมใช้สวดกันเพื่อป้องกันภัยอันตรายทั้งหลาย มิให้มารร้ายกราย และเพื่อให้เกิดสวัสดิมงคล ซึ่งสอดคล้องกับเรื่องราวของที่มาพระสูตร ที่ปรากฏในอรรถกถา นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อกันว่า พระสูตรนี้เป็นที่ยำเกรงของภูติผีปีศาจ และทำให้ผู้สวดสาธยายเป็นที่รักใคร่ในหมู่เทพยดาทั้งหลาย อย่างไรก็ตาม การสาธยายพระสูตรนี้ ยังมีประโยชน์อย่างยิ่ง ในการเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิต เนื่องจากเป็นพระสูตรที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสสอนถึงแนวทางการในการปฏิบัติให้เป็นที่รักใคร่ ให้เป็นผู้มีเสน่ห์ ด้วยการอ่อนน้อมถ่อมตน ตรวจสอบตนเองให้พ้นจากการกระทำชั่ว และเจริญเมตตาอยู่เป็นนิตย์ ซึ่งไม่เพียงยังความสงบแก่จิตใจของตนเองเท่านั้น แต่ยังความสงบสันติแก่สรรพสัตว์และสากลโลกอีกด้วย นับเป็นพระสูตรที่มีคุณประโยชน์มหาศาล

๒.๒.๙ หลักการทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องกรรม

ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ในปัพพชิตอภินิหสูต ว่าด้วยธรรมที่บรรพชิตควรพิจารณาเนื่องๆ ภิกษุทั้งหลายธรรม ๑๐ ประการนี้หนึ่งใน ๑๐ ข้อที่ ๗ เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดไว้ จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น เพราะฉะนั้น มนุษย์ที่เกิดมาทุกคนย่อมมีที่อยู่และเป็นไปตามผลของกรรม มนุษย์จึงได้ชื่อว่า สัมภเวสี เหล่าสัตว์ที่ ถือกำเนิดเกิดแล้ว ชื่อว่า ภูต หรือ

ภูตานิ วา สุตตานิ เหล่าสัตว์ที่เสาะหา คือแสวงหาการสมภพ คือการเกิด ได้แก่การบังเกิดขึ้นชื่อว่า สัมภเวสี^{๓๐} สัตว์ผู้แสวงหาที่เกิด แปรจากคำว่า สัมภเวสีหมายถึงสัตว์ที่เกิดในกำเนิดทั้ง ๔ ได้แก่ (๑) อันทะ (เกิดจากไข่) (๒) ชลาพุชะ (เกิดจากครรภ์) (๓) สังเสทชะ (เกิดในถ้ำโคล) (๔) โอปปาติกะ (เกิดผุดขึ้น) สัตว์จำพวกที่เป็นอันทะ และชลาพุชะ ท่านเรียกว่า สัมภเวสีเพราะยังอยู่ในไข่และในครรภ์ ถ้าออกจากไข่และครรภ์แล้วไม่เรียกว่า สัมภเวสี แต่ท่านเรียกว่าสัตว์ผู้เกิดแล้ว สัตว์จำพวกที่เป็นสังเสทชะ และโอปปาติกะนั้น ท่านเรียกว่า สัมภเวสี ในขณะที่จิตแรกที่เกิดขึ้นตั้งแต่ขณะจิตที่ ๒ ไปท่านเรียกว่าสัตว์ผู้เกิดแล้ว^{๓๑}

^{๒๗} พุ.พ.อ. (ไทย) ๔๗/๒/๒/๗,๒๑,๓๙,๔๐.

^{๒๘} พุ.พ. (ไทย) ๒๕/๑-๒/๒๐.

^{๒๙} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑-๑๒๘๙/๑-๑๖๕,

^{๓๐} อจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๔๘/๑๐๔.

^{๓๑} ม.ม.อ. (ไทย) ๑๗/๑๓๐/๕๖๖.

๑) กรรมของสัตว์ (ที่เกิดในภพภูมิต่างๆ) กรรมเป็นค้ำกลางๆ หมายถึง การกระทำเช่น กุศลกรรม อกุศลกรรม ๑) การกระทำที่ส่งผลร้ายมาอย่างปัจจุบัน หรือซึ่งจะส่งผลร้ายต่อไปในอนาคต เช่น บัดนี้กรรมตามทันแล้ว ระวังกรรมจะตามทันนะ ๒) บาป, เคาระห์, เช่น คนมีกรรม กรรมของฉันทันที ๓) ความตายในคำว่าถึงแก่กรรม^{๓๒}

โดยทั่วไปชาวพุทธเชื่อในเรื่องของกรรม ก็จะทำให้เกิดความรู้สึกศรัทธาในพระพุทธศาสนา คือ เป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผลคือศรัทธา ๔ ดังนี้

(๑) กัมมัสัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือเชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือตั้งใจทำทั้งที่รู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความดีความชั่วมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัย ก่อให้เกิดผลดีร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่าแปลก และเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วย การกระทำ มิใช่ด้วยอำนาจอนหรืออนาคตโยชชะตาเป็นต้น

(๒) วิปากัสัทธา เชื่อวิบากเชื่อผลของกรรมเชื่อว่าผลของกรรมมีจริงคือเชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผลและผลต้องมีเหตุผลดีเกิดจากกรรมดีคนชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

(๓) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน

(๔) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในพระตถาคต ว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ตรัสธรรม บัญญัติวินัย ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคน นี้หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดีรู้แจ้งโลกเป็นสารถีฝึกผู้ควรฝึกได้ อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเป็นพระพุทธเจ้า^{๓๓}

๒) กรรมยังมีหลายประเภทแบ่งออกได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ ประเภทของกรรมตามนัย พระไตรปิฎก และประเภทของกรรมตามนัยแห่งอรรถกถา ดังนี้ประเภทของกรรมตามนัยพระไตรปิฎก สามารถแบ่งตามออกเป็นประเภทต่างๆได้ ๒ ประเภท ๓ ประเภทและ ๔ ประเภทดังนี้

กรรม ๒ ประเภท จำแนกตามธรรมที่เป็นมูล ได้แก่

(๑) อกุศลกรรม^{๓๔} กรรมที่เป็นอกุศล การกระทำที่ไม่ดี หรือกรรมชั่ว หมายถึง การกระทำที่เกิดจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ และโมหะ

(๒) กุศลกรรม^{๓๕} กรรมที่เป็นกุศล การกระทำที่ดี หรือกรรมดี หมายถึง การกระทำที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ และอโมหะ

^{๓๒} ส.นิ.อ. (ไทย) ๒/๑๑/๒๖.

^{๓๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘๑.

^{๓๔} อจ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๗๕.

^{๓๕} อจ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๗๗.

กรรม ๓ ประเภท คือ กรรมทำ หรือการแสดงออกของกรรม ได้แก่

(๑) กายกรรม หมายถึง การกระทำทางกาย คือทำกรรมด้วยกาย ไม่ว่าจะทำกรรมชั่วหรือกรรมดี กายกรรมทางชั่ว มี ๓ อย่าง คือ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กายทุจริต แปลว่า ประพฤติชั่วทางกาย กายกรรมทางดี มี ๓ อย่างคือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กายสุจริต แปลว่า ประพฤติชอบทางกาย

(๒) วจีกรรม หมายถึง การกระทำทางวาจา

(๓) มโนกรรม^{๓๖} หมายถึง การกระทำทางใจ คือ ทำกรรมด้วยการคิด ไม่ว่าจะทำกรรมชั่วหรือกรรมดี มโนกรรมทางชั่ว มี ๓ อย่าง คือ โลภ อยากได้ของเขา พยาบาทปองร้ายเขา เห็นผิดจากคลองธรรม เรียกอีกอย่างว่า มโนทุจริต (แปลว่า ประพฤติชั่วด้วยใจ) มโนกรรมทางดี มี ๓ อย่าง คือ ไม่โลภอยากได้ของเขา ไม่พยาบาทปองร้ายเขา เห็นชอบตามคลองธรรม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มโนสุจริต (แปลว่า ประพฤติชอบด้วยใจ)

กรรม ๔ ประเภท จำแนกตามสภาพที่สัมพันธ์กับวิบากหรือการให้ผล ได้แก่

(๑) กรรมดำมีวิบากดำ ได้แก่ บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมปรุงแต่งกาย วาจา ใจ อันมีความเบียดเบียนบุคคลอื่น ย่อมได้เสวยเวทนาที่มีความเบียดเบียน เป็นทุกข์โดยส่วนเดียว เช่น เป็นผู้ฆ่ามารดา ฆ่าบิดา ฆ่าพระอรหันต์ มีจิตประทุษร้ายต่อพระตถาคต ยังพระโลหิตให้หือขึ้น ทำลายสงฆ์ ให้แตกกัน ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ ดื่มน้ำเมา

(๒) กรรมขาวมีวิบากขาว ได้แก่ บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมปรุงแต่งกาย วาจา ใจ อันมิใช่ความเบียดเบียนบุคคลอื่น ย่อมได้เสวยเวทนาที่ไม่มีความเบียดเบียน เป็นสุขโดยส่วนเดียว เช่น เป็นผู้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ จากการลักทรัพย์ จากการประพฤติผิดในกาม จากการพุดเท็จ จากการพุดส่อเสียด จากการพุดคำหยาบ จากการพุดเพ้อเจ้อ ไม่มากไปด้วยความเพ่งเล็งอยากได้ มีจิตไม่พยาบาท มีความเห็นชอบ

(๓) กรรมทั้งดำทั้งขาวมีวิบากทั้งดำทั้งขาว ได้แก่ บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมปรุงแต่งกาย วาจา ใจ อันมีความเบียดเบียนบุคคลอื่นบ้าง ไม่ความเบียดเบียนบุคคลอื่นบ้าง ย่อมได้เสวยเวทนาที่มีความเบียดเบียนบ้าง ไม่ความเบียดเบียนบ้าง มีทั้งสุขและทั้งทุกข์ระคนกัน

(๔) กรรมไม่ดำไม่ขาวมีวิบากไม่ดำไม่ขาว ได้แก่ เจตนาใดเพื่อละกรรมดำอันมีวิบากดำ เจตนาใดเพื่อละกรรมขาวอันมีวิบากขาว และเจตนาใดเพื่อละกรรมทั้งดำทั้งขาวมีวิบากทั้งดำทั้งขาว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม เช่น ผู้ปฏิบัติตามมรรคมืองค์แปด โพชฌงค์เจ็ด^{๓๗} มรรคมืองค์แปด สัมมาทิฐิ (ความเห็นที่ถูกต้อง) หมายถึง ความรู้ในอริยสัจ ๔ สัมมาสังกัปปะ (ความคิดที่ถูกต้อง) หมายถึง ความคิดในการออกจากกาม ความไม่พยาบาท และการไม่ เบียดเบียน สัมมาวาจา (วาจาที่ถูกต้อง) หมายถึง การเว้นจากการพุดเท็จ หยาบคาย ส่อเสียด และเพ้อเจ้อ สัมมาภิมันตะ (การปฏิบัติที่ถูกต้อง) หมายถึง เจตนาละเว้นจากการฆ่า โจรกรรม และการประพฤติผิดในกาม สัมมาอาชีวะ (การหาเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง) หมายถึง การเว้นจากมิจฉาชีพ สัมมาวายามะ (ความเพียรที่

^{๓๖} อจ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๔๗/๓๔๕.

^{๓๗} ม.ม (ไทย) ๑๓/๘๑/๗๔, อจ จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๓๔/๓๔๕.

ถูกต้อง) หมายถึง สัมมัตถิยาน ๔ คือ ความพยายามป้องกันอกุศลที่ยังไม่เกิด ละอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว ทำกุศลที่ยังไม่เกิด และดำรงรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้ว สัมมาสติ (การมีสติที่ถูกต้อง) หมายถึง สติปฏฐาน ๔ สัมมาสมาธิ (การมีสมาธิที่ถูกต้อง) หมายถึง ฌาน ๔

โพชฌงค์ หรือ โพชฌงค์ ๗ คือธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ หรือองค์ของผู้ตรัสรู้ มีเจ็ดอย่างคือสติ (สติสัมโพชฌงค์) ความระลึกได้ สำนึกพร้อมอยู่ ใจอยู่กับกิจ จิตอยู่กับเรื่อง ธัมมวิจยะ (ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์) ความเพียรธรรม ความสอดส่องสืบค้นธรรม วิริ ยะ (วิริยสัมโพชฌงค์) ความเพียร ปิติ (ปิตีสัมโพชฌงค์) ความอิ่มใจ ปัสสัทธิ (ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์) ความสงบกายใจ สมาธิ (สมาธิสัมโพชฌงค์) ความมีใจตั้งมั่น จิตแน่วในอารมณ์ อุเบกขา (อุเบกขาสัมโพชฌงค์) ความมีใจเป็นกลาง เพราะเห็นตามเป็นจริง โพชฌงค์ ๗ เป็นหลักธรรมส่วนหนึ่งของ โพธิปักขิยธรรม ๓๗ (ธรรมอันเป็นฝักฝ่ายแห่งความตรัสรู้ เกื้อหนุนแก่อริยมรรค อันได้แก่ สติปฏฐาน ๔ สัมมัตถิยาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ และมรรคมีองค์ ๘) ทั้งนี้ พระสูตรและปาฐะที่เกี่ยวข้องกับโพชฌงค์ ๗ โดยตรง ได้แก่ มหาภิกษุสัพโพชฌังคสูตรตปาฐะ, มหาโมคคัลลานโพชฌังคสูตรตปาฐะ, มหาจุนโทโพชฌังคสูตรตปาฐะ

โดยหลักกรรม ๑๒ ได้บัญญัติเป็นหลักการไว้ คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ดีก็ตามชั่วก็ตาม ในที่นี้หมายถึง กรรมประเภทต่างๆ พร้อมทั้งหลักเกณฑ์เกี่ยวกับให้ผลของกรรม โดยแบ่งเป็น ๒ หมวดดังนี้

หมวดที่ ๑ จำแนกตามเวลาการให้ผลของกรรม การกระทำทางกาย วาจา ใจ ทั้งที่เป็นฝ่ายดีหรือไม่ดีก็ตาม ย่อมตอบสนองแก่ผู้กระทำ ไม่เร็วก็ช้า เวลาใดเวลาหนึ่ง กรรมจำแนกตามเวลาการให้ผลของกรรม (ปากกาลจตุกะ) แสดงกำหนดเวลา แห่งการให้ผลของกรรม มี ๔ อย่าง คือ

- (๑) ทิฏฐธรรมเวทนิยกรรม หมายถึง กรรมที่ให้ผลในปัจจุบัน คือในภพนี้
- (๒) อุปัชชเวทนิยกรรม หมายถึง กรรมที่ให้ผลในภพที่จะไปเกิด คือในภพหน้า
- (๓) อปรานิเวทนิยกรรม หมายถึง กรรมที่ให้ผลในภพต่อ ๆ ไป

(๔) อโหสิกรรม หมายถึง กรรมเล็กให้ผล ไม่มีผลอีก^{๓๘} ในชีวิตของคนเราเวลาที่มีความสุขได้โชคลาภ เชื่อกันว่า เป็นผลมาจากที่ผลบุญที่ทำมานั้นได้ส่งผล แต่เวลาพบกับความทุกข์ พบกับอุปสรรคต่าง ๆ ที่จุดตั้งชีวิตให้ตกต่ำลงเรื่อย ๆ มีแต่อุปสรรค ก็มีความเชื่อกันว่า อาจจะเป็นวิบากกรรมที่ได้เคยทำไว้แต่ชาติปางก่อนส่งผล ซึ่งหลาย ๆ ท่าน ใช้วิธีการสวดมนต์บทต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างกำลังใจ ให้มีความคิดดี คิดบวก และมีสติ มีสมาธิ พร้อมต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ

หมวดที่ ๒ กรรมจำแนกตามหน้าที่การงานของกรรม (กิจจตุกะ) กรรมมีหน้าที่ ที่จะต้องกระทำ ๔ อย่าง คือ

- (๕) ชนกกรรม หมายถึง กรรมที่เป็นตัวนำไปเกิด กรรมแต่งให้เกิด
- (๖) อุปัตถัมภกกรรม หมายถึง กรรมสนับสนุน กรรมที่ช่วยสนับสนุนหรือซ้ำเติม ต่อจากชนกกรรม

^{๓๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๔๙-๒๕๐.

(๗) อุปปีฬกรรม หมายถึง กรรมบีบคั้น กรรมที่มาให้ผล บีบคั้นผลแห่งชนกกรรมและอุปถัมภ์ภกกรรมนั้น ให้แปรเปลี่ยนทุเลาลงไป บั่นทอนวิบากมิให้เป็นไปได้นาน

(๘) อุปฆาตกรรม หมายถึง กรรมตัดรอน กรรมที่แรงฝ่ายตรงข้ามกับชนกกรรมและอุปถัมภ์ภกกรรม เข้าตัดรอนการให้ผลของกรรมทั้งสองอย่างนั้น ให้ขาดไปเสียทีเดียว^{๓๔} ชาวพุทธกับการปฏิบัติธรรม มักหนีไม่พ้นเพราะกลัววิบากกรรมกับการภาวนาเพื่อสะสมบุญกุศล แม้ว่าไม่มีใครหนีกรรมได้พ้น แต่การประกอบกุศลกรรมที่มีน้ำหนักเพียงพอ ก็สามารถช่วยทอนกระแสวิบากให้เบาบางลงได้ หากว่ากรรมจะหมดไปเสียสิ้น เห็นได้ว่ากรรมนั้นส่งผลสองลักษณะ หนึ่ง ส่งผลตามวิถีวิบาก เราส่งกระแสใดออกไป ย่อมได้รับสิ่งนั้นกลับคืน อีกประการคือ ส่งผลในแบบมีเจ้ากรรมนายเวร คือ เมื่อทำกรรมกับผู้ใด และผู้ถูกกระทำมีจิตติดข้อง ย่อมเกิดเป็นการตามชำระหนี้ กรรมที่ไม่มีเจ้ากรรมนายเวร เช่น กรรมที่กระทำต่อพระพุทธเจ้า เรื่อยไปจนถึงพระอรหันตเจ้าและผู้ทรงธรรมที่เปี่ยมด้วยความเมตตากรุณา เพราะจิตที่หลุดพ้นแล้วย่อมไม่มีจิตจองเวร แต่บุคคลผู้ทำกรรมยังต้องรับอกุศลวิบากหนัก เพราะเป็นส่วนของวิถีวิบาก

หมวดที่ ๓ จำแนกลำดับการให้ผลของกรรม กรรมจำแนกตามลำดับการให้ผลของกรรม (ปากทานปริยายจุดกะ) จำแนกตามความยกย่อง หรือ ลำดับความแรงในการให้ผล ๔ อย่าง

(๙) คุรุกรรม หรือ คุรุกกรรม (หนังสือพุทธธรรมสะกตคุรุกรรม หนังสือกรรมที่ปีนสะกตคุรุกรรม) หมายถึง กรรมหนัก ให้ผลก่อน เช่น ฆานสมาบัติ ๘ หรือ อนันตริยกรรม จัดเป็นกรรมที่หนักที่สุด ให้ผลเร็วและแรง มีทั้งฝ่ายที่เป็นกุศลคือฝ่ายดีและฝ่ายที่เป็นอกุศลคือฝ่ายไม่ดี คุรุกรรมที่เป็นกุศลได้แก่ฆานสมาบัติ ๘ ผู้ได้ฆานสมาบัติชื่อว่าได้ทำกรรมฝ่ายกุศลที่ดีที่สุด เมื่อสิ้นชีวิตแล้วย่อมได้เกิดในพรหมโลกทันที ส่วนคุรุกรรมที่เป็นอกุศลได้แก่อนันตริยกรรม ๕ มี ฆ่าบิดา ฆ่ามารดา เป็นผู้ทำอนันตริยกรรมชื่อว่าได้ทำกรรมฝ่ายอกุศลที่ร้ายแรงที่สุด เมื่อสิ้นชีวิตแล้วย่อมเกิดในนรกทันที คุรุกรรมย่อมให้ผลก่อนกรรมอื่นเสมอ อุปมาเหมือนวัวแกมีกำลังน้อย แต่ยืนอยู่ตรงปากประตูคอกพอดี ย่อมจะออกจากคอกได้ก่อนวัวหนุ่มอื่นๆ ทั้งหลาย ฉะนั้น

(๑๐) พหุลกรรม หรือ อาจิณกรรม หมายถึง กรรมที่ทำมาก หรือ ทำจนเคยชิน ให้ผลรองจากคุรุกรรม

(๑๑) อาสันนกรรม หมายถึง กรรมจวนเจียน หรือ กรรมใกล้ตาย คือกรรมที่ทำเมื่อจวนจะตาย จับใจอยู่ใหม่ ๆ ถ้าไม่มีสองข้อก่อน ก็จะทำให้ผลก่อนอื่น

(๑๒) กตัตตากรรม หรือ กตัตตาวาปนกรรม (กตตตา-สิ่งที่เคยทำไว้, วา ปน-ก็หรือว่า, กम्म-กรรม) หมายถึง กรรมอื่นที่เคยทำไว้แล้ว นอกจากกรรม ๓ อย่างข้างต้น, ฎีกากล่าวว่า กรรมนี้ให้ผลในชาติที่ ๓ เป็นต้นไป กรรมนี้จึงจะให้ผล เป็นกรรมทั้งฝ่ายดีและไม่ดีที่ทำไปโดยไม่ได้ตั้งใจ ไม่มีเจตนาจะให้เป็นอย่างนั้น กรรมที่ทำไว้ด้วยเจตนาอันอ่อน หรือมิใช่เจตนาอย่างนั้นโดยตรง ภาษาวินัยว่าเป็นอจิตตกะ ทำไปก็สักแต่ว่าทำ แม้มีโทษก็ไม่รุนแรง ถือว่าเป็นกรรมที่มีโทษเบาที่สุดในบรรดากรรมทั้งหลาย ถ้าไม่มีกรรมที่หนักกว่าเช่นพหุลกรรม หรือต่อเมื่อไม่มีกรรมอันอื่นให้ผลแล้ว กรรมนี้จึง

^{๓๔} พระอรรถคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๕๑.

จะให้ผล กรรมข้อนี้ ท่านเปรียบเหมือนคนบ้ายิงลูกศร เพราะคนปกติที่ไม่มีฤทธิ์จะไม่รู้เลยว่า เป็นกรรมอะไรที่จะมาให้ผลนำเกิด เนื่องจากทำไว้ในอดีตชาตินั่นเอง^{๕๐}

สรุปได้ว่า ฆีที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาทได้เกิดเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นที่เมืองไพศาลี ได้ถูกภัย ๓ ประการคุกคาม คือทพภิกขภัย อมนุสสภัย ฆีและโรคภัยเบียดเบียนโดยพระอานนท์ ได้ทำพิธีขับไล่ฆี ในครั้งนั้นถือเป็นต้นแบบของการขับไล่ฆีโดยได้มีภัยอันตราย ๑๐ ประการของพระภิกษุ ในนั้นคือ ข้อ ๖. ฆีเข้าสิงภิกษุ แต่พระพุทธเจ้าทรงห้ามภิกษุณีเรียนเดรัจฉานวิชา (อวิชา) และมีการทำบุญที่สำคัญของพระเจ้าพิมพิสารเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ญาติเปรต มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานสงฆ์ เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นต้นแบบทักซิณา คือ ญาติพลี บุพเพตพลี ราชพลี เทวตาพลี และได้ให้พระภิกษุ เรียนเมตตาสูตรเป็นอาวุธป้องกันตัว โดยมีอานิสงส์ของเมตตามี ๑๑ ประการ หนึ่งในนั้นข้อ ๕. เป็นที่รักของมนุษย์ (ฆี) และได้มีการกล่าวถึงเรื่องเปรตไว้ในธรรมบทมากมาย

ดังนั้นความเชื่อเรื่องฆีและท่าทีของพระพุทธศาสนามีได้ปฏิเสธเรื่องฆีว่าไม่มีแต่สอนให้พระภิกษุทั้งหลายปฏิบัติต่อฆีเป็นลักษณะการแก้กมลสังคมาสงเคราะห์ด้วยการทำบุญแล้วอุทิศส่วนกุศลให้ได้รับสิ่งที่ต้องการในภพภูมิที่อาศัยอยู่ขาดแคลนได้ทุกเขตนาด้วยความหิวโหยเพราะไม่สามารถประกอบอาชีพได้เมื่อล่วงลับไปแล้วสำหรับฆีและเทวดามาเบียดเบียนพระภิกษุให้เกิดความหวาดกลัวหรือได้รับความเดือดร้อนพระพุทธองค์ก็มีวิธีให้ปฏิบัติต่อฆีและเทวดาเหล่านั้นไม่ให้มาเบียดเบียนพระภิกษุให้หายจากความหวาดกลัวและป้องกันโดยทรงสอนให้สวดรัตนสูตรและเมตตาสูตรแล้วแผ่เมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หันกลับมายินดีและให้ความตักเตือนคุ้มครองเป็นมิตรและอานิสงส์อื่นๆ ด้วย

พระพุทธศาสนาความสอนให้เชื่อเรื่องกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดไว้ จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตามย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น กรรมดีย่อมนำสุข มาให้กรรมชั่วย่อมทุกข์มาให้ขึ้นชื่อว่ากรรมชั่วไม่ทำเลยเสียจะดีกว่าความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนานั้นต้องประกอบด้วยเหตุผลอันเป็นแนวทางในการปฏิบัติหวังให้เกิดผลได้ตามความปรารถนาต้องเป็นศรัทธาที่มีความถูกต้องประกอบด้วยปัญญา อันมีศรัทธา^{๕๑} ๔ ประการคือศรัทธาในทางพระพุทธศาสนามีสี่อย่าง คือ

๑. กัมมสัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่า เมื่อทำอะไร โดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัย ก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่างเปล่า และเชื่อว่าผลที่ต้องการ จะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มีใช้ด้วยอ่อนน้อมหรืออ่อนนอยโชค เป็นต้น

^{๕๐} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบฐิตญาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๐.

^{๕๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๘๑.

๒. วิปากสัทธา เชื่อวิบาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วย่อมมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

๓. กัมมัสะกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบาก เป็นไปตามกรรมของตน

๔. ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคต ว่าเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง ๙ ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์ คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ทรงบำเพ็ญไว้

๒.๒.๑๐ ผีในความเชื่อของสังคมไทย เรื่องผีเป็นเรื่องที่เชื่อถือกันมาแต่โบราณ นานหน้าทุกชาติทุกภาษาล้วนแต่มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับผี มีการจดบันทึกเรื่องผีก็มีมาก^{๔๒} ความเชื่อเรื่องภูตผี วิญญาณ ของสังคมไทยทุกภูมิภาคนั้นได้ผสมผสานกับพระพุทธศาสนาอย่างกลมกลืน แต่เราอาจจะพอแยกให้เห็นว่าส่วนใดเป็นความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และส่วนใดเป็นความเชื่อเรื่องภูตผี แต่อย่างไรก็ตามถ้าเป็นพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (popular Buddhism) นั้นจะแยกได้ยากมาก เพราะพิธีกรรมต่างๆ นั้นเป็นความเชื่อเรื่องภูตผีปะปนอยู่มาก เช่นคนไทยนิยมนำพระพุทธรูปมาเป็นเครื่องรางของขลัง ซึ่งตามปรัชญาพุทธศาสนาแล้วจะปฏิเสธอาถรรพ์ เวทย์หรือไสยเวทย์ ปฏิเสธอย่างสิ้นเชิง ซึ่งสังคมสมัยในอดีตความเชื่อเรื่องไสยเวทย์ ยังมีอิทธิพลต่อสังคมมาก ความเชื่อเรื่องภูตผีฝังแน่น อยู่กับคตินิยมของคนไทยอย่างแน่นแฟ้น ตั้งแต่สมัยอดีต แม้แต่ทางบ้านเมืองยังมีราชพิธีเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องภูตผีอยู่ไม่น้อยในรอบปีหนึ่ง เช่นการเช่นสรวงพระเสื้อเมือง พระทรงเมืองและหลักเมือง รวมทั้งพิธีสวดสวนศตวรรษโดยใช้พิธีลุยไฟ ดำน้ำ เพื่อแสดงความบริสุทธิ์ของจำเลย ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวเป็นความเชื่อในเรื่องภูตผีวิญญาณทั้งสิ้น และปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานเช่นธรรมดาสอนโลก^{๔๓}

ความเชื่อเรื่องผีแบ่งเป็น ๒ ประเภทคือ ประเภทผีมีตัวตน คือผีที่ไม่แสดงตัวให้เห็น เป็นที่ประจักษ์แต่อาจบันดาลให้เกิดอะไรขึ้นได้ ผู้คนเกรงกลัวกันมากเหมือนกัน เช่นเจ้าตามศาลหรือเทพารักษ์ต่างๆ และในวรรณกรรมของไทยเรื่องขุนช้างขุนแผนผีที่ปรากฏคือกุมารทอง^{๔๔} คนก็ยังเชื่อถือกันจนทุกวันนี้ในสังคมปัจจุบัน กระแสความคิดใหม่ๆ ที่เป็นวิทยาศาสตร์ก็ได้เข้าไปกับการศึกษาระบบโรงเรียนและสื่อสารมวลชน^{๔๕} ชาวอีสานโดยทั่วไปก็รับรู้แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าได้ละเลยหรือทอดทิ้งความเชื่อระบบเก่าๆ ที่ยึดถืออยู่ในสังคม การที่พบว่าในสังคมอีสานบางท้องถิ่นละเลยพิธีกรรมประจำปีของหมู่บ้านในบางที่ปีนั้นหาได้เป็นเครื่องยืนยันว่าความเชื่อในพิธีกรรม

^{๔๒} ส.พลายน้อย, **ตำนานผีไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ พิมพ์คำ, ๒๕๕๒), หน้า ๘.

^{๔๓} ธวัช ปุณโณทก, **วรรณกรรมท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๔.

^{๔๔} ส.พลายน้อย, **ตำนานผีไทย**, หน้า ๑๑.

^{๔๕} เพ็ญศรี ตึก, ไพฑูรย์ สันลาร์ตัน, ปิยนาล บุณนาค, วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์, **วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๓๖๙- ๓๗๐, ๓๙๐- ๓๙๒.

เหล่านั้นหมดไปจากความคิดจิตสำนึกของชาวอีสานไม่ แต่ที่ละเลยเพราะ ไม่มีผู้นำในการกระทำ พิธีกรรมประการหนึ่ง หรือสภาวะทางเศรษฐกิจไม่อำนวยอีกประการหนึ่งฉะนั้นจึงพบว่า พิธีกรรมที่ได้ งดเว้นไปบ้าง ในบางปีต่อมาเมื่อภาวะเศรษฐกิจดีขึ้น หรือเกิดความยุ่งยากในสังคม คือมีผู้คนล้มตาย มากกว่าปกติซึ่งเป็นธรรมดาหรือมีการทะเลาะวิวาท หรือมีผู้ร้ายชุกชุม พิธีกรรมเหล่านั้นก็ได้มีการนำ กลับมาประพาศปฏิบัติกิจการอีกความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณของปัจเจกบุคคล หาได้เจือจางลงไปอย่าง สิ้นเชิงไม่ นั่นคือกิจประเพณีที่ส่วนบุคคลยึดถือปฏิบัติอยู่เช่นออกจากหมู่บ้านไปเรียนหนังสือหรือ ประกอบอาชีพจะต้องจุดธูปเทียนบอกกล่าวพ่อแม่เชื้อ หรือผีปู่ตา รวมทั้งการแต่งงานเสียผี นอกจากนี้ในท่ามกลางวิทยาการสมัยใหม่ในการรักษาโรค เช่นการแพทย์ทันสมัยได้แพร่กระจายไปสู่ สังคมชนบทอีสาน แต่ชาวอีสานจำนวนมากก็ยังนิยมหาพอมดหมอผีอยู่ และเชื่อว่าโรคบางชนิดที่ การแพทย์สมัยใหม่ไม่อาจรักษาได้แต่การรักษาโรคแบบดั้งเดิมจะช่วยให้^{๔๖} ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ชาว อีสานเองนั้นไม่ได้ปฏิเสธวิทยาการสมัยใหม่แต่ก็ไม่ทอดทิ้งกระตือรือร้นความเชื่อดั้งเดิมอย่างสิ้นเชิง ความ เชื่อเกี่ยวกับผีบางเทวดาในสิ่งที่มองไม่เห็นมีฤทธิ์มีอำนาจ ที่จะบันดาลสิ่งที่ดีและร้ายให้แก่มนุษย์ได้ คือความเชื่อเรื่องผีบางเทวดา มีการแยกระหว่างผีไม่มีตี่ ผีดีจึงได้ชื่อว่าเป็นเทวดามีการนับถือผีที่เป็น เทวดา อารักษ์ เช่นลูกเทวดา เจ้าทุ่ง เจ้าป่าเจ้าเขา การนับถือผีปู่ย่าตายายผีเรือนผีบรรพบุรุษการนับ ถือผีวีรบุรุษและการนับถือผีร้าย

๒.๒.๑๑ สังคมชุมชนภาคอีสานให้ความสำคัญกับผี ผีปู่ ตา เป็นที่ยึดมั่นทางจิตใจ สามารถช่วยขจัดทุกข์ร้อนไม่ให้สังคมเกิดยุคเข็ญ ทั้งส่วนรวมและส่วนบุคคล โดยเฉพาะความเชื่อ อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของผีปู่ตามีส่วนให้ชาวบ้านวางใจต่อเภทภัยที่จะบังเกิดแก่ส่วนรวมและส่วนบุคคล ไม่เพียงแต่เท่านั้นการที่ชาวบ้านได้ร่วมกับทำพิธีกรรมจะได้ร่วมมือร่วมแรงกัน เป็นการเสริมสร้าง สามัคคีธรรมระหว่างบุคคลในหมู่บ้าน ผีปู่ตา ทำหน้าที่ควบคุมความประพฤติของชาวบ้านไม่ให้ผู้หนึ่ง ผู้ใดประพฤตินอกวิสัยประเพณีของสังคมโดยอาศัยอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติซึ่งเป็นผลให้สังคม อยู่กันอย่างถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันและไม่ประพฤติดิตสิดบ้านคลองเมืองจารีตประเพณี อันจะนำมาซึ่ง ความสงบสุขของสังคมอย่างแท้จริง ถึงแม้ว่าสังคมชาวอีสานจะนับถือศาสนาพุทธโดยทั่วไป แต่ก็เป็ นการผสมผสานเรื่องความเชื่อผีบาง เข้ากับพระพุทธศาสนาแยกกันไม่ออกเพราะเหตุว่า พระพุทธศาสนาให้ความมั่นคงทางจิตใจแก่ชาวบ้านไม่ได้ โดยเฉพาะอำนาจที่อยู่เหนือธรรมชาติ ชาวบ้านหรือชาวพุทธหาได้ปฏิเสธไม่ เช่นน้ำท่วม ฝนแล้ง โรคระบาด ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นการทำของ สิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ฉะนั้นจึงหันเข้ายึดมั่นในอำนาจของผีปู่ตา และความคุ้มครองจากผีปู่ตา รวมทั้งพระสงฆ์ที่เป็นชาวอีสานเองก็ไม่ได้ปฏิเสธความเชื่อเรื่อง ภูต ผี วิญญาณ^{๔๗}

สรุป ในสังคมมนุษย์และสังคมไทยในอดีตจนถึงปัจจุบันยังมีความเชื่อเรื่องผีต่างๆ โดยเฉพาะสังคมไทยนั้น เชื่อในสิ่งลึกลับสิ่งศักดิ์สิทธิ์อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ รวมทั้งไสยศาสตร์ จะเห็นว่ามี การสร้างหอพระเสื้อเมืองทรงเมือง ศาลหลักเมือง ศาลพระภูมิเจ้าที่ หรือภูเข่า ถ้ำต้นไม้ใหญ่ มีการ

^{๔๖} ยุพร แสงทักษิณ, **ไทยศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๒๐๙.

^{๔๗} เพ็ญศรี ดูก, ไพฑูริย์ สิ้นลารัตน์, ปิยนาค บุณนาค, วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์, **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติ ความเชื่อ**, หน้า ๓๘๒-๓๘๓.

เอาผ้าสีไปผูกต้นไม้ ของเช่นไหว้ มีอาหาร น้ำสิ่งของอื่นๆ ที่เชื่อว่าผีจะชอบ เพื่อเป็นบูชาตามความเชื่อเช่นขอโชคลาภ ขอหวย ขอให้คุ้มครอง ขอให้มีความปลอดภัยจากการประกอบอาชีพ การสักการบูชาจะมีความหวาดกลัวในสิ่งลึกลับ ที่มองไม่เห็นด้วยสายตา ซึ่งจากประสบการณ์ของมนุษย์ที่อยู่กับสิ่งแวดล้อมสังคม การประกอบอาชีพเกษตรกรรมต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ ในการหาเลี้ยงชีพ ผ่านมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ได้มีการบอกเล่าสิ่งที่พบเห็นมาจากการจดบันทึก เรียกชื่อผีตามลักษณะสิ่งที่พบ เชื่อว่าไม่ใช่มนุษย์จนกระทั่งเรียกว่าผีชนิดต่างๆ เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปและแยกประเภทของผีให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ โดยในแต่ละชุมชนก็จะมีเชื่อเรื่องผีแต่ละชนิดที่มีในชุมชนของตนเองจะประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ เพื่อให้ผีดีคุ้มครอง หรือไม่มาทำอันตรายตนเองและครอบครัวเกิดสวัสดิมงคลในชีวิตและทรัพย์สิน และเป็นการแสดงถึงความเคารพความกตัญญูต่อผีบรรพบุรุษ โดยจะทำให้คนในชุมชนประพฤติปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีสืบกันมา เป็นการควบคุมความประพฤติทำให้คนในชุมชนนั้นไม่กล้าทำความชั่ว เช่นไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดโกหก และไม่ดื่มสุรา ก็จะเป็นสังคมประพฤติปฏิบัติตามแนวทางพระพุทธศาสนาคือการรักษาศีล ๕ ทำให้สังคมมีความสงบสุขประชาชนประกอบสัมมาอาชีพ มีคุณภาพชีวิตที่ดี แต่ถ้าเชื่อแบบมลายูไม่ประกอบด้วยปัญญาพิจารณาแล้วทำให้สูญเสียเวลาของชีวิตไปโดยเปล่าประโยชน์ เพราะไม่ใช่ทางหลุดพ้นจากภัยในวัฏสงสาร หรืออาจถูกหลอกลวงทำให้เสียทรัพย์สินเดือดร้อนในภายหลัง

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรม

พิธีกรรมนับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่มีอยู่ทุกๆ สังคม และศาสนาในสังคมนั้นๆ เพราะพิธีกรรมเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงศาสนาให้ดำรงอยู่ อีกทั้งยังเป็นแหล่งก่อให้เกิดประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละสังคมอีกด้วย พิธีกรรมนับว่าเป็นผลมาจากความเชื่อของมนุษย์ เมื่อเชื่อในสิ่งใดก็มักจะทำให้ความศรัทธาและบนบานเพื่อขอความช่วยเหลือจากสิ่งเหล่านั้น ไม่ว่าจะสิ่งดังกล่าวจะอำนวยประโยชน์ให้หรือไม่ก็ตามและกลายเป็นพิธีกรรมเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ในสิ่งที่ตนนับถือ

๒.๓.๑ ความหมายของพิธีกรรม

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ - ไทย (๒๕๒๔ : ๓๑๔) ให้ความหมายไว้ว่าพิธีกรรมหมายถึงแบบอย่างของพฤติกรรมที่กำหนดไว้ด้วยกฎเกณฑ์หรือธรรมเนียมประเพณีให้กระทำและเพื่อให้มีความขลัง^{๔๘}

อุทัย ธีรญูโต ได้ให้คำอธิบายความหมายของพิธีกรรมไว้ว่าพิธีกรรมหมายถึงการปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานทางวัฒนธรรมอันเกี่ยวกับสัญลักษณ์ที่กระทำในโอกาสต่างๆ หรือหมายถึงพฤติกรรมทางสังคมอันละเอียดอ่อนที่ถูกกำหนดขึ้นโดยขนบธรรมเนียมกฎหมายหรือระเบียบของสังคมซึ่งแสดงออกถึงสัญลักษณ์ของค่านิยมหรือความเชื่อพิธีกรรมเป็นรูปแบบของพิธีการ ceremony แต่มิได้

^{๔๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย, (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๔), หน้า ๓๑๔.

มีความหมายตรงกันนะข้อแตกต่างที่สำคัญคือวิธีการเป็นการปฏิบัติในสังคมที่มีคนจำนวนมากว่าหนึ่งคนแต่พิธีกรรมอาจจะปฏิบัติเพียงคน เดียวก็ได้ นอกจากนี้พิธีกรรมมักจะจัดให้มีขึ้นในเหตุการณ์สำคัญสำคัญลักษณะสำคัญของพิธีกรรมหรือส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนาและมักเกี่ยวข้องกับ การใช้สัญลักษณ์ต่างๆในการแสดงความหมายและมีการแสดงให้เห็นความมหัศจรรย์หรือความสำคัญของสิ่งต่างๆเพื่อให้บุคคลเกิดความจริงขามหรือเคารพนับถือด้วย

๒.๓.๒ ลักษณะของพิธีกรรม

๑. เน้นในเรื่องจิต ซึ่งแยกออกเป็นความหมายไว้ ๔ ความหมายได้แก่

(๑) การอ้างถึงบุคคลหรือสิ่งที่ใจเท่านั้นสัมผัส หรือพิสูจน์ได้ เช่น อ้างว่าแม่โพสพ มีจริงความจริงนี้ เป็นสิ่งที่จิตยอมรับ แต่ถ้าจะให้แม่โพสพมาปรากฏเป็นรูปร่างให้ตาเห็นเหมือนดังเช่น สตรีทั่วไป ก็ไม่ใช่สิ่งที่เห็นไปได้ แม่โพสพจะไม่ใช่ที่ประจักษ์ด้วย หู ตา จมูกลิ้น กาย แม่โพสพก็เป็น ที่ประจักษ์ด้วยใจการอ้างอิงบุคคล หรือสิ่งที่ประจักษ์ดังกล่าว ทำให้พูดอีกนัยหนึ่งได้ว่า องค์ประกอบ ของพิธีกรรมคือภาวะเหนือธรรมชาติ หรือภาวะเหนือปกติวิสัย

(๒) การแสวงหาผลอันเป็นอารมณ์ที่เกิดกับจิตใจ เช่นในการประกอบพิธีทำขวัญ แม่โพสพ ผู้ประกอบพิธีย่อมหวังผลอันดับแรก คือความสบายใจ และความมีกำลังใจ แม้ข้าวจะยังไม่ สุกยังเก็บเกี่ยวไม่ได้ก็ตาม แต่การประกอบพิธีจะยังความเชื่อมั่นว่าข้าวจะสุกและเก็บเกี่ยวได้เต็มเม็ด เต็มหน่วย ในเวลาประมาณสองเดือนถัดไป ความเชื่อมั่นเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงใจและกายอย่างหนึ่ง ถ้า คนเราขาดสิ่งนี้ชีวิตก็ดำรงอยู่เหมือนป่วยเสียครึ่งหนึ่ง ป่วยเพราะความกังวล และความระแวงเป็นต้น ด้วยเหตุนี้พิธีกรรมจึงเป็นทั้งอาหารและยาสำหรับปลูกฝังอารมณ์อันถึงปรารถนาต่างๆ

(๓) การยอมรับว่าใจมีอิทธิพลต่อการและวัตถุภายนอก ชีวิตคนเรามี ส่วนประกอบใหญ่อยู่ ๒ ประการคือ กายกับใจ ในยามกายป่วยจิตใจก็อ่อนแอเศร้าหมอง และใน ขณะเดียวกันเมื่อใจอ่อนแอเศร้าหมอง กายก็พลอยป่วย รับประทานอาหารไม่ได้เป็นต้น กายกับใจจึง มีความสัมพันธ์ต่อกันและกันดังนี้ แต่จะอย่างไรก็ตามการที่จะพัฒนาให้มีความเจริญก้าวหน้า นั้น จุดสำคัญอยู่ที่การพัฒนาใจ เมื่อใจมีความเข้าใจมีความรู้เห็นที่ถูกต้อง เราต้องให้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เมื่อเขาเข้าใจแล้วเขาย่อมยอมรับการเยียวยาที่ถูกต้องการเสริมสร้างกำลังใจ เพื่อความเข้าใจ การการ ตัดสินใจ และการกระทำที่ถูกต้องจึงเป็นสิ่งจำเป็นและพิธีกรรมก็เป็นสิ่งหนึ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อ การนี้

(๔) การเห็นวัตถุเป็นสาขาของจิต กล่าวคือมิได้มองวัตถุเป็นเพียงวัตถุหากแต่เน้น วัตถุอันอันเป็นองค์แห่งการรับรู้ มีชีวิตจิตใจเยี่ยงมนุษย์สัตว์ ฉะนั้นเมล็ดข้าวจึงได้รับการยกย่องนับถือ ไม่คานที่หอบของชายได้รับการปิดทอง เมื่อเจ้าของรู้สึกสำนึกในความดีหรือคุณค่าของสิ่งใดเขาย่อม แสดงออกซึ่งความสำนึก ด้วยการปรนนิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นเหมือนกับว่าสิ่งเหล่านั้น เป็นสิ่งมีชีวิตที่อาจ รับรู้การกระทำของเขา

๒. เน้นเรื่องสัญลักษณ์ ซึ่งหมายถึง สิ่งที่ใช้แทนค่าอีกสิ่งหนึ่ง เช่นดอกกุหลาบเมื่อใช้ สื่อความรัก เป็นโดยทั่วไปแล้ว สิ่งที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ไม่ใช่สิ่งต่อเพศเดียวกับสิ่งที่แทนเข้าคือดอกไม้

ยอมไม่ใช่สัญลักษณ์ของดอกไม้หรือ นางสาว ก. ไม่ใช่สัญลักษณ์ของ นางสาว ข. เพียงแต่อาจเป็นตัวแทนของกันและกันได้เท่านั้น^{๔๙}

๒.๓.๓ ประเภทของพิธีกรรม

พิธีกรรมโดยทางปฏิบัติ ได้แบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้สองประเภทคือ

(๑) พิธีมงคล เป็นพิธีที่ทำเพื่อเพิ่มให้งานที่ดีที่เป็นมงคลอยู่แล้ว เป็นสิริมงคลยิ่งขึ้น เช่นงานแต่งงาน งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานทำบุญอายุ งานเซ่นนี้ถือเป็นการส่งเสริมเรื่องที่ทำให้เจริญงอกงามอย่างการแต่งงานก็เพื่อให้คู่บ่าวสาวได้อยู่กินกันไปนานๆ จึงมักมีคำอวยพรสรุปย่อว่า ให้อยู่ครองกันจนแก่เฒ่า ถือไม้เท้ายอดทอง ถือกระบองยอดเพชร การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ก็เพื่อให้บ้านนั้นเป็นที่อยู่สุขร่มเย็นของคนในครอบครัว การทำบุญอายุก็เพื่อขอให้ผู้นั้นมีอายุยืนยาว และในความยืนยาวนั้นก็ให้มีสุขภาพดีแข็งแรง ทั้ง ทางร่างกาย และจิตใจ เมื่อมีกำลังภายในเข้มแข็งด้วย

เมื่อมีความมุ่งหมายเช่นนี้ การจัดงานมงคลจึงต้องสรรหาแต่เรื่องที่จะก่อสิริสวัสดิ์เข้ามาในงานเริ่มตั้งแต่เรื่องประกอบพิธี และการแต่งกายของผู้มาร่วมพิธีก็ต้องแต่งตัวด้วยสีสันทันที่เจริญตาเจริญใจ คำพูดที่เจรจากันระหว่างแขกก็ให้พูดในเรื่องที่เป็นมงคลฟังแล้วรื่นหู เช่นห้ามพูดเรื่องงานศพในงานแต่งงาน ไม่ให้พูดเรื่องอัปมงคลทั้งหลายเหล่านี้ เป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติกันอยู่ทั่วไป

(๒) พิธีอวมงคล เป็นพิธีล้างสิ่งๆที่เรียกว่าเสียดจัญไรที่เกิดขึ้นมาเอง เช่นงานศพ งานสะเดาะเคราะห์ต่างๆ อันสิ่งที่ไม่ดีไม่เป็นมงคลนั้น ไม่มีใครชอบไม่มีใครอยากได้ แต่มันก็เกิดขึ้นมาเอง บางอย่างก็ไม่มีทางป้องกันได้เลยเช่น ความตาย เรื่องความตายนี้ถือเป็นเรื่องอวมงคลที่ร้ายแรงมาก เพราะฉะนั้นเมื่อมีการตายเกิดขึ้นในบ้านเรือนใด จึงต้องทำพิธีกันเป็นพิเศษและพิธีเกี่ยวกับการตายนี้ มีกันอยู่ ทุกชาติ ทุกภาษา แต่มีรายละเอียดแตกต่างกันไปตามความเจริญของมนุษย์ในท้องถิ่นนั้นๆ^{๕๐}

๒.๓.๔ องค์ประกอบของพิธีกรรม

(๑) ประธานของพิธีโดยปกติผู้ที่จะเป็นประธานในพิธีใดๆ ต้องเป็นผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือในสังคมนั้นๆ

(๒) ผู้ประกอบพิธี หมายถึง ผู้ที่เป็นหลักเป็นหัวใจบันดาลให้พิธีดำเนินไปได้ ซึ่งย่อมแตกต่างกันไปสุดแต่ลักษณะของพิธีพิธีกรรมบางอย่าง ผู้เป็นประชาชนก็ประกอบพิธีเอง เช่นพิธีรดน้ำแต่งงานผู้เป็นประธานในพิธีนั้น มักจะเป็นผู้สวมมงคลเจิมคู่บ่าวสาวและรดน้ำเป็นคนแรก

(๓) ผู้ร่วมพิธี หมายถึง ผู้ที่มาร่วมในพิธีเป็นทางการ และจะร่วมในฐานะเป็นองค์ประกอบต่างๆของพิธี เช่น พิธีสังฆกรรมทางพระพุทธศาสนาซึ่งจำกัดจำนวนสงฆ์อย่างต่ำ ๔ รูป หรืออาจจะเป็นผู้ร่วมพิธีโดยได้รับเชิญมาเป็นเกียรติ แต่ในบางพิธีซึ่งเป็นงานใหญ่ เช่นพิธีสาบานของ

^{๔๙} กิ่งแก้ว อุตถากร, ลักษณะพิธีกรรมในสังคมไทย ในเอกสารการสอนชุดไทยคดีศึกษา : อารยธรรมหน่วยที่ ๖-๑๑, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๓), หน้า ๒-๒๒.

^{๕๐} ประสาน ทองภักดี, พ.ท., ระบบการศึกษาของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร: ดำรงการพิมพ์, ๒๕๒๐), หน้า ๕๖.

ทหารก็มักจะมีผู้มาชมอย่างคับคั่งทั้งที่ไม่ได้เชิญเป็นทางการหรือแม้แต่พิธีเล็กๆบางอย่าง หากทำในพิธีเปิดเผยก็มักจะมีผู้มาร่วมดูร่วมชมอยู่เสมอ เพราะมนุษย์เรามีความอยากรู้อยากเห็นเป็นปกติวิสัย

(๔) สถานที่ประกอบพิธี โดยทั่วไปสถานที่ประกอบพิธี มักจะไม่ถือกฎเกณฑ์ตายตัว คงเลือกที่เหมาะสมแก่การจัดงานเป็นสำคัญ เช่นพิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ก็คงใช้บ้านหลังนั้นนั่นเองแต่ยังมีพิธีกรรมทางศาสนาบางอย่าง ซึ่งจำกัดเรื่องสถานที่ประกอบพิธี เช่นเรื่องการบวชพระ การทำอุโบสถสังฆกรรม ท่านจำกัดให้ทำในที่แห่งเดียวเรียกตามทางพระว่า สีมา เวลานี้ก็คือโบสถ์นั่นเอง พิธีกรรมอย่างนี้ทำที่อื่นไม่ได้ต้องทำในโบสถ์เท่านั้น

(๕) วันเวลาประกอบพิธี เนื่องจากการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับคนบางคน โดยเฉพาะคือผู้ร่วมพิธีเป็นทางการ ฉะนั้นกรรมการกำหนดวัน เวลาจึงเป็นเรื่องสำคัญและโดยทั่วไปหากวิธีนั้นเป็นเรื่องเฉพาะบุคคลจัดขึ้นเอง ถ้าเป็นเรื่องของบุคคลนั้น จะกำหนดเอาเองตามที่เขาเห็นว่าเหมาะสม แต่โดยมากเวลานี้ เจ้าของพิธีมักจะไม่ว่างกำหนดเอง แต่ชอบไปให้ใครกำหนดวันเวลาให้ เรียกว่าไปหาฤกษ์ ยังมีพิธีสำคัญบางอย่าง ซึ่งกำหนดวันเวลาไว้แน่นอนตายตัว ทั้งนี้เพราะวิธีที่จะจัดนั้นเกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญของบ้านเมือง เช่นพิธีฉลองรัฐธรรมนูญกำหนดวันที่ ๑๐ ธันวาคม ของทุกปี พิธีกรรมอีกอย่างหนึ่งต้องกำหนดวันไว้ตายตัวคือ พิธีทางศาสนา^{๕๑} เช่นการทำอุโบสถต้องทำทุกกึ่งเดือน คือขึ้น ๑๕ ค่ำ แรม ๑๕ ค่ำ วันเข้าพรรษาต้องทำในวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๘ เป็นต้น

(๖) อุปกรณ์ในการทำพิธี เรื่องนี้ก็มีความแตกต่างกันไปตามลักษณะของพิธี พิธีที่มุ่งไปในทางเป็นสิริมงคลก็จะสรรหาสิ่งที่ถือว่าเป็นสิริมงคลมาเป็นอุปกรณ์ในพิธี เช่น พิธีไหว้ครูนอกจากจะมีอย่างอื่นเหมือนพิธีทั่วไปแล้ว โบราณยังกำหนดให้หาหญ้าแพรก ดอกมะเขือ มาใช้ในพิธีด้วยถือว่าเป็นสิริมงคล^{๕๒} พิธีกรรมบางอย่างต้องการความเด็ดขาด ความศักดิ์สิทธิ์ อุปกรณ์ของพิธีก็ต้องใช้สิ่งที่แสดงความเด็ดขาด หรือความศักดิ์สิทธิ์เข้ามาร่วมในพิธี เช่นพิธีสาบานของทหารก็ต้องใช้ธงที่มีลวดลายพิเศษ และคนถืออาวุธและบางที่ก็มีการสวนสนาม ซึ่งมีทั้งคนถืออาวุธและอาวุธเต็มรถผ่านฝูงชนไปเป็นตบๆ หรือพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา นอกจากมีอย่างอื่นแล้วก็ยังมีหอกดาบอันศักดิ์สิทธิ์เข้ามาร่วมในพิธีด้วย

สรุปได้ว่า พิธีกรรม คือวิธีการกระทำอันศักดิ์สิทธิ์ที่นำไปสู่เป้าหมายด้วยการน้อมนำจิตใจให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา ในขณะเดียวกันพิธีกรรมเป็นจุดนัดหมายที่จะทำให้ทุกคนมีการปฏิบัติเป็นเอกภาพ เมื่อพิธีกรรมเริ่มขึ้น ทุกคนก็พร้อมที่จะปฏิบัติในเรื่องนั้นๆ

พิธีกรรม จึงเป็นจุดนัดพบ และเป็นจุดนัดหมายโดยเฉพาะ สำหรับชุมชนหรือหมู่ คนในสังคมนั้นๆ ให้มองเห็นความสำคัญที่จะเริ่มการใดๆ กันอย่างจริงจัง เพราะการกระทำที่สำคัญของชุมชนหรือของส่วนรวมล้วนแต่เป็นพิธีกรรม (ceremony) ถ้าเกี่ยวกับศาสนาเรียกว่า ศาสนพิธี (ritual) ในแต่ละศาสนามีลักษณะแตกต่างกันไป ตามความเชื่อในศาสนานั้น บ้างพิธีกรรมเกิดขึ้น

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔-๕๕.

^{๕๒} อุทัย หิรัญโต, สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา-มนุษย์วิทยา, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๑๙๗.

เพราะความศรัทธาพักติ แต่บางพิธีกรรมก็เกิดขึ้นตามคำสั่งของผู้เป็นศาสดา เพราะพิธีกรรมเป็นภาคปฏิบัติของศาสนาที่เห็นได้ชัดก็คือ การสวด การปฏิญาณตน การเช่นสรวงสังเวย เป็นต้น

๒.๓.๕ การประกอบพิธีกรรมลำผีฟ้าทั่วไป

๑) องค์ประกอบของลำทรงและลำผีฟ้า

(๑) หัวหน้าคณะ (ครูบา) ผู้ที่เป็นหัวหน้าคณะหรือครูบานั้นต้องเป็นผู้ที่ได้รับ การครอบมาจากครูแล้ว การลำทรงและลำผีฟ้าจะมีการสืบทอดกันเป็นช่วงกล่าวคือ เมื่อหัวหน้าคณะ คนก่อนมีอายุมากไม่สะดวกต่อการไปมา ก็จะทำพิธีครอบครูมอบหน้าที่ให้ศิษย์เอกที่ถือว่าฉลาดหลักแหลมที่สุดดำเนินการต่อจากหัวหน้าคนเก่า เป็นการมอบตำแหน่งหัวหน้าให้โดยการจัดทำหิ้งบูชาไว้ที่บ้านแล้วอัญเชิญผีต่างๆ จึงต้องเรียกว่า “อ้ายผี” เช่น อ้ายผีคำผิว อ้ายผีสีทน เป็นต้น

(๒) ชาวคณะ ถือเป็นบริวารที่มีประสบการณ์สูงร่วมเดินทางไปรักษาคนไข้ ด้วยประมาณ ๒-๔ คนบริวารที่รับใช้ใกล้ชิดจะถูกเรียกให้เป็นหัวหน้าคนต่อไปก็อยู่ในจำนวนนี้ ชาวคณะเหล่านี้จะช่วยกันลำเชิญผีเมื่อผีเข้าเทียมหัวหน้าแล้วก็เป็นคนถามไถ่ผีต่างๆ นานา ซึ่งแต่ละคนจะมีผีประจำตัว เช่น สีทน มโนราห์ ท้าวคำผิว เป็นต้น

(๓) หมอแคน บางที่เรียกว่า หมอม้า เป็นผู้ขับม้า ม้าก็คือ เหล้า ม้าขาวคือ เหล้าขาว ม้าแดงคือเหล้าแม่โขง ม้านิลก็คือน เบียร์^{๕๓} สัมภาษณ์แม่กองพาน ชันตี, ลูกศิษย์หมอลำผีฟ้า บ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๒) ค่ายรักษาค่ายรักษาหมอลำ หมอลำผีฟ้า

- (๑) ชั้นหมากเป่งพร้อมเผ้าผูกแขน (บายศรีขนาดเล็ก)
- (๒) ชั้นธ ๕ (ดอกไม้ ๕ คู่ เทียน ๕ เล่ม)
- (๓) ผ้าซิ่น ๑ ผืน
- (๔) แพรวา (ผ้าขาวม้า ๑ ผืน)
- (๕) เหล้า ๑ ขวด
- (๖) ไข่ ๒ ฟอง (บางคณะใช้ใบเดียว)
- (๗) หวี ๑ ด้าม
- (๘) กระจก ๑ บาน
- (๙) เงินหนึ่งสลึง
- (๑๐) ห่อนิมนต์ (เทียน ๒ เล่ม ดอกไม้ ๒ ดอก ห่อด้วยใบตอง)
- (๑๑) ซวย ๕ อัน (ใบตองทำเป็นกรวย) แต่ละอันมีเทียน ๑ คู่ ดอกจำปาลาว ๑ คู่

^{๕๓} สัมภาษณ์ แม่ดาว พานโน, หัวหน้าหมอลำผีฟ้า บ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น, ๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

(๑๒) มาลัยดอกจำปาลาว ถ้าเป็นลำผีฟ้าใช้ดอกมะละกอดันตัวผู้ สัมภาษณ์แม่ดาว พานโน, หัวหน้าหมอลำผีฟ้า บ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น วันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๓) บรืวาร ผู้ที่เคยผ่านการรักษามาแล้ว ทุกคนถือเป็นบรืวารของผีทรงและของผีฟ้า เวลาขณะหมอลำทรงลำผีฟ้าไปลำ ณ ที่ใด ถ้าไม่ห่างไกลเกินไปบรืวารเหล่านี้ก็จะไปร่วมพิธีด้วย นำดอกไม้ เทียน และสิ่งของต่างๆ ไปร่วมบูชาด้วย บางคนอาจมีอาการไม่สบาย ก็จะแต่งกายรักษาไปร่วมด้วย แม่หมอลำจะบอกหรือพูดกับผีให้มาช่วยรักษา บรืวารทุกคนต้องปฏิบัติตามธรรมเนียมของผีฟ้าอย่างเคร่งครัด ไม่มีเครื่องของขลังใดๆ ถือติดตัวมา พิธีกรรมนั้นจึงสนุกสนานทั้งพอร่าได้อย่างอิสระ บางแห่งมีบรืวารมาก ๑๐-๒๐ คน เข้าพิธีด้วยผู้ชมก็ได้ชมได้ฟังและสนุกไปด้วย พร้อมกับเห็นอกเห็นใจและเอาใจช่วยคนไข้ เป็นการให้กำลังใจแก่ผู้ป่วย ผู้ป่วยรักษาด้วยหมอลำทรงลำผีฟ้านั้นปกติจะผ่านการรักษาด้วยแพทย์แผนปัจจุบันและแพทย์แผนโบราณมาก่อน ถ้าไม่หาย ต้องลำรักษาจึงจะหาย ชาวบ้านคิดว่าการติดต่อกับผีนั้นต้องอาศัยเจ้าหรือแม่หมอลำทรงโดยยินดีจัดเครื่องบูชาและปฏิบัติตามคำแนะนำของผีทุกอย่าง โดยยอมเป็นบรืวารของผีตั้งแต่มีชีวิตอยู่มีบางคนเกิดความเชื่อ เกิดศรัทธาต่อผี ยอมเข้ามาเป็นบรืวารทั้งๆ ที่ยังไม่เจ็บป่วย^{๕๔} สัมภาษณ์แม่กองพาน ชันตี, ลูกศิษย์หมอลำผีฟ้า บ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๔) การแต่งกาย ในเรื่องการแต่งกายแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าที่ใหม่ ๆ มีผ้าสไบพาดบ่าหรือผ้าขาวม้าพาดบ่าข้างขึ้นใหม่มัดหมี่ มีดอกไม้ทัดหู บางทีก็ใส่เสื้อผ้าธรรมดา บางทีผีเป็นผู้บอกให้แต่งตัวอย่างไร ผู้ป่วยต้องแต่งตามคำแนะนำของหัวหน้าผีฟ้า จึงถือว่าเข้าเป็นบรืวาร การเข้าเป็นสมาชิกคือมานั่งอยู่ต่อหน้าค้ายรักษา แล้วหันหน้าเอาฝ้ายผูกแขนก็ถือว่าเข้าเป็นสมาชิกแล้ว

๕) ลักษณะกลอนลำ ลักษณะของกลอนลำทรงและกลอนลำผีฟ้านั้นไม่แน่นอน บางครั้งก็ลำเป็นทำนอง บางครั้งก็พูดคล้ายๆ คำผญา ไม่มีกลอนที่ถือว่าไพเราะเหมือนหมอลำหรือลำกลอน ลักษณะฉันทลักษณ์ไม่แน่นอน ผู้ลำหรือผู้แสดงและผู้ฟังไม่ได้ยึดถือเรื่องความไพเราะของกลอน แต่ยึดเนื้อหาของกลอนว่า พูดอย่างไร บางตอนเป็นกลอน กลุ่มคำเล่นคำเช่นเดียวกับกลอนลำ สีนไซของท้าวปางคำ บางตอนจะสัมผัสบ้างเช่นเดียวกับลำพื้นลำหมู่และบางตอนจะมีสัมผัสดีเหมือนกลอนของหมอลำกลอนทุกกลอนทุกประเภทจึงลำทำนองเดียวกันหมด

๖) ประเภทกลอนลำ

(๑) กลอนลำอัญเชิญผีฟ้า เป็นกลอนที่ปาวร้องอัญเชิญผีฟ้าครูอาจารย์ที่ล่วงลับไปที่เคยประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ในการรักษาคนป่วย ให้มาช่วยขจัดปัดเป่าโรคร้ายไข้เจ็บ การประกอบพิธีกรรมจะต้องอัญเชิญและทำพิธีครอบครูเสมอ จึงทำให้การประกอบพิธีดำเนินการไปอย่างราบรื่น

^{๕๔} สัมภาษณ์ แม่กองพาน ชันตี, ลูกศิษย์หมอลำผีฟ้า บ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น, ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

(๒) กลอนลำเสียงหรือลำสอง เป็นกลอนที่หมอลำผีฟ้าใช้ลำเสียงทนายหาสาเหตุของการเจ็บป่วยเรียกว่าลำหาข้อหาปล้อง โดยมุ่งเน้นไปถึงสาเหตุการป่วยที่กระทำการละเมิดหรือสร้างความไม่พอใจต่อผี เช่น ละเมิดต่อผีบรรพบุรุษ ผีไร่ ผีนา ผีบ้าน ผีเรือน ผีตาแฮก เป็นต้น

(๓) กลอนลำอ้อนวอน กลอนลำประเภทนี้ใช้ลำในขั้นตอนที่รู้สาเหตุของการเจ็บป่วยแล้วหมอลำผีฟ้าก็ลำขอขมาลาโทษต่อผีที่คนป่วยได้ล่วงเกิน เป็นต้นว่า ผีอาจจะแสดงอาการโกรธ ไม่พอใจออกมา และต้องการเอาชีวิตคนป่วยคนนั้น แล้วหมอลำผีฟ้าก็จะลำอ้อนวอนขอชีวิต

(๔) กลอนลำอวยพร เป็นกลอนที่อวยพรให้ผู้ป่วยมีกำลังใจในการต่อสู้กับโรคร้ายที่เจ็บป่วย มีความสบายอกสบายใจซึ่งหมอลำผีฟ้าลำในเชิงจิตวิทยาทำให้คนไข้มีความอบอุ่นไม่ได้ถูกทอดทิ้งมีความหวังในการมีชีวิตต่อไป

(๕) กลอนลำส่งเครื่องคือการลำเพื่อส่งเครื่องใช้สิ่งของต่างๆ ตามที่ผีต้องการโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อขอไถ่ชีวิตของผู้ป่วยที่ละเมิดต่อผีฟ้า จำเป็นจะต้องส่งเครื่องแลกเปลี่ยนกับชีวิต

(๖) กลอนเชิญชวนลงเล่น เป็นกลอนลำชักชวนให้คนป่วยให้ร่วมเพื่อนรำสนุกสนานกับกลุ่มผีฟ้าที่มารักษาโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้คนป่วยคลายความกังวลและความสิ้นหวังในชีวิต นอกจากนี้ยังทำให้คนป่วยได้ลุกเดินเป็นการออกกำลังกายจะทำให้ร่างกายอ่อนเพลียสามารถกินข้าวปลาอาหารได้มาก อันเป็นผลในเชิงจิตวิทยา

กลอนลำเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการลำผีฟ้ายังประโยชน์ทางด้านเป็นสื่อภาษาติดต่อระหว่างมนุษย์กับผีเพื่อสร้างความเข้าใจ เป็นการยุติมิให้ผีมารังควานทำความเดือดร้อนต่อผู้ป่วยอีก นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความไพเราะสนุกสนานในทำนองกลอนลำ ทำให้ผู้ป่วยคลายกังวลลืมทุกข์โศกที่ตนเองได้รับ

(๗) ตัวอย่าง กลอนลำเพื่อบวงสรวงบูชาผีบรรพบุรุษ

เดือนหกตั้งสังฆารดอกไม้ใหญ่	มาชมดวงดอกไม้สเลเตชมพูัดดอกหุ้ง
ลงมาเล่นผามเพียงเย็นเลี้ยงช่วง	อาเดอ เอาเดอ เฮาเออ
ลงมาเล่นกันตำบักหุ้งตั้ง	หัวค้อยๆ ย่านแอมมองหัก
หัวแสงๆ ย่านแอมมองขาดเค็ง	ดินแล้วแมลงภูหาบ่อนนอน
แมงซอนหาบ่อนชั้นคนจนหาบ่อนเพิ่ม เอาเดอ	

(๘) ตัวอย่าง กลอนลำเพื่อรักษาคนป่วย

ขอนำฮ่องคองคามาฮอดพ้อ
 รินทองท้าวนางกองคำให้เจ้านำส่งพ้อเดื่อนางเออ
 มาเดอแก้วกองคำพวงหมากหล้า
 มาฮอดแล้งบ่อนไข่กะให้ลง
 บ่อนโพงกะให้แวบ
 กินเข้ากะให้ตักท้องหนา
 กินปลากี่ให้ตักท้องน้อง
 คั้นเจ้าให้แซบซออนเมื่อน้ำสิปเอา

วันผัดอย่าให้กลายเป็นหมอยอย่าให้ชูด
 ผัดหมายให้วันลุนฮอดมืออื่น
 ตื่นมือเข้าเมื่อหน้าให้สว่างเขา
 หมอว่านให้หาว่านมาทา

ยาฮากไม้ทางไว้ให้สว่างหาย^{๕๕} สัมภาษณ์แม่ดาว พานโน, หัวหน้าหมอลำผีฟ้า บ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๗) การฟ้อนรำ การฟ้อนรำในพิธีกรรมการลำผีฟ้า เป็นการแสดงออกถึงความเชื่อศรัทธาต่อผีฟ้าที่ตนเองเคารพนับถือ เพื่อให้เกิดสันติสุขในหมู่ตน สะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาเลื่อมใสประกอบกับความสนุกสนานดังปรากฏในพิธีการรักษาคนป่วยและวิธिलีข่งผีฟ้า^{๕๖} ลักษณะท่าฟ้อนรำในการลำผีฟ้าไม่มีรูปแบบที่ตายตัว ทั้งที่การฟ้อนรำเกิดจากการเข้าเทียมของผีฟ้า ดังจะเห็นได้จากก่อนที่หมอลำผีฟ้าจะเข้าพิธีฟ้อนรำนั้นมีอาการสั่น ฟ้อนไปตามอำนาจของผีเท่านั้น นอกจากนี้การฟ้อนจะเป็นไปอย่างอิสระปราศจากกฎเกณฑ์บังคับ เมื่อเริ่มแรกที่ผีฟ้าเข้าประทับทรง มีจะแกว่งไปข้างหน้าและข้างหลังพร้อมกันทั้งสองข้าง แล้วขาทั้งสองจะทำเป็นจังหวะ หลังจากนั้นการฟ้อนก็จะเป็นไปตามจังหวะโดยส่วนใหญ่น้ำหนักตกอยู่ที่เท้าหน้า สันเท้าหลังยกขึ้น ส่วนปลายเท้าแตะที่พื้นเคลื่อนจังหวะอย่างนี้เรื่อยไปแล้วก็ฟ้อนไปตามจังหวะอย่างไรก็ตามการฟ้อนรำมีทั้งถ่วงท่าที่อ่อนช้อยและจังหวะรวดเร็ว ไร่ใจ ดังนั้นการฟ้อนรำในการลำผีฟ้า เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้พิธีกรรมการลำผีฟ้ามีความสนุกสนานและมีความขลังในตนเอง

๘) ทำนองลำ ทำนองลำ เป็นทำนองลำพื้นหรือลำหมู่ ซึ่งลำประกอบกับแคนลายใหญ่แบบโบราณ จังหวะในการลำจะไปตามเนื้อหา ช้าบ้าง เร็วบ้าง บางจังหวะก็หยุดเป่า หมอลำพูดเมื่อฟังลำทำนองตั้งหงายแล้วเห็นว่าใกล้เคียงกันมาก คือ ลำกลอนสั้นๆ แล้วให้คนเป่า เป่าต่อพร้อมกับฟ้อนและพูด ทำนองลำแต่ละคณะจะไม่ค่อยแตกต่างกันมากนัก

๙) ลำดับขั้นตอนและวิธีการลำรักษาลำสอง การลำสอง หมายถึง การลำหาข้อผิดพลาดของหมองใจข้อผิดพลาด และสาเหตุของผู้ป่วย อาจมีการดูหมอหรือทางอีสานเรียกว่าดูมอ เมื่อหมอมอ (หมอดู) ชี้ว่าเกิดจากผีก็จะไปติดต่อคณะหมอลำทรงมาทำการรักษาหมอลำทรงทุกคณะจะปฏิเสธไม่ได้จะใกล้หรือไกลก็ต้องไป ค่ารักษานอกจากคายแล้วจะเรียกร้องไม่ได้แต่ผู้ที่มาติดต่อก็ทราบโดยการสอบถามบริวารใกล้ชิดหัวหน้าคณะ รวมทั้งชาวคณะจะช่วยกันสอบถามประวัติคนไข้อย่างละเอียดเมื่อตกลงวันเวลาเป็นที่ยอมรับแล้ว ทางด้านเจ้าภาพก็เดินทางกลับมาจัดเตรียมอุปกรณ์เครื่องคายรักษา อาหารการกิน ฝ่ายคณะหัวหน้าก็จะทำพิธีบอกกล่าวครุบาแล้วเชิญแล้ว ณ ที่ทำการ

^{๕๕} สัมภาษณ์ แม่ดาว พานโน, หัวหน้าหมอลำผีฟ้า บ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๕๖} สัมภาษณ์ แม่ดาว พานโน, หัวหน้าหมอลำผีฟ้า บ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

รักษานั้น^{๕๗} เมื่อไปถึงบ้านผู้ป่วยหัวหน้าก็จะลำบุงาครุบาก่อน แล้วเชิญผีมาเทียบ การลำส่งจะใช้เวลายาวนานมากเนื่องจากหัวหน้าจะต้องลำถามผี เมื่อทราบว่ามีผู้ป่วยติดผีตน บริวารในขณะก็จะพูดขออ่อน ขอยอม ขอโทษ หลังจากผีใจอ่อนยอมผ่อนปรนให้แล้วก็ออกจากร่างทรงไป หัวหน้าจะผูกข้อผูกแขนผู้ป่วย แล้วแนะนำวิธีการปฏิบัติตนให้และนัดวันที่จะมาทำการรักษาต่อไป ในบางครั้งผู้ป่วยเพียงแต่ติดที่บ้า (บน) แล้วไม่ปง (ไม่แก้บน) หัวหน้าขณะก็จะบอกให้แก้บนไม่ต้องใช้วิธีรักษา ยกเว้นว่าแก้บนแล้วไม่หายดี

๑๐) การเลี้ยงช่วง การเลี้ยงช่วงก็คือ การมาชุมนุมของบริวารผีทรงและผีฟ้า ทุกคนมีอุปกรณ์เครื่องบูชาคอยรักษามาร่วมด้วย จากนั้นก็จะช่วยกันจัดทำเครื่องค้ายรักษาหัวหน้าจะเชิญผีต่างๆมาเทียบหรือมาเข้าสิง แล้วทุกคนก็จะได้ร้องรำสนุกสนาน เป็นการปล่อยอารมณ์ได้อย่างอิสระต่างพูดจาทักทายกัน หยอกเย้ากันในระหว่างผีกับผี ผีฟ้าจะเลี้ยงช่วงในช่วงเดือน ๓ ส่วนผีลำทรงจะเลี้ยงช่วงเดือน ๕

๑๑) กระบวนการรักษาพยายามของหมอลำผีฟ้า กระบวนการรักษาพยายามของหมอลำผีฟ้า สามารถแบ่งได้เป็น ๕ ขั้นตอนคือ

๑. ขั้นตอนการเตรียมการ

- (๑) ครอบครวัผู้ป่วยมารับหมอไปที่บ้าน
- (๒) ถามดูอาการผู้ป่วยและสภาพของครอบครวั
- (๓) ให้กำลังใจผู้ป่วยและญาติ

๒. ขั้นตอนพิธีกรรมธรรมดา

- (๑) เริ่มพิธีกรรมธรรมดา
- (๒) ส่องดูสาเหตุของการเจ็บป่วยจากกาย
- (๓) อ้อนวอนผีฟ้าให้ช่วย
- (๔) เสร็จพิธีกรรม

๓. ขั้นตอนการรักษาพยาบาล

- (๑) แนะนำการปฏิบัติตัวของผู้ป่วย

๔. ขั้นตอนพิธีกรรมส่งเครื่องแก้

- (๑) เริ่มทำพิธีกรรมส่งเครื่องแก้
- (๒) ส่องดู
- (๓) ขอให้ผู้ป่วยเป็นลูกศิษย์ผีฟ้า
- (๔) เสร็จพิธีกรรมส่งเครื่องแก้

^{๕๗} สัมภาษณ์ แม่นภกร วงษ์สา, ลูกศิษย์หมอลำผีฟ้า บ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น, ๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๕. ขั้นตอนหลังเสร็จพิธีกรรม นำคายไปขึ้นบูชา

๑๒) อุปกรณ์สำคัญในพิธีกรรม

คาย คือ เครื่องบูชาสำหรับหมอมผีฟ้า ซึ่งเป็นภาคใต้เครื่องบูชาต่างๆ จัดไว้ดังนี้

(๑) ผ้าขาวหนึ่งวา ผ้าชิ้นเย็บต่อหัว (จะเป็นผ้าไหมหรือฝ้ายก็ได้) พร้อมเงินอีก ๔ บาท ๒๕ สตางค์ ที่ใส่ไว้ในผ้าขาว

(๒) ถ้วยใส่น้ำและขมิ้นผาน ๗ ชิ้น เรียกว่า “น้ำหอม”

(๓) ถ้วยใส่ข้าวสาร และวางไข่ไก่ดิบ ๑ ฟอง ไว้ด้านซ้ายของถ้วย และวางปั้นข้าวเหนียว ๑ ก้อนไว้ด้านขวา

(๔) เทียนเล็ก ๕ คู่ เทียนใหญ่ ๑ คู่ ดอกไม้ร้อยเป็นพวงๆ ละ ๓ ดอก ๕ คู่ ดอกไม้ ๕ คู่ หอนิมนต์ ๑ คู่ รวมทั้งหมดเรียกว่า “ชั้นห้า”

(๕) เทียนเล็ก ๘ คู่ เทียนใหญ่ ๑ คู่ ดอกไม้ร้อยเป็นพวงๆ ละ ๓ ดอก ๘ คู่ ดอกไม้ ๘ คู่ หอนิมนต์ ๑ คู่ รวมทั้งหมดเรียกว่า “ชั้นแปด” นอกจากนี้ยังมีหมากพลู ๔ คำ ยาสูบ ๔ มวน ฯลฯ ใส่ไว้ทั้งซ้ายและขวาของภาคอีกทั้งมีหอนิมนต์ ซึ่งเป็นกรวยคว่ำที่ทำขึ้นจากใบตองและดอกจำปา ๑ ดอก หมาก ๑ คำ ยาสูบ ๑ มวน ปักไว้ที่ยอดกรวย และเมื่อจะทำพิธีจะนำเทียนใหญ่อีกเล่มหนึ่งมาจุดและปักไว้ที่ถ้วยข้าวสาร

ชั้นขวัญ ชั้นขวัญเป็นเครื่องบูชาสำหรับขวัญเมื่อทำการเรียกขวัญให้กลับมากอยู่กับผู้ป่วย ขวัญจะเข้ามาอยู่ที่ชั้นขวัญ ซึ่งเป็นชั้นน้ำที่ใส่สิ่งต่างๆ ที่ขวัญชอบไว้ ดังนี้ บายศรี ๓ ชั้น ซึ่งทำจากใบตอง ๓ ชุด ดอกไม้ ๕ คู่ เทียนใหญ่ ๓ เล่ม ปั้นข้าวเหนียว ๑ ก้อน ข้ามต้มมัด (ทำจากข้าวเหนียวห่อกล้วยห่อด้วยใบตอง) ๔ ชั้น ไข่ไก่ต้ม ๑ ฟอง กำไลแขนทำด้วยเงิน ๑ วง หวี ๑ ต้าม ยามนต์ ๑ อัน กล้วย ๔ ผล ฝ้ายผูกแขน

และเมื่อจะทำพิธีกรรมรักษาจะนำเทียนอีก ๑ เล่ม มีความยาวเท่ากับ “คำหัวคาคิง” ของผู้ป่วย ซึ่งเท่ากับความยาวของศีรษะผู้ป่วยโดยวัดจากส่วนบน ศีรษะถึงปลายคาง ๑ เล่ม และอีก ๑ เล่ม วัดจากไหล่ถึงเอวมาจุดแล้วใส่ไว้ในชั้นขวัญ

ชั้นนิมนต์ เป็นงานที่ใส่หอนิมนต์ ๒ ชุด ดอกไม้ เทียน และฝ้ายผูกแขน

แคน แคนเป็นอุปกรณ์ที่ขาดไม่ได้ในพิธีกรรมของหมอมผีฟ้า ตามศัพท์ในการทำพิธีกรรมนั้นจะเรียกแคนว่า “ม้า” และเรียกคนเป่าแคนว่า “หมอม้า” เนื่องจากพิธีกรรมของหมอลำผีฟ้าจะแสดงออกโดยการลำและฟ้อน ซึ่งดนตรีที่ประกอบ คือ แคน^{๕๘}

สรุป พิธีลำผีฟ้า เป็นพิธีกรรมรักษาผู้ป่วยที่มีสุขภาพจิตไม่ดี หรืออาการเจ็บป่วยที่เกิดจากจิตใจ ทำให้หายจากการเจ็บป่วยได้ นอกจากนี้จะทำให้ครอบครัวและคนญาติพี่น้องเกิดความสามัคคีกัน ทำให้ทุกคนต้องทบทวนพฤติกรรมหรือการกระทำของตนเองเสมอว่า มีอะไรผิดจาก

^{๕๘} สัมภาษณ์ แม่นภากร วงษ์สา, ลูกศิษย์หมอลำผีฟ้า บ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น, ๑ กันยายน ๒๕๖๑.

ทำนองคลองธรรมหรือไม่ แม่หมอ หรือครูบาจะจัดเครื่องบูชาผีแล้วล่าส่งดูก่อนว่าการเจ็บป่วยนั้นเกิดจากอะไร มากน้อยเพียงใดจะถึงขั้นต้องเชิญผีฟ้าลงมารักษาหรือไม่ ถ้าอาการไม่หนักหรือผิดผีเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็จะไม่เชิญผีมาเพื่อขอขมา โดยบนบานว่าผีต้องการอะไรจะจัดให้ ระดับนี้เรียกว่า ลำทรง

ถ้าอาการเจ็บป่วยมีอาการหนัก จะต้องแต่งเครื่องบูชาเชิญผีฟ้าลงมารักษา พิธีจะเริ่มจากหมอแค้นเปาแค้น ครูบาล่าเชิญผีฟ้าพร้อมกับเดินรอบ ๆ เครื่องบูชา บางครั้งมีการพ้อนรำด้วย ผู้ช่วยครูบาจะรำไปรอบ ๆ เช่นเดียวกัน เมื่อผีฟ้าลงมาเข้าสิงทุกคนจะมีอาการสั่นไม่รู้สีกตัว ผีฟ้าจะบอกวิธีการปฏิบัติเพื่อให้หายจากการเจ็บป่วย จากนั้นก็จะกลับเมืองฟ้า จึงเรียกว่า พิธีล่ำผีฟ้า

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธธรรม

๒.๔.๑ ความหมายของหลักพุทธธรรม

ความหมายของคำว่า “พุทธธรรม” หรือ “พระธรรม” คือ ธรรมะของพระพุทธเจ้านั้น มีมากมายถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นตรี เกี่ยวกับความจริงตามธรรมชาติของมนุษย์ที่มีทั้งความทุกข์ และวิธีการดับทุกข์

คำว่า “หลักพุทธธรรม” ในที่นี้หมายถึง หลักธรรม คำสอน ที่เชื่อกันว่า เป็นผลแห่งการค้นคว้า เป็นภูมิรู้ ภูมิปัญญา ของพระพุทธองค์ ที่ถูกถ่ายทอดสืบต่อมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า ๒๕๕๐ ปีแล้ว และได้ชื่อว่า เป็นภูมิปัญญาโลก เป็นภูมิปัญญาของมนุษยชาติ เป็นมรดกโลก ที่หาค่ามิได้

ธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบนั้น คำว่า “ค้นพบ” ย่อมหมายถึง “ธรรม” เป็นสิ่งที่มีอยู่เดิม มีมาก่อน ไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมพระพุทธองค์ แต่เป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นก่อนที่พระพุทธองค์จะตรัสรู้ อาจพอกล่าวได้ว่า การเรียนรู้ ธรรม ก็คือการรับรู้ธรรมดาโลก เรียนรู้สิ่งที่เป็นปกติที่มีบ่อเกิดที่มาจากอย่างไร และไปอย่างไร เพราะหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ตรัสสอนไว้กว่าสองพันปีที่ผ่านมานั้น เป็น “สัจธรรม” เพราะ “คนเราจะลวงพ้นความทุกข์ได้ เพราะความเพียรในการทำ ความดี” ผู้ใส่ใจในธรรมเท่านั้น ถึงจะรู้ถ่องแท้^{๕๙} ดังนี้

๒.๔.๒ หลักการของพุทธธรรม

พุทธธรรมมีหลักการว่าไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตามความจริงก็ดำรงอยู่ตามธรรมดาของมันอย่างเป็นกลางๆ พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้คือ ค้นพบความจริงนั้นแล้วนำมาเปิดเผยไว้สาระของความจริงนี้ก็คือ^{๖๐} (ความเป็นไปตาม) ธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย หรือกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย ผู้ที่มองสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็น ไม่ใช่มองตามที่ตนอยากหรือไม่อยากให้มันเป็น จึงจะเข้าใจความจริงที่เป็นกลางนี้ได้ เมื่อเข้าใจธรรมที่เป็นกลางนี้แล้ว ก็ย่อมมองเห็นความจริงอย่างกว้างๆ ครอบคลุมทั่วไปทั้งหมด มีทัศนะเปิดกว้าง หลุดพ้นเป็นอิสระอย่างแท้จริง โดยหลุดพ้นทั้งทางจิต คือ

^{๕๙} ธนภณ สมหวัง, “พุทธธรรม : คู่มือมนุษยศตวรรษที่ ๒๑”, หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน, (๑๑ มกราคม ๒๕๔๓).

^{๖๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๙๒๓.

จิตหลุดพ้นจากสิ่งบีบคั้นครอบงำที่เรียกว่ากิเลสและความทุกข์ กลายเป็นจิตที่ปลอดโปร่ง เบิกบาน เป็นสุข และด้านปัญญา คือ หลุดพ้นด้วยรู้เท่าทันธรรมดา แล้วมองเห็นตัวความจริงที่ล้วนๆบริสุทธิ์ ไม่มีกิเลสเคลือบแคลงหรือทำให้เอนเอียงและรู้ชัดแจ้งที่ความจริงโดยตรง ไม่ต้องรู้ผ่านใครๆหรือรู้ตามที่ใครบอกอีกต่อไป

๒.๔.๓ ลักษณะสำคัญของหลักพุทธธรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)^{๒๑} ได้กล่าวถึงลักษณะของพุทธธรรม

กล่าวได้ดังนี้ คำสอนเป็นกลาง ปฏิบัติสายกลาง หรือลักษณะที่เป็นสายกลาง ไม่สุดโต่ง ในทางความคิดหรือสุดโต่งในทางปฏิบัติตน เห็นความสำคัญทางด้านจิตใจ และทางด้านร่างกายซึ่งสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ได้ จึงวางข้อปฏิบัติที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลางหรือ ข้อปฏิบัติที่เป็นสายกลาง (มรรคมืองค์ ๘) คือความพอดีและทักษะเกี่ยวกับ สัจธรรม ก็เป็นกลาง ความจริงที่เป็นกลาง ตามเหตุปัจจัยไม่ขึ้นกับใคร (เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท)

พุทธธรรมมีหลักการเป็นสากล หรือสอนหลักความจริงที่เป็นสากล ความจริงเป็นสิ่งที่มิได้อยู่ตามธรรมชาติ คือธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายเป็นเช่นนั้นเอง เรียกว่าเป็นกฎธรรมชาติ ในทางปฏิบัติสอนให้คนมีเมตตากรุณาอย่างเป็นสากล ชาวพุทธต้องมีความเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ทั่วกันหมดไม่เลือกพวกเขาพวกใคร

พุทธธรรมให้ความสำคัญของสาระ (ธรรม) และรูปแบบ (วินัย) ธรรมวินัยจึงเป็นชื่อหนึ่งของพุทธศาสนา ต้องมีทั้งสองอย่าง ธรรมเป็นหลักความจริง ซึ่งมีอยู่แล้วตามธรรมชาติของมัน และเป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาปฏิบัติสามารถเข้าถึงได้ ส่วนวินัย เป็นกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ กติกา หรือข้อบัญญัติที่กำหนดขึ้นเพื่อให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติ เพื่อความเจริญ และความสงบสุข วินัยเปรียบได้กับศีล ๕ เป็นต้น

พุทธธรรมสอนหลักกรรม พระพุทธศาสนายึดเอาการกระทำหรือความประพฤติเป็นเครื่องจำแนกคน ไม่แบ่งแยกด้วยชาติกำเนิด ผิวพรรณ เน้นการรับผิดชอบต่อการกระทำของตน ไม่ซัดทอดสิ่งภายนอก มีการสำรวจตนเองเป็นเบื้องต้นก่อน นอกจากนี้สอนหลักกรรมให้รู้จักพึ่งตนเอง ไม่ฝากไว้กับโชคชะตา กรรมสอนคู่กับความเพียร ความสำเร็จเกิดขึ้นได้ จากความเพียร และจากการกระทำตามทางของเหตุและผล

สอนให้มองความจริงโดยแยกแยะจำแนกครบทุกด้านทุกมุม ตัวอย่างเช่น มีผู้ถามเรื่องการพูดว่าสิ่งใดควรพูดสิ่งใดไม่ควรพูด พระพุทธองค์ตรัสแยกแยะให้ฟังว่า “วาจาใดไม่จริง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส วาจาใดเป็นคำจริง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส วาจาใดเป็นคำจริง เป็นประโยชน์ ไม่ถูกใจผู้ฟัง พระองค์เลือกกาลที่จะตรัส วาจาใดไม่จริง ไม่เป็นประโยชน์ ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส วาจาใดเป็นคำจริง ไม่เป็นประโยชน์ ถูกใจผู้ฟัง

^{๒๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *รู้หลักก่อนแล้วศึกษาให้ได้ผล*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๗), หน้า ๗-๗๖.

พระองค์ไม่ตรัส และ วาจาใดเป็นคำจริง เป็นประโยชน์ ถูกใจผู้ฟัง พระองค์เลือกกาลที่จะตรัส” ลักษณะท่าทีของการสนองตอบหรือปฏิกิริยา ต่อสิ่งทั้งหลายแบบชาวพุทธ ต้องมองอย่างวิเคราะห์ แยกแยะ จำแนก แจกแจง ครบทุกด้าน

หลักการสำคัญของพุทธศาสนา คือ มุ่งอิสรภาพ ดังพุทธพจน์ว่า “ มหาสมุทรแม้จะกว้างใหญ่เพียงใดก็ตาม แต่น้ำในมหาสมุทรที่มากมายนั้น มีรสเดียวคือรสเค็มฉันใด ธรรมวินัยของพระองค์ที่สอนไว้มากมาย ทั้งหมดก็มีรสเดียว คือวิมุติรส ได้แก่ ความหลุดพ้นจากทุกข์และปวงกิเลส ฉะนั้น ”

เป็นศาสนาแห่งปัญญา ดังพุทธพจน์ว่า “ ธรรมทั้งหลายทั้งปวงมีปัญญาเป็นยอดยิ่ง ” หลักปัญญาสำคัญ เพราะปัญญาเป็นตัวตัดสินในการเข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนา โดยให้ความสำคัญแก่ศรัทธา ศีล สมาธิ ว่าเป็นปัจจัยที่ขาดไม่ได้เพื่อเข้าถึงจุดหมาย โดยมีปัญญาเป็นตัวตัดสินสูงสุด นั่นคือ ศรัทธา ก็ขาดปัญญาไม่ได้ ศีล ก็เพื่อประดับประดาจนเกิดปัญญา สมาธิ ก็ต้องนำไปสู่ปัญญา มิฉะนั้นจะหลงผิด หลงทาง ปัญญา จึงเป็นคุณธรรมสำคัญ เป็นเอก ปัญญาในขั้นสูงสุดคือปัญญาในขั้นที่รู้เท่าทันสังขารธรรม เรียกว่า วิปัสสนาปัญญา

สอนหลักอนัตตา พระพุทธศาสนาประกาศหลักสำคัญเกี่ยวกับความจริงของสิ่งทั้งหลาย หรือของสภาวะธรรมต่างๆ คือ หลักอนัตตา เป็นหลักใหม่ที่โลกไม่เคยค้นพบมาก่อน ความยึดติดในอัตตาหรือตัวตนเป็นสิ่งฝังลึกแนบแน่นในจิตใจมนุษย์ แต่แท้จริงผู้มีปัญญาเห็นว่าสิ่งทั้งหลายที่ดำรงอยู่เป็นไปตามธรรมดาของมันไม่มีใครเป็นเจ้าของ ไม่สามารถบังคับให้เป็นไปตามใจปรารถนาได้เลย

การมีทัศนคติที่มองสิ่งทั้งหลายตามความสัมพันธ์แห่งเหตุและปัจจัย เชื่อมโยงกัน อิงอาศัยกันเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยนั่นเอง

ยืนยันในศักยภาพสูงสุดของมนุษย์ เชื่อว่ามนุษย์ประเสริฐด้วยการฝึกฝนพัฒนา เมื่อพัฒนา แล้วก็เป็นผู้ประเสริฐสุด ดังพุทธพจน์ว่า ผู้ที่ฝึกแล้วเป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์ (ทนต์ เสนู โธ มนุสเสสุ) และเมื่อฝึกดีแล้วมนุษย์ก็จะประเสริฐกว่าเทพทั้งหลาย พระพุทธองค์ฝึกพระองค์ดีแล้ว แม้เทพทั้งหลายก็น้อมนมัสการ

เป็นศาสนาแห่งการศึกษา นำเอาการศึกษาเข้ามาเป็นสาระสำคัญ เป็นเนื้อแท้ของการดำเนินชีวิต หลักปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนาเรียกว่า มรรค หมายถึงทางดำเนินชีวิต ดังนั้นวิถีชีวิตของชาวพุทธ คือ การดำเนินชีวิตตามมรรคมองค์ ๘ เรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา หรือไตรสิกขา ในที่สุดจะบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตที่ดีงาม เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ให้ความสำคัญทั้งแก่ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายในได้แก่ โยนิโสมนสิการ คือ การคิดใคร่ครวญในธรรมโดยแยกกาย ลึกซึ้ง อย่างผู้มีปัญญา คือ รู้จักคิด คิดเป็น ปัจจัยภายนอกได้แก่ กัลยาณมิตรที่ดี มีครูอาจารย์ที่ดี มีพ่อแม่ที่ดี ให้ความรู้ที่ถูกต้อง เป็นตัวอย่างที่ดี มีแหล่งความรู้ มีสื่อมวลชนที่ให้สติปัญญา

สอนให้ตื่นตัวด้วยความไม่ประมาท พระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำ อัปมาทธรรม หรือ ความไม่ประมาท ถึงกับตรัสเป็นปัจฉิมวาจา คือพระดำรัสสุดท้ายก่อนจะปรินิพพาน ว่า “สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด ”

สอนให้เห็นทุกข์ แต่เป็นสุข นั่นคือพระพุทธศาสนาสอนให้มองเห็นความทุกข์ แต่ให้ปฏิบัติด้วยความสุข (ทุกข์ สอนไว้ในหลักไตรสิกขา คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และ ทุกข์ ในหลักอริยสัจ ๔ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) เมื่อความทุกข์มีอยู่จริง พระพุทธศาสนาก็สอนให้เผชิญหน้าความทุกข์นั้นไม่เลียงหนี แต่ให้มองดูทุกข์นั้นด้วยความรู้เท่าทัน จึงทำให้มีจิตใจปลอดโปร่ง เป็นอิสระ มีปัญญาไม่ถูกทุกข์บีบคั้น^{๖๒}

มุ่งประโยชน์สุขเพื่อมวลชน พระพุทธเจ้าทรงตรัสหลักนี้เสมอ เมื่อเริ่มประกาศพระศาสนา ทรงตรัสแก่ภิกษุว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนทั้งหลาย เพื่อความสุขแก่ชนทั้งหลาย เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก” ดังนั้นการดำเนินชีวิตของชาวพุทธทั้งหลายจึงควรดำเนินตามพระดำรัสนี้คือ การทำประโยชน์แก่ผู้อื่นและแก่สังคม เมื่อทำความเข้าใจหลักพุทธธรรมที่สำคัญดังกล่าวแล้ว จะทำให้สามารถเข้าใจแนวทางการดำเนินชีวิตตามแบบวิถีพุทธได้กระจ่างชัดเจนยิ่งขึ้น

๒.๔.๔ หลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีล่ำผีฟ้า

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาการประกอบพิธีกรรมล่ำผีฟ้า ของบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น และศึกษาคติธรรมคำสอนที่ปรากฏในการประกอบพิธีกรรมล่ำผีฟ้า ผลจากการศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมล่ำผีฟ้า ทำให้ผู้วิจัยได้เห็นหลักธรรมคำสอนที่สอดแทรกในพิธีกรรมล่ำผีฟ้า มีดังต่อไปนี้

๑) หลักศรัทธา

ตามหลักพระพุทธศาสนา ศรัทธา (สันสกฤต: ศฺรฺทฺธา) หรือสัทธา (บาลี: สทฺธา) หมายถึงความเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล โดยทั่วไปชาวพุทธเชื่อในเรื่องของกรรม ก็จะทำให้เกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนาคือเป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผลคือศรัทธา ๔ ดังนี้

(๑) กัมมสัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือเชื่อว่าเมื่อทำอะไรมิโดยมีเจตนา คือจงใจทำทั้งที่รู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความดีความชั่วมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่างเปล่า และเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วย การกระทำ มิใช่ด้วยอำนาจอนหรืออนาคตโยชคชะตาเป็นต้น

(๒) วิปากสัทธา เชื่อวิบากเชื่อผลของกรรมเชื่อว่าผลของกรรมมีจริงคือเชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผลและผลต้องมีเหตุผลดีเกิดจากกรรมดีคนชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

(๓) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน

(๔) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในพระตถาคต ว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ตรัสธรรม บัญญัติวินัย ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์

^{๖๒} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบเพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปตีรู้แจ้งโลกเป็นสารถีฝึกผู้ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเป็นพระพุทธรเจ้า^{๖๓}

สรุปจากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น มี ความศรัทธาต่อความเชื่อ ๑) ความเชื่อเรื่องกรรม ทำให้คนระมัดระวังการกระทำ และตั้งใจทำงานไม่อ่อนวอนโชคชะตา ๒) เชื่อในผลกรรม ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ทำให้คนเกรงกลัวต่อบาปหรือวิบากกรรมที่จะได้รับ ๓) เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน ทำให้คนทำแต่คุณงามความดีเพราะถ้าทำไม่ดีก็จะต้องเสวยวิบากกรรมของตน ๔) เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธรเจ้า ฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง

๒) กฎแห่งกรรม

กรรมยังมีหลายประเภทแบ่งออกได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ ประเภทของกรรมตามนัยพระไตรปิฎก และประเภทของกรรมตามนัยแห่งอรรถกถา ดังนี้ประเภทของกรรมตามนัยพระไตรปิฎกสามารถแบ่งตามออกเป็นประเภทต่างๆได้ ๒ ประเภท ๓ ประเภทและ ๔ ประเภทดังนี้

กรรม ๒ ประเภท จำแนกตามธรรมที่เป็นมูล ได้แก่

(๑) อกุศลกรรม กรรมที่เป็นอกุศล การกระทำที่ไม่ดี หรือกรรมชั่ว หมายถึง การกระทำที่เกิดจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ และโมหะ^{๖๔}

(๒) กุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศล การกระทำที่ดี หรือกรรมดี หมายถึง การกระทำที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ และอโมหะ^{๖๕}

กรรม ๓ ประเภท คือ กรรมทำ หรือการแสดงออกของกรรม ได้แก่

(๑) กายกรรม หมายถึง การกระทำทางกาย คือ ทำกรรมด้วยกาย ไม่ว่าจะทำกรรมชั่วหรือกรรมดี กายกรรมทางชั่ว มี ๓ อย่าง คือ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กายทุจริต แปลว่า ประพฤติชั่วทางกาย กายกรรมทางดี มี ๓ อย่างคือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กายสุจริต แปลว่า ประพฤติชอบทางกาย

(๒) วจีกรรม หมายถึง การกระทำทางวาจา

(๓) มโนกรรม หมายถึง การกระทำทางใจ คือ ทำกรรมด้วยการคิด ไม่ว่าจะทำกรรมชั่วหรือกรรมดี มโนกรรมทางชั่ว มี ๓ อย่าง คือ โลภ อยากได้ของเขา พยาบาทปองร้ายเขา เห็นผิดจากคลองธรรม เรียกอีกอย่างว่า มโนทุจริต (แปลว่า ประพฤติชั่วด้วยใจ) มโนกรรมทางดี มี ๓ อย่าง คือ ไม่โลภอยากได้ของเขา ไม่พยาบาทปองร้ายเขา เห็นชอบตามคลองธรรม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มโนสุจริต (แปลว่า ประพฤติชอบด้วยใจ)^{๖๖}

^{๖๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘๑.

^{๖๔} อจ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๗๕.

^{๖๕} อจ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๗๗.

^{๖๖} อจ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๔๗/๓๔๕.

กรรม ๔ ประเภท จำแนกตามสภาพที่สัมพันธ์กับวิบากหรือการให้ผล ได้แก่

(๑) กรรมดำมีวิบากดำ ได้แก่ บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมปรุงแต่งกาย วาจา ใจ อันมีความเบียดเบียนบุคคลอื่น ย่อมได้เสวยเวทนาที่มีความเบียดเบียน เป็นทุกข์โดยส่วนเดียว เช่น เป็นผู้ฆ่ามารดา ฆ่าบิดา ฆ่าพระอรหันต์ มีจิตประทุษร้ายต่อพระตถาคต ยังพระโลหิตให้หือขึ้น ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุตเท็จ ตีมน้ำเมา

(๒) กรรมขาวมีวิบากขาว ได้แก่ บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมปรุงแต่งกาย วาจา ใจ อันมิใช่ความเบียดเบียนบุคคลอื่น ย่อมได้เสวยเวทนาที่ไม่มีความเบียดเบียน เป็นสุขโดยส่วนเดียว เช่น เป็นผู้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ จากการลักทรัพย์ จากการประพฤติผิดในกาม จากการพุตเท็จ จากการพูดส่อเสียด จากการพูดคำหยาบ จากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่มากไปด้วยความเพ่งเล็งอยากได้ มีจิตไม่พยายาบาท มีความเห็นชอบ

(๓) กรรมทั้งดำทั้งขาวมีวิบากทั้งดำทั้งขาว ได้แก่ บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมปรุงแต่งกาย วาจา ใจ อันมีความเบียดเบียนบุคคลอื่นบ้าง ไม่ความเบียดเบียนบุคคลอื่นบ้าง ย่อมได้เสวยเวทนาที่มีความเบียดเบียนบ้าง ไม่ความเบียดเบียนบ้าง มีทั้งสุขและทั้งทุกข์ระคนกัน

(๔) กรรมไม่ดำไม่ขาวมีวิบากไม่ดำไม่ขาว ได้แก่ เจตนาใดเพื่อละกรรมดำอันมีวิบากดำ เจตนาใดเพื่อละกรรมขาวอันมีวิบากขาว และเจตนาใดเพื่อละกรรมทั้งดำทั้งขาวมีวิบากทั้งดำทั้งขาว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม เช่น ผู้ปฏิบัติตามมรรคมืองค์แปด โพชฌงค์เจ็ด^{๖๗}

โดยหลักกรรม ๑๒ ได้บัญญัติเป็นหลักการไว้ คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ดีก็ตามชั่วก็ตาม ในที่นี้หมายถึง กรรมประเภทต่างๆ พร้อมทั้งหลักเกณฑ์เกี่ยวกับให้ผลของกรรม โดยแบ่งเป็น ๒ หมวดดังนี้

หมวดที่ ๑ จำแนกตามเวลาการให้ผลของกรรม การกระทำทางกาย วาจา ใจ ทั้งที่เป็นฝ่ายดีหรือไม่ดีก็ตาม ย่อมตอบสนองแก่ผู้กระทำ ไม่เร็วก็ช้า เวลาใดเวลาหนึ่ง กรรมจำแนกตามเวลาการให้ผลของกรรม (ปากกาลจตุกะ) แสดงกำหนดเวลา แห่งการให้ผลของกรรม มี ๔ อย่าง คือ

- (๑) ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม หมายถึง กรรมที่ให้ผลในปัจจุบัน คือในภพนี้
- (๒) อุปปีชเวทนียกรรม หมายถึง กรรมที่ให้ผลในภพที่จะไปเกิด คือในภพหน้า
- (๓) อปราปริเวทนียกรรม หมายถึง กรรมที่ให้ผลในภพต่อ ๆ ไป

(๔) อโหสิกรรม หมายถึง กรรมเล็กให้ผล ไม่มีผลอีก^{๖๘}

หมวดที่ ๒ กรรมจำแนกตามหน้าที่การงานของกรรม (กิจจตุกะ) กรรมมีหน้าที่ ที่จะต้องกระทำ ๔ อย่าง คือ

- (๕) ชนกกรรม หมายถึง กรรมที่เป็นตัวนำไปเกิด กรรมแต่งให้เกิด
- (๖) อุปัตถัมภกกรรม หมายถึง กรรมสนับสนุน กรรมที่ช่วยสนับสนุนหรือซ้ำเติม

ต่อจากชนกกรรม

^{๖๗} ม.ม (ไทย) ๑๓/๘๑/๗๔, อง จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๓๔/๓๔๙.

^{๖๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๔๙-๒๕๐.

(๗) อุปปีฬกรรม หมายถึง กรรมบีบคั้น กรรมที่มาให้ผล บีบคั้นผลแห่งชนกกรรม และอุปตัมภกกรรมนั้น ให้แปรเปลี่ยนทุเลาลงไป บันทอนวิบากมิให้เป็นไปได้นาน

(๘) อุปฆาตกรรม หมายถึง กรรมตัดรอน กรรมที่แรงฝ่ายตรงข้ามกับชนกกรรม และอุปตัมภกกรรม เข้าตัดรอนการให้ผลของกรรมทั้งสองอย่างนั้น ให้ขาดไปเสียทีเดียว^{๖๙}

หมวดที่ ๓ จำแนกลำดับการให้ผลของกรรม กรรมจำแนกตามลำดับการให้ผล ของกรรม (ปากทานปริยายจตุกะ) จำแนกตามความยกย่อง หรือ ลำดับความแรงในการให้ผล ๔ อย่าง

(๙) ครุกรรม หรือ ครุกกรรม (หนังสือพุทธธรรมสะกดครุกกรรม หนังสือกรรม ที่ปีนสะกดครุกกรรม) หมายถึง กรรมหนัก ให้ผลก่อน เช่น ฆานสมาบัติ ๘ หรือ อนันตริยกรรม จัดเป็น กรรมที่หนักที่สุด ให้ผลเร็วและแรง มีทั้งฝ่ายที่เป็นกุศลคือฝ่ายดีและฝ่ายที่เป็นอกุศลคือฝ่ายไม่ดี ครุ กรรมที่เป็นกุศลได้แก่ฆานสมาบัติ ๘ ผู้ได้ฆานสมาบัติชื่อว่าได้ทำกรรมฝ่ายกุศลที่ดีที่สุด เมื่อสิ้นชีวิต แล้วย่อมได้เกิดในพรหมโลกทันที ส่วนครุกกรรมที่เป็นอกุศลได้แก่อนันตริยกรรม ๕ มี ฆ่าบิดา ฆ่า มารดา เป็น ผู้ทำอนันตริยกรรมชื่อว่าได้ทำกรรมฝ่ายอกุศลที่ร้ายแรงที่สุด เมื่อสิ้นชีวิตแล้วย่อมเกิดใน นรกทันที ครุกกรรมย่อมให้ผลก่อนกรรมอื่นเสมอ อุปมาเหมือนวัวแกมีกำลังน้อย แต่ยืนอยู่ตรงปาก ประตูคอกพอดี ย่อมจะออกจากคอกได้ก่อนวัวหนุ่มอื่นๆ ทั้งหลาย ฉะนั้น

(๑๐) พหุลกรรม หรือ อาจิณกรรม หมายถึง กรรมที่ทำมาก หรือ ทำจนเคยชิน ให้ผลรองจากครุกกรรม

(๑๑) อาสันนกรรม หมายถึง กรรมจวนเจียน หรือ กรรมใกล้ตาย คือกรรมที่ทำ เมื่อจวนจะตาย จับใจอยู่ใหม่ ๆ ถ้าไม่มีสองข้อก่อน ก็จะทำให้ผลก่อนอื่น

(๑๒) กตัตตากรรม หรือ กตัตตาวาปนกรรม (กตตตา-สิ่งที่เคยทำไว้, วา ปน-ก็ หรือว่า, กมม-กรรม) หมายถึง กรรมอื่นที่เคยทำไว้แล้ว นอกจากกรรม ๓ อย่างข้างต้น, ฎีกากล่าวว่า กรรมนี้ให้ผลในชาติที่ ๓ เป็นต้นไป กรรมนี้จึงจะให้ผล เป็นกรรมทั้งฝ่ายดีและไม่ดีที่ทำไปโดยไม่ได้ ตั้งใจ ไม่มีเจตนาจะให้เป็นอย่างนั้น กรรมที่ทำไว้ด้วยเจตนาอันอ่อน หรือมิใช่เจตนาอย่างนั้นโดยตรง ภาชาวินัยว่าเป็นอดีตกะ ทำไปก็สักแต่ว่าทำ แม้มีโทษก็ไม่รุนแรง ถือว่าเป็นกรรมที่มีโทษเบาที่สุดใน บรรดากรรมทั้งหลาย ถ้าไม่มีกรรมที่หนักกว่าเช่นพหุลกรรม หรือต่อเมื่อไม่มีกรรมอันอื่นให้ผลแล้ว กรรมนี้จึงจะให้ผล กรรมข้อนี้ ท่านเปรียบเหมือนคนบ้ายิงลูกศร เพราะคนปกติที่ไม่มีฤทธิ์จะไม่รู้เลย ว่า เป็นกรรมอะไรที่จะมาให้ผลนำเกิด เนื่องจากทำไว้ในอดีตชาตินั้นเอง^{๗๐}

สรุปจากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัด ขอนแก่น มีคติความเชื่อตามคตินิยมในทางพระพุทธศาสนาที่ว่า หากบุคคลทำกรรมดี ก็จะไปสู่สุคติ

^{๖๙} พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๕๑.

^{๗๐} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบฐิตญาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: มหาม ภูฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๐.

ภพ คือ มนุษย์ และสวรรค์ในระดับโลกียวิสัย ส่วนบุคคลผู้ทำความชั่ว ย่อมไปสู่ทุคติภพ หรือ อบายภูมิ ๔ ได้แก่ นรก เปรต สัตว์เดรัจฉาน และอสุรกาย

๓) ความกตัญญู

ชาวบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น มีความกตัญญู ต่อบรรพบุรุษเป็นอย่างดีเยี่ยม ดังจะเห็นได้จากการทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ ญาติ ผู้ล่วงลับ ไปแล้วหรือทำบุญอุทิศให้ผีฟ้า ผีปุตตา ผีบรรพบุรุษ และผีไร้ญาติ ในเทศกาลสำคัญ เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันสารทไทย (บุญข้าวสาก) วันบุญข้าวประดับดิน เป็นต้น

ดังนั้น ความกตัญญูเป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ในสังคมมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งอื่นและสัมพันธ์กับชีวิตผู้อื่น ชีวิตทางกายภาพดำรงอยู่ได้เพราะได้รับการอุปการะเลี้ยงดูจากบุคคลต่างๆ มีบิดา มารดา ครูบา อาจารย์ ญาติพี่น้อง เป็นต้น นอกจากนั้นยังต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งอื่นอีกเช่นอาศัย ปัจจัย ๔

เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตจึงจะมีชีวิตอยู่รอดได้ ในส่วนจิตใจมนุษย์ก็ได้รับการปลูกฝัง อบรมลักษณะคุณค่าทางจิตใจจากบุคคลอื่นมีบิดามารดา เป็นต้น ให้มีทัศนคติค่านิยมคุณธรรม จริยธรรมอันเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตให้ความเจริญรุ่งเรืองซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของ มนุษย์ความกตัญญูนี้เป็นคุณธรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติมิใช่เฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกัน พึงปฏิบัติเท่านั้น แต่ ให้มีต่อสัตว์และพืชทั้งหลายด้วย

ชาวบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น มีความกตัญญู คือการรู้คุณ และตอบแทนท่านผู้นั้น บุญคุณที่ว่ามีไม่ว่าตอบแทนกันแล้วก็หายกัน แต่หมายถึงการรำลึกถึงพระคุณที่เคยให้ความอุปการะแก่เราด้วยความเคารพยิ่ง ท่านว่าสิ่งของหรือผู้ที่ควรกตัญญูนั้นมีดังนี้

(๑) กตัญญูต่อบุคคล บุคคลที่ควรกตัญญูก็คือ ใครก็ตามที่มีบุญคุณควรระลึกถึง และตอบแทนพระคุณ เช่น บิดา มารดา อาจารย์ เป็นต้น

(๒) กตัญญูต่อสัตว์ ได้แก่ สัตว์ที่มีคุณต่อเราช่วยทำงานให้เรา เราก็ควรเลี้ยงดูให้ดี เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย หรือสุนัขที่ช่วยเฝ้าบ้าน เป็นต้น

(๓) กตัญญูต่อสิ่งของ ได้แก่ สิ่งของทุกอย่างที่มีคุณต่อเรา เช่น หนังสือที่ให้ความรู้แก่เรา อุปกรณ์ทำมาหากินต่าง ๆ เราไม่ควรทิ้งขว้าง หรือทำลายโดยไม่เห็นคุณค่า

๔) ทิศหก

บุคคลประเภทต่างๆ ที่เราต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์ ดุจทิศที่อยู่รอบตัวจัดเป็น ๖ ทิศ ดังนี้

๑. ปุรัตถิมทิศ ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ บิดา มารดา
๒. ทักขินทิศทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครูอาจารย์
๓. ปัจฉิมทิศ ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ สามเณรภรรยา
๔. อุตตรทิศ ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรสหาย

๕. อุปริมทิส ทิศเบื้องบนได้แก่ พระสงฆ์ สมณพราหมณ์

๖. เหมฐิมทิส ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ ลูกจ้างกับนายจ้าง^{๗๑}

จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านโนนเขวามีความกตัญญูรู้คุณทั้งต่อบุพการีและบรรพบุรุษของตนเอง ดังจะเห็นได้จากการเลี้ยงดูบุพการีตามหลักทิศ ๖ ทางพระพุทธศาสนานอกจากนั้น ชาวบ้านโนนเขวามีความเชื่อต่อผีฟ้า ซึ่งเชื่อว่าคอยให้ความคุ้มครองดูแลสมาชิกในครอบครัวเช่นการเข้าทำงานการสอบไล่ของลูกๆ การไปเป็นราชการทหารที่ต้องเสี่ยงภัยอันตรายเป็นต้นฉะนั้นการสักการะกราบไหว้ ผีฟ้าผีในระดับนี้จึงเป็นการเกื้อกูลในแง่ของประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่ายจึงต้องมีความกตัญญูต่อผีฟ้าหรือผีที่มีคุณต่อตนเหล่านั้น

๕) ศิล ๕

ศิล (บาลี: สิล) คือข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนา เพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงามมีความปกติสุข เพื่อให้เป็นกติกาคือข้อห้ามที่ใช้แก้ปัญหาขั้นพื้นฐาน ๕ ปัญหาหลัก ซึ่งทำให้เกิดความสงบสุข และ ไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกันในสังคม

ประโยชน์ของศิลในขั้นพื้นฐานคือทำให้กาย วาจา ใจ สงบไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ทำให้สามารถที่จะทำให้จิตสงบได้ง่ายในการทำสมาธิ ในระดับของบรรพชิต ศิลจะมีจำนวนมากเพื่อกำกับให้พระภิกษุสงฆ์สามเณรสามารถครองตนในสมณภาวะได้อย่างสมบูรณ์ และเอื้อต่อการประพฤติพรหมจรรย์ในขั้นสูงต่อไปได้

ความหมายของศิลนั้นแปลได้หลายความหมาย โดยศัพท์แปลว่า ความปกติกายวาจา กล่าวคือความปกติตามระเบียบวินัย, ปกติมารยาทที่สะอาดปราศจากโทษ, ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว, ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกายวาจาให้ดียิ่งขึ้น, ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีพ และยังมักใช้เป็นคำเรียกออย่างง่ายสำหรับคำว่า "อิทธิศีลสิกขา" อันได้แก่ข้อปฏิบัติขั้นต้นเพื่อการฝึกตนในทางพระพุทธศาสนาด้วย ศิล ๕ มีดังนี้

ศิลข้อที่ ๑ ปาณาติปาตาเวรมณี หมายถึง การละเว้นจากการฆ่าชีวิตสัตว์ทุกชนิด^{๗๒}

ศิลข้อที่ ๒ อทินนาทานาเวรมณี หมายถึง การเว้นจากการลักทรัพย์ หรือทรัพย์ที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้

ศิลข้อที่ ๓ กามเมสุมิสฉาจาราเวรมณี หมายถึง การละเว้นจากการประพฤติดีกในกาม การประพฤติดีกก่อกวนผู้อื่น (มีก็ก มีชู้ก็ไม่ควร ยกเว้นแต่ จะมีการแต่งงาน และหรือมีการรับรู้รับเห็นด้วยจากผู้ปกครองของทั้งสองฝ่าย)

^{๗๑} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๙๘-๒๐๔/๒๐๒-๒๐๖.

^{๗๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. พิมพ์ครั้งที่ ๒ แก้ไขเพิ่มเติม, (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๘).

ศีลข้อที่ ๔ มุสาวาทาเวรมณี หมายถึง การละเว้นจากการพูดบดบังเท็จ พูดจาโกหก พูดไม่อยู่กับร่องกับรอย

ศีลข้อที่ ๕ สุราเมรยมัณชปะมาทตถานาเวรมณี หมายถึง การละเว้นจากการดื่มสุรา เมรัยและเครื่องดองของมีนเมาทุกชนิด

สรุป จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านโนนเขวา มีการรักษาศีล ๕ ตามข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนา เพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม มีความปกติสุข เพื่อให้เป็นกติกาคือข้อห้ามที่ไข้แก้ปัญหาค้นพื้นฐาน ซึ่งทำให้เกิดความสงบสุข และ ไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกันในสังคมประโยชน์ของศีลในขั้นพื้นฐานคือทำให้กาย วาจา ใจ สงบไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ทำให้สามารถที่จะทำให้จิตสงบได้ง่ายในการทำสมาธิ และอยู่ในครรลองคลองธรรม ตามจารีตประเพณีที่ชาวบ้านได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตามคำสอนของศาสนา และที่สำคัญคือ ชาวบ้านโนนเขวา ได้รักษาศีล ๕ อยู่สม่ำเสมอ โดยการแนะนำอีกทางของหัวหน้าหมอลำผีฟ้า ที่แนะนำผู้ป่วยและลูกศิษย์ให้อยู่ในศีล ในธรรม พุทธธรรมมีหลักการว่า ไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตามความจริงก็ดำรงอยู่ตามธรรมดาของมันอย่างเป็นกลางๆ พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้คือค้นพบความจริงนั้นแล้วนำมาเปิดเผยไว้ สารของความจริงนี้ก็คือ (ความเป็นไปตาม) ธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย หรือกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย ผู้ที่มองสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็น ไม่ใช่มองตามที่ตนอยากหรือไม่อยากให้มันเป็น จึงจะเข้าใจความจริงที่เป็นกลางนี้ได้ เมื่อเข้าใจธรรมที่เป็นกลางนี้แล้ว ก็ย่อมมองเห็นความจริงอย่างกว้างๆ ครอบคลุมทั่วไปทั้งหมดและทรงสอนให้มองความจริงโดยแยกแยะจำแนกครบทุกด้านทุกมุม ตัวอย่างเช่น มีผู้ถามเรื่อง การพูดว่าสิ่งใดควรพูดสิ่งใดไม่ควรพูด พระพุทธองค์ตรัสแยกแยะให้ฟังว่า “วาจาใดไม่จริง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส วาจาใดเป็นคำจริง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส วาจาใดเป็นคำจริง เป็นประโยชน์ ไม่ถูกใจผู้ฟัง พระองค์เลือกกาลที่จะตรัส วาจาใดไม่จริง ไม่เป็นประโยชน์ ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส วาจาใดเป็นคำจริง ไม่เป็นประโยชน์ ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส และ วาจาใดเป็นคำจริง เป็นประโยชน์ ถูกใจผู้ฟัง พระองค์เลือกกาลที่จะตรัส” ลักษณะท่าทีของการสนองตอบหรือปฏิกริยา ต่อสิ่งทั้งหลายแบบชาวพุทธ ต้องมองอย่างวิเคราะห์ แยกแยะ จำแนก แจกแจง ครบทุกด้าน

คติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีลำผีฟ้า มีคติธรรมคำสอนมากมายซึ่งเป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สอดแทรกออกมาจากคำสอนการประกอบพิธีกรรมลำผีฟ้า

อาทิเช่น คติธรรมเรื่องกฎแห่งกรรม มี ความศรัทธาต่อความเชื่อ ๑) ความเชื่อเรื่องกรรมทำให้คนระมัดระวังการกระทำ และตั้งใจทำงานไม่อ้วนนอนโซกชะตา ๒) เชื่อในผลกรรม ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ทำให้คนเกรงกลัวต่อบาปหรือวิบากกรรมที่จะได้รับ ๓) เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน ทำให้คนทำแต่คุณงามความดีเพราะถ้าทำไม่ดีก็ต้องเสวยวิบากกรรมของตน ๔) เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ผิดคนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง และมีศติความเชื่อตามคติธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่ว่า หากบุคคลทำกรรมดี ก็จะไปสู่สุคติภพ คือ มนุษย์ และสวรรค์ในระดับโลกียวิสัย ส่วนบุคคลผู้ทำความชั่ว ย่อมไปสู่มุคติภพ หรือ อบายภูมิ ๕ ได้แก่ นรก เปรต สัตว์เดรัจฉาน และอสุรกาย มีความกตัญญูรู้คุณทั้งต่อ

บุพการีและบรรพบุรุษของตนเอง ดังจะเห็นได้จากการเลี้ยงดูบุพการีตามหลักทศ ๖ และมีการรักษา ศีล ๕ อย่างสม่ำเสมอ

๒.๕. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระอธิการทัตเทพ ฐานกโร ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องศึกษาโอปปาติกะ^{๗๓} ใน พระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อผีของชาวภูไทอำเภอเรณูนครจังหวัดนครพนมจาก การศึกษาพบว่าความสัมพันธ์เกี่ยวกับความเชื่อผีของชาวภูไทกับพระพุทธศาสนาพบว่าชาวภูไท ชาวภูไท อำเภอเรณูนครจังหวัดนครพนมเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมและประเพณีของตน เป็นการเฉพาะคือการนับถือโอปปาติกะ หรือผีมาแต่บรรพบุรุษเป็นเวลาหลายร้อยปีแล้วและปัจจุบันก็ ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมในการให้ความสำคัญและความเคารพยำเกรงต่อโอปปาติกะหรือผีเหมือนดัง ในอดีต สืบเนื่องจากว่าชาวภูไทมีคติความเชื่อคนเราหากตายไปแล้วก็ต้องเป็นโอปปาติกะหรือผีซึ่งมี อยู่ ๓ ระดับคือผีชั้นสูง ได้แก่ผีแถนหรือผีฟ้าและเจ้าปู่ปลาปีชั้นกลางได้แก่ผีบรรพบุรุษตลอดจนเจ้าที่ ต่างๆ และผีฉันเลวหรือชั้นต่ำที่คอยก่อปัญหาให้มนุษย์เดือดร้อนต่างๆเช่นป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุถูกรบกวนทางฝันหรือฝันร้ายทำงานไม่สะดวกสะดุดหรือย้ายบ่อยๆ เป็นต้นซึ่งชาวผู้ไทยเชื่อว่ามาจาก โอปปาติกะหรือผีคอยกระทำให้เป็นไปอนึ่งผู้ที่ สามารถติดต่อสื่อสารกับโอปปาติกะหรือผีได้นั้นก็คือหมอ เหยาและเจ้าจ๋มซึ่งคอยอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนชาวผู้ไทยในด้านต่างๆเช่นการพยากรณ์ทำนาย โชคชะตาดีและร้ายการทำงานการเสี่ยงโชคการเดินทางไกลการสอบถามเรื่องราวต่างๆที่ตนอยากรู้ เป็นต้นโดยมีหมอเหยาเป็นผู้สื่อสารและมีโอปปาติกะหรือผีผู้ให้ข้อมูลที่อยากจะรู้นั้นๆสิ่งเหล่านี้เป็น ปรากฏการณ์ทางสังคมชาวผู้ไทยมาช้านานแล้วก่อให้เกิดพิธีกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องเช่น การเลี้ยงผีตาแฮก การเลี้ยงเจ้าปู่ปลาซึ่งเป็นโอปปาติกะหรือผีที่มีศักดิ์ใหญ่มหัศจรรย์ตามความเชื่อชาวผู้ไทยว่าจะทำให้ตนและ ครอบครัวมีความสุขทั้งนี้ความเชื่อและพิธีกรรมก็ควรมีขอบเขตที่จำกัดและชัดเจนว่ามากน้อยเพียงใด เพราะถ้าหากเชื่อโดยขาดปัญญาแล้วก็จะทำให้ขาดเหตุผลในการดำเนินชีวิตไปแล้วเพราะว่า พระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมศรัทธาอย่างมีสติและมีปัญญาและรู้จักคุณค่าของบุคคล ที่ทำไว้แล้วแต่ตนในกาลก่อน

พันใจ นครชัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องพิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไทย^{๗๔} ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูงจังหวัดมุกดาหารผลของการศึกษาพบว่าพิธีกรรมเหยาเป็นพิธีกรรมที่เกิดจากการนับ ถือผีบรรพบุรุษ เรียกว่าผีหมอและความเชื่อในเรื่องการเสี่ยงทายเป็นพื้นฐานโดยมีผู้ประกอบพิธีคือ หมอเหยาจุดประสงค์เพื่อเป็นการบำบัดรักษาพยาบาลคนเจ็บป่วยเป็นหลักแบ่งเป็น ๔ ประเภท คือ

^{๗๓} พระอธิการทัตเทพ ฐานกโร, “ศึกษาโอปปาติกะในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีความสัมพันธ์กับ ความเชื่อผีของชาวผู้ไทยอำเภอเรณูนครจังหวัดนครพนม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๒๐.

^{๗๔} พันใจ นครชัย, “พิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไทยตำบลโนนยางอำเภอหนองสูงจังหวัดมุกดาหาร”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐๓.

พิธีกรรมเขยารักษาคนเจ็บป่วย พิธีกรรมเขยาคูณผีออก พิธีกรรมเขยาลี้ยงผีพิธีกรรมเขยเอาฮูป พิธีกรรมเขยเอาแต่ละประเภทมีองค์ประกอบ ๔ ส่วน คือบุคลากรผู้ร่วมพิธีกรรมวัสดุอุปกรณ์และเครื่อง ข่ายสถานที่ประกอบพิธีกรรมวันเวลาประกอบพิธีกรรมส่วนลำดับขั้นตอนของพิธีกรรมแต่ละประเภ นั้นขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของพิธีกรรมพิธีกรรมเขยามีบทบาทที่สำคัญคือด้านการรักษาพยาบาลคน เจ็บป่วยด้านสังคมด้านเศรษฐกิจและศิลปะประเพณีวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์ กับวิถีชีวิตของชาวผู้ ไทยอย่างแน่นแฟ้น

เฉลิมว ดอนกวนเจ้า ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการปรับเปลี่ยนพิธีกรรมลี้ยงผี^{๗๕} ของชาว ไทยอุ้งจังหวัดนครพนมผลของการศึกษาพบว่าพิธีกรรมลี้ยงผีตามความเชื่อของชาวไทยอุ้งจังหวัด นครพนมเป็นความเชื่อที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่โบราณเป็นการแสดงความกตัญญูต่อผีที่ให้คุณนะ ประโยชน์ในด้านความเจ็บป่วย และภัยพิบัติอื่น ๆ ทำให้เกิดกำลังใจในการทำเกษตรข้าวป่าอุดม สมบูรณ์ซึ่งจะทำพิธีกรรมลี้ยงผีในช่วงเดือนมีนาคมถึงเมษายนของทุกปีเป็นเวลา ๑ วันการ ปรับเปลี่ยนในด้านความเชื่อและขั้นตอนนั้นยังไม่มีเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมในด้านที่ปรับเปลี่ยน นั้นคือด้านวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมจากที่เคย ผลิตใช้เองก็จัดหา ซื้อตามท้องตลาด ตามสมัยใหม่ที่มีความเจริญมากขึ้น

ยุทธพันธ์ เตชะแก้ว ได้ศึกษาเรื่องพิธีกรรมและระบบความเชื่อการรำผีฟ้าในภาคอีสาน^{๗๖} จากการศึกษาพบว่าความเชื่อเรื่องผีเป็นอำนาจและกฎเกณฑ์ที่สังคมและชุมชนนำมาจัดความสมดุล ของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนในระดับครอบครัวเครือญาติและชุมชนรวมทั้งจัดความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมกล่าวได้ว่าพิธีกรรมรำผีฟ้า เป็นวิถี การทางชีวิตอาศัยภาวะวิกฤต ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อซึ่งเป็นการเจ็บป่วยของบุคคลทั้งทางตรงและทางอ้อมสรรสร้างพิธีกรรมเพื่อเป็น เครื่องมือมีหมอลำผีฟ้าเป็นกลไกนำอำนาจความเชื่อเรื่องผีมาควบคุมพฤติกรรมทางสังคมการสืบทอด อุดมการณ์คุณค่าซึ่งเป็นการกล่อมเกลாத่างสังคม คมความเชื่อและพิธีกรรมเป็นกระบวนการเดียวกัน กับการดำเนินชีวิตเกิดกระบวนการส่งสมชาวบ้านแนะนำมาสร้างกฎเกณฑ์บรรทัดฐานให้เป็นแม่บท ทางสังคมเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ทุกคนในชุมชนต้องเรียนรู้

^{๗๕} เฉลิมว ดอนกวนเจ้า, “การปรับเปลี่ยนพิธีกรรมลี้ยงผีของชาวไทยอุ้งจังหวัดนครพนม”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๓), หน้า ๙๗,

^{๗๖} ยุทธพันธ์ เตชะแก้ว, “พิธีกรรมและระบบความเชื่อการรำผีฟ้าในภาคอีสาน”, การประชุมวิชาการ ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ครั้งที่ ๓๗ สาขาสังคมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๒): ๑๐๘.

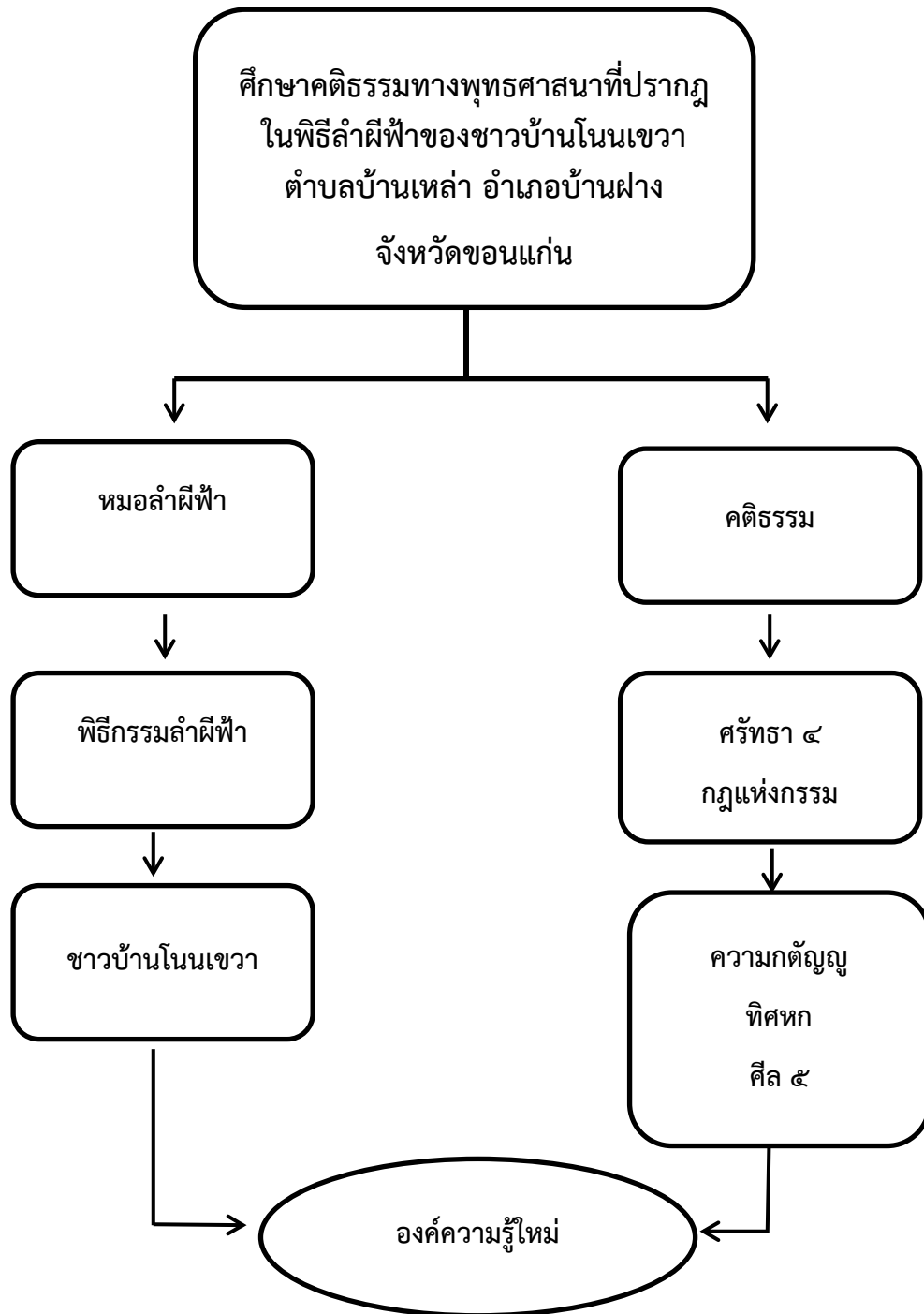
นรินทร์ คำนวนสวัสดิ์ ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาวิจัย เรื่องวิถีความเชื่อเรื่องรำผีฟ้าของชุมชนตำบลคำแมด^{๗๗} อำเภอข้าสูงจังหวัดขอนแก่นใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญมีข้อค้นพบดังนี้การรำผีฟ้าเป็นความเชื่อโบราณเกี่ยวกับการรักษาโรคมีความเชื่อว่าผีฟ้าช่วยชีวิตและให้ชีวิตใหม่เป็นการรักษาทางด้านจิตใจเป็นทางเลือกสุดท้ายในการรักษาโรค การรักษา ที่ทำให้คนป่วยได้รับความอบอุ่นจากคนรอบด้านเป็นความเชื่อความศรัทธาในผีฟ้าที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษให้คนระมัดระวังตัวมากขึ้นเกี่ยวกับการใช้ชีวิตประจำวันผีจะอยู่บน

ฮ่านที่อยู่บนบ้าน ผีฟ้าเมื่อเวลาทำการรักษาคนจะเข้ามาเทียมอยู่ในตัวของครุบาผีฟ้าจะสื่อสารกับครุบาผ่านทางกายหรือเครื่องที่ใช้บูชาผีหลังจากที่ทำการรักษาเสร็จแล้วครุบาที่เป็นตัวแทนของผีฟ้าก็กลายเป็นญาติกันเกิดความเชื่อว่าการรักษาด้วยวิธีการรำผีฟ้าได้ผลจริงเป็นการรักษาคนป่วยที่หมดทางไปหมดกำลังใจ ในการต่อสู้ชีวิตเมื่อหายป่วยแล้วเกิดความเลื่อมใสศรัทธากับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติผีฟ้า ให้โอกาสให้ชีวิตใหม่การถ่ายทอดจะไม่มีคาถาไม่มีหนังสือตำราเป็นการสั่งจากผีฟ้ามาสู่คนเพื่อให้จดจำและเรียนรู้ปฏิบัติตามกันมาเป็นสิ่งที่บ่งบอกในลักษณะของความเชื่อที่ฝังลึกทางด้านจิตใจการรำผีฟ้า เป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานรำผีฟ้าเป็นทางเลือกของคนสมัยก่อนในการรักษาคนป่วยมีการถ่ายทอดลูกศิษย์ขึ้นมาทำหน้าที่แทนส่วนมากจะคัดจากคนใกล้ชิดจะเลือกจากการรำสองคู่ผู้ที่ผีฟ้าต้องการจะให้ผู้นั้นเป็นหมอลำผีฟ้าคนต่อไปผีฟ้าเป็นผู้กำหนดให้เกิดพิธีกรรมในการรำรักษาคนป่วยที่เกิดจากการกระทำของผีสมัยก่อน การเดินทางที่ยากลำบากพิธีกรรมนี้ก็เลยเป็นทางเลือกของคนป่วยในสมัยก่อนพอนผีฟ้าจะกระทำกัน ตลอดถึงข้ามวันข้ามคืนมีความสามัคคีกันร่วมกันทำกิจกรรมเป็นหมู่คณะมีการบอกกันปากต่อปากว่าคนป่วยที่มาทำการรักษาด้วยวิธีนี้แล้วหายดีรักษากับผีฟ้าไม่มียากินยาทา

^{๗๗} นรินทร์ คำนวนสวัสดิ์, “การศึกษาวิจัยเรื่องวิถีความเชื่อเรื่องรำผีฟ้าของชุมชนตำบลคำแมด อำเภอข้าสูงจังหวัดขอนแก่น”, การประชุมวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๕๗): ๘๙.

๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาคติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีล่ำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น โดยมีกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ดังนี้

ภาพประกอบ ๒.๑ แผนผังมโนทัศน์กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาวิจัยนี้ “ศึกษาคติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น : กรณีศึกษาของบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น” มุ่งที่จะศึกษารูปแบบการวิจัย พื้นที่วิจัยและประชากรผู้ให้ข้อมูล เครื่องมือในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล วิธีการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดเป็นคำถามในการวิจัย จากนั้นจึงลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนาม สำหรับนำข้อมูลมาวิเคราะห์เขียนสรุป และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาในแต่ละประเด็นตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยที่ตั้งไว้ ตามลำดับดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ พื้นที่การวิจัย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๓ เครื่องมือการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัย “ศึกษาคติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้าน โนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น : กรณีศึกษาของบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น” ในครั้งนี้ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา ผู้ศึกษาวิจัยใช้รูปแบบการวิจัยในแต่ละประเด็นตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยที่ตั้งไว้ ดังนี้

๓.๑.๑ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดเป็นคำถามในการวิจัย จากนั้นจึงได้ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามแบบสัมภาษณ์ (Interview) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ในการศึกษาและรวบรวมข้อมูล โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สำหรับประชากรผู้ให้ข้อมูล โดยมีเนื้อหาสำคัญ เช่น ความเป็นมา ความสำคัญ เรื่องผี พิธีลำผีฟ้า คติธรรมคำสอน และทฤษฎีความเชื่อ ของบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

๓.๒ พื้นที่การวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้กำหนดพื้นที่การวิจัยและประชากรสำหรับให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

๓.๒.๑ พื้นที่วิจัย ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ ที่จะใช้เป็นกรณีศึกษาคือ หมู่บ้าน โนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

๓.๒.๒ ประชากรผู้ให้ข้อมูล สำหรับประชากรผู้ให้ข้อมูลผู้วิจัยได้ทำการกำหนดโดยการ สรรหากลุ่มตัวอย่างเพื่อใช้ในการวิจัย ซึ่งใช้วิธีการแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๒๕ รูป/คนประกอบด้วย กลุ่มประชากรออกเป็น ๘ กลุ่ม ดังนี้

- ๑) กลุ่มพระสงฆ์ ๒ รูป
 - ๒) คนกลุ่มนักปราชญ์ชาวบ้าน ๒ คน
 - ๓) กลุ่มผู้นำชุมชน ๓ คน
 - ๔) กลุ่มหัวหน้าหมอลำผีฟ้า ๒
 - ๕) กลุ่มลูกศิษย์ ๕ คน
 - ๖) กลุ่มผู้ป่วยที่เคยรักษาโดยพิธีกรรมรำผีฟ้าจำนวน ๓ คน
 - ๗) กลุ่มญาติผู้ป่วยที่เคยรักษาโดยหมอลำผีฟ้าจำนวน ๓ คน
 - ๘) กลุ่มประชากรทั่วไปที่เคยเข้าร่วมพิธีรำผีฟ้าจำนวน ๕ คน
- รวมกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาทั้งสิ้นจำนวน ๒๕ รูป/คน

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่สมบูรณ์ และได้ข้อเท็จจริงจากชุมชนที่ ศึกษาวิจัย ครอบคลุมประเด็นอย่างครบถ้วน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่มุ่งศึกษา จึงได้กำหนด เครื่องมือในการศึกษาและรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล จากผู้ให้ข้อมูลโดย วิธีการถาม การจดบันทึก การบันทึกเสียง และกล้องถ่ายภาพ ตลอดถึงการใช้แบบสัมภาษณ์ ในการ เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลตามวัตถุประสงค์

๓.๓.๑ การสร้างเครื่องมือแบบสัมภาษณ์

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดแบบสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบที่เป็นจริง และข้อมูล ครอบคลุมตามประเด็นครบถ้วนสมบูรณ์ สำหรับนำข้อมูลมาวิเคราะห์ เขียนสรุปและนำเสนอข้อมูล ในแต่ละประเด็น ตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยที่ตั้งไว้ โดยมีขั้นตอน ดังนี้

- ๑) ทำแบบสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย
- ๒) นำเสนอแบบสัมภาษณ์ต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของ เนื้อหา
- ๓) นำแบบสัมภาษณ์กลับมาแก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา
- ๔) นำเสนอแบบสัมภาษณ์ต่อผู้ทรงคุณจำนวน ๓ ท่าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ได้ รายละเอียดตรงตามเนื้อหา คือ

๑. พระครูสุธีคัมภีร์ญาณ, ผศ.ดร.

๒. ผศ.ดร. ประยูร แสงใส

๓. ผศ.ชอบ ดีสวนโคก

๕) นำแบบสัมภาษณ์มาแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

๖) นำแบบสัมภาษณ์ลงใช้กับกลุ่มเป้าหมาย

เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริง รวมทั้งเป็นการลดช่องว่างระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มเป้าหมายให้ได้มีโอกาสคุ้นเคยกันมากขึ้นเสมือนผู้วิจัยเป็นคนในชุมชนและเนื่องจากในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาและรวบรวมข้อมูล

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดวิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย ๒ ประเด็นหลัก คือ การรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร และการรวบรวมข้อมูลจากการสอบถาม ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการ ศึกษาโดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและสัมภาษณ์นำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์และเขียนงานวิจัย พร้อมความเห็นของผู้วิจัย ทั้งนี้ มุ่งตอบวัตถุประสงค์และปัญหาที่ต้องการทราบ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๓.๔.๑ การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Data) ข้อมูลแนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ บท ความ วารสารวิชาการ การสืบค้นข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์(Internet) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มีผู้ศึกษาไว้ในแง่มุมต่าง ๆ

๓.๔.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (Interview) โดยการทำเรื่องขออนุญาตรับรองและแนะนำตัวจากมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลไปยังผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยผู้วิจัยจะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทั้งหมดที่ได้จึงนำมาดำเนินการตามขั้นตอนการวิจัยต่อไป

๑. ผู้วิจัยกำหนดวันเวลาและสถานที่ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

๒. ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ โดยใช้วิธีการจดบันทึกการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และการบันทึกเสียง

๓. ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) แล้วนำมาวิเคราะห์พร้อมทั้งแยกแยะจับประเด็นที่เกี่ยวข้อง กับการวิจัยเพื่อให้ข้อมูลนั้น เป็นไปตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

๓.๔.๓ ชั้นกลางภาคสนามเพื่อการสัมภาษณ์เก็บข้อมูล

๑. ดำเนินการประสานงาน และสำรวจบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น รวมถึงเตรียมกำหนดช่วงระยะเวลาที่เหมาะสม

๒. ดำเนินการสัมภาษณ์ตามกลุ่มบุคคลที่กำหนด ตามวันเวลาที่ประสานงาน

๓. เก็บรวบรวมข้อมูล และจัดเรียบเรียงเป็นหมวดหมู่

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลวิธีการเชิงคุณภาพโดยเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายและพรรณนา (Descriptive Research) การนำเสนอข้อมูลการวิจัย จะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความ ประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเครื่องมือเก็บข้อมูลใช้แนวคำถามซึ่งผู้วิจัยกำหนดดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเอกสารและภาคสนามได้เพียงพอต่อการศึกษาตามวัตถุประสงค์บ้างแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลขั้นต้น โดยนำมาจัดหมวดหมู่ให้เป็นระเบียบตามเค้าโครงเรื่องแล้วสรุปออกมา เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์และหาข้อมูลเพิ่มเติมต่อไป หลังจากนั้นอาจมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์ โดยการสัมภาษณ์เข้าไปในบางประเด็นที่เป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ข้อมูลมากขึ้น และทำการวิเคราะห์ข้อมูลอีกครั้งหนึ่งซึ่งให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริงมากที่สุด

๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

ในการสรุปกระบวนการวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์อย่างสมบูรณ์แล้วมาทำการเขียนพรรณนาความ ดังต่อไปนี้

- ๑) บทสรุปที่เป็นการวิเคราะห์ในลักษณะรวบยอด หรือเป็นประเด็นสำคัญ
- ๒) อภิปรายความเห็นของผู้วิจัย
- ๓) ข้อเสนอแนะ ซึ่งแบ่งออกเป็นข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาในเรื่องของวิจัย และข้อเสนอแนะของผู้ที่สนใจในการดำเนินการคนต่อไป

บทที่ ๔

ผลการศึกษาวิจัย

ผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยการประกอบพิธีล่ำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น ในพิธีล่ำผีฟ้าในการรักษาคนป่วย มีคติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีล่ำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นการเอามูลเหตุในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เป็นประเพณีพิธีล่ำผีฟ้า อย่างกลมกลืน บวกกับความเชื่อเรื่องของผีที่มีมาแต่เดิม เป็นพราหมณ์ พุทธ ผี รวมทั้งการประกอบพิธีกรรม บางอย่างตามความเชื่อเพื่อให้เกิดเป็นสิริมงคลและเป็นการรักษาโรคร้ายไข้เจ็บรวมทั้งปัดรังควานสิ่งชั่วร้ายให้ออกจากคนภายในครอบครัวและภายในชุมชนซึ่ง หลังพิธีล่ำผีฟ้า อาจมีการเกี่ยวข้องกับพระภิกษุสงฆ์ ให้ช่วยปิดเป่า สงเคราะห์อนุเคราะห์ตามความประสงค์ของชาวบ้านเพื่อให้ชาวบ้านเกิดความมั่นใจว่าชีวิตของตนและญาติพี่น้องภายในครอบครัว รวมทั้งคนภายในชุมชนจะไม่ตกอยู่ในที่อันตราย หรือโรคร้ายไข้เจ็บที่เกิดจากการกระทำของผีต่างๆ

๔.๑ ประวัติความเป็นมา ของชาวบ้านโนนเขวา

บ้านโนนเขวาตั้งอยู่หมู่ ๙ ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น^๑ เป็นหมู่บ้านที่แยกออกมาจากบ้านบึงสวางบางส่วน บ้านหนองบัวอีกบางส่วน มาตั้งเป็นชุมชนเรียกชื่อตามต้นไม้ใหญ่ที่ขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก คือ ต้นเขวา จึงเรียกชื่อบ้านตามต้นไม้คือ บ้านโนนเขวา ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ เชื้อชาติไทย สัญชาติไทยโดยกำเนิด มีอาชีพทำนาเป็นส่วนใหญ่ ได้รับการประกาศจัดตั้งเป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ (ตามกฎหมาย) เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๔๘

๔.๑.๑ ทะเบียนผู้ดำรงตำแหน่งผู้นำชุมชน/ ผู้ใหญ่บ้าน

๑. นายขุนแห่นว สีผาสุก	ระยะดำรงตำแหน่ง	๖๐ ปี
๒. นายชมพูนนทปะ	ระยะดำรงตำแหน่ง	๖๐ ปี
๓. นายประพันธ์ อุ่นผาง	ระยะดำรงตำแหน่ง	๖๐ ปี
๔. นายประเสริฐ คำมณีจันทร์	ระยะดำรงตำแหน่งปี	พ.ศ. ๒๕๔๓ - ๒๕๓๘
๕. นายชาติ สีดาน้อย	ระยะดำรงตำแหน่งปี	พ.ศ. ๒๕๓๘ - ๒๕๔๒
๖. นายวิมล ธรรมวงษ์	ระยะดำรงตำแหน่งปี	พ.ศ. ๒๕๔๒ - ๒๕๕๖

^๑, บ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น, แผนแม่บทชุมชน (ขอนแก่น, ๒๕๔๕), หน้า ๖-๑๑.

๗. นายธวัชชัย พรหมดอนกลอย ระยะดำรงตำแหน่งปี พ.ศ. ๒๕๕๗-ปัจจุบัน

๔.๑.๒ ที่ตั้ง

การเดินทางเข้าสู่หมู่บ้านจากศาลากลางจังหวัดขอนแก่นสามารถเดินทางโดยรถยนต์ส่วนตัวหรือรถยนต์โดยสารประจำทางโดยใช้เส้นทางหลวงหมายเลข ๑๒ สายขอนแก่น - บ้านแดงใหญ่ จากศาลากลางจังหวัดขอนแก่น ไปทางทิศตะวันตก ผ่านบ้านท่อม - เหล่านาคี รวมระยะทาง ๒๐ กิโลเมตรและอยู่ทางทิศใต้ของที่ว่าการอำเภอบ้านฝาง มีระยะทางห่างจากอำเภอลงถึงหมู่บ้าน ๑๐ กิโลเมตร

๔.๑.๓ อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับ บ้านหนองบัว หมู่ ๑ อำเภอบ้านฝาง

ทิศใต้ ติดต่อกับ บ้านโนนบ่อ อำเภอพริยาลัย

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ บ้านบึงสว่าง หมู่ ๑๑

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ บ้านแดง หมู่ ๖-๑๒

๔.๑.๔ ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ

ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่ของหมู่บ้าน ร้อยละ ๘๐ เป็นที่ราบ เหมาะสำหรับการทำนา มีลักษณะภูมิอากาศแบบมรสุม มี ๓ ฤดู ดังนี้ ฤดูร้อน ฤดูฝนและฤดูหนาว

๔.๑.๕ ข้อมูลประชากร

ช่วงอายุ	จำนวนประชากร			หมายเหตุ
	ชาย	หญิง	รวม	
น้อยกว่า ๑ ปีเต็ม	๔	๓	๗	วัยเด็ก
๑ ปีเต็ม-๒ ปี	๕	๓	๘	วัยเด็ก
๓ ปีเต็ม-๕ ปี	๒	๒	๔	วัยเด็ก
๖ ปีเต็ม-๑๑ ปี	๑๕	๑๑	๒๖	วัยศึกษา
๑๒ ปีเต็ม-๑๔ ปี	๗	๖	๑๓	วัยศึกษา
๑๕ ปีเต็ม-๑๗ ปี	๕	๕	๑๐	วัยศึกษา
๑๘ ปีเต็ม-๔๙ ปี	๔๘	๖๒	๑๑๐	วัยแรงงาน
๕๐ ปีเต็ม-๕๙ ปี	๒๓	๑๖	๓๙	วัยแรงงาน
๖๐ ปีขึ้นไป	๑๑	๑๕	๒๖	วัยชรา
รวมทั้งหมด	๑๒๐	๑๒๓	๒๔๓	

๔.๒ การประกอบพิธีการลำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น การประกอบพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวา

การประกอบพิธีกรรมลำผีฟ้าในแต่ละพื้นที่แต่ละภาคมีส่วนที่คล้ายคลึงกันอาทิเช่นการประกอบพิธีกรรมลำผีฟ้าของภาคอีสานจะมีการประกอบพิธีกรรมลำผีฟ้าและการลงขวงให้เห็นในเดือนสามหรือเดือนห้าซึ่งเป็นประเพณีที่หัวหน้าหมอลำผีฟ้าจะเป็นผู้กำหนดและลูกศิษย์จะต้องทำการแต่งค่ายขึ้นมาเพื่อเช่นสังเวศผีฟ้าหรือครูบาอาจารย์ใหญ่ การประกอบพิธีกรรมลำผีฟ้า ในการลงพื้นที่ผู้วิจัยได้ทำการลงพื้นที่สัมภาษณ์หัวหน้าหมอลำผีฟ้า ว่ามีการประกอบพิธีกรรมลำผีฟ้าของหัวหน้าหมอลำผีฟ้า

๑. ความหมายของพิธีกรรม ให้ความหมายไว้ว่าพิธีกรรมหมายถึงแบบอย่างของพฤติกรรมที่กำหนดไว้ด้วยกฎเกณฑ์หรือธรรมเนียมประเพณีให้กระทำและเพื่อให้มีความซึ้ง

อุทัย หิรัญโต ได้ให้คำอธิบายความหมายของพิธีกรรมไว้ว่าพิธีกรรมหมายถึงการปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานทางวัฒนธรรมอันเกี่ยวกับสัญลักษณ์ที่กระทำในโอกาสต่างๆ หรือหมายถึงพฤติกรรมทางสังคมอันละเอียดอ่อนที่ถูกกำหนดขึ้นโดยขนบธรรมเนียมกฎหมายหรือระเบียบของสังคมซึ่งแสดงออกถึงสัญลักษณ์ของค่านิยมหรือความเชื่อพิธีกรรมเป็นรูปแบบของพิธีการ ceremony แต่มีความหมายตรงกันนะข้อแตกต่างที่สำคัญ^๒ คือวิธีการเป็นการปฏิบัติในสังคมที่มีคนจำนวนมากว่าหนึ่งคนแต่พิธีกรรมอาจจะปฏิบัติเพียงคนเดียวก็ได้ นอกจากนี้พิธีกรรมมักจะจัดให้มีขึ้นในเหตุการณ์สำคัญสำคัญลักษณะสำคัญของพิธีกรรมหรือส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนาและมักเกี่ยวข้องกับการใช้สัญลักษณ์ต่างๆในการแสดงความหมายและมีการแสดงให้เห็นความมหัศจรรย์หรือความสำคัญของสิ่งต่างๆเพื่อให้บุคคลเกิดความจริงซึ้งหรือเคารพนับถือด้วย

๒. องค์ประกอบของพิธีกรรมลำผีฟ้า ลักษณะของพิธีกรรม สัมภาษณ์ ปราชญ์ชาวบ้าน^๓ นายสายใจ สีเสนา จากการสัมภาษณ์ลักษณะพิธีกรรมลำผีฟ้า มีความเป็นมาอย่างยาวนานและมีการสืบทอดพิธีกรรมลำผีฟ้าไว้ให้กับลูกหลานและศิษย์ยานุศิษย์เพื่อที่จะอนุรักษ์ไว้ให้ลูกหลานได้สืบทอดเจตนารมณ์ของแม่ครูแม่บา การอ้างถึงบุคคลหรือสิ่งทีใจเท่านั้นสัมผัส หรือพิสูจน์ได้ เช่น อ้างว่าแม่โพสพมีจริงความจริงนี้ เป็นสิ่งที่จิตยอมรับ แต่ถ้าจะให้แม่โพสพมาปรากฏเป็นรูปร่างให้ตาเห็นเหมือนดังเช่นสตรีทั่วไป ก็ไม่ใช่สิ่งที่เป็นไปได้ แม่โพสพจะไม่ใช่ที่ประจักษ์ด้วย หู ตา จมูกลิ้น กาย แม่โพสพก็เป็นที่ประจักษ์ด้วยใจการอ้างอิงบุคลิก หรือสิ่งที่ประจักษ์ดังกล่าว ทำให้พูดอีกนัยหนึ่งได้ว่าองค์ประกอบของพิธีกรรมคือภาวะเหนือธรรมชาติ หรือภาวะเหนือปกติวิสัย การแสวงหาผลอันเป็นอารมณ์ที่เกิดกับจิตใจ เช่นในการประกอบพิธีทำขวัญแม่โพสพ ผู้ประกอบพิธีย่อมหวังผลอันดับแรกคือความสบายใจ และความมีกำลังใจ แม้ข้าวจะยังไม่สุกยังเก็บเกี่ยวไม่ได้ก็ตาม แต่การประกอบพิธีจะ

^๒ อุทัย หิรัญโต, สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา-มนุษย์วิทยา, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๑๙๗.

^๓ สทนากลุ่ม นายอดิเรก รักซี, นายสายใจ สีเสนา, นายประมวล สิงห์คำป่อง, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๔ มกราคม ๒๕๖๒.

ยังความเชื่อมั่นว่าข้าวจะสุกและเก็บเกี่ยวได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย ในเวลาประมาณสองเดือนถัดไป ความเชื่อมั่นเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงใจและกายอย่างหนึ่ง ถ้าคนเราขาดสิ่งนี้ชีวิตก็ดำรงอยู่เหมือนป่วยเสียครั้งหนึ่ง ป่วยเพราะความกังวล และความระแวงเป็นต้น ด้วยเหตุนี้พิธีกรรมจึงเป็นทั้งอาหารและยาสำหรับปลูกฝังอารมณ์อันถึงปรารถนาต่างๆ

การยอมรับว่าใจมีอิทธิพลต่อการและวัตถุภายนอก ชีวิตคนเรามีส่วนประกอบใหญ่อยู่ ๒ ประการคือ กายกับใจ ในยามกายป่วยจิตใจก็อ่อนแอเศร้าหมอง และในขณะเดียวกันเมื่อใจอ่อนแอเศร้าหมอง กายก็พลอยป่วย รับประทานอาหารไม่ได้เป็นต้น กายกับใจจึงมีความสัมพันธ์ต่อกันและกันดังนี้ แต่จะอย่างไรก็ตามการที่จะพัฒนาให้มีความเจริญก้าวหน้า จุติสำคัญอยู่ที่การพัฒนาใจ เมื่อใจมีความเข้าใจมีความรู้เห็นที่ถูกต้อง เราต้องให้ความเข้าใจที่ถูกต้องเมื่อเขาเข้าใจแล้วเขาจะยอมรับการเยียวยาที่ถูกต้องการเสริมสร้างกำลังใจ เพื่อความเข้าใจ การการตัดสินใจ และการกระทำที่ถูกต้องจึงเป็นสิ่งจำเป็นและพิธีกรรมก็เป็นสิ่งหนึ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อการนี้

๑) การเห็นวัตถุเป็นสาขาของจิต กล่าวคือมิได้มองวัตถุเป็นเพียงวัตถุหากแต่เน้นวัตถุ นั้นอันเป็นองค์แห่งการรับรู้ มีชีวิตจิตใจเยี่ยงมนุษย์สัตว์ ฉะนั้นเมล็ดข้าวจึงได้รับการยกย่องนับถือ ไม่นานที่หอบของชายได้รับการปิดทอง เมื่อเจ้าของรู้สึกสำนึกในความดีหรือคุณค่าของสิ่งใดเขาจะยอมแสดงออกซึ่งความสำนึก ด้วยการปรนนิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นเหมือนกับว่าสิ่งเหล่านั้น เป็นสิ่งมีชีวิตที่อาจรับรู้การกระทำของเขา

๒) เน้นเรื่องสัญลักษณ์ ซึ่งหมายถึง สิ่งที่ใช้แทนค่าอีกสิ่งหนึ่ง เช่นดอกกุหลาบเมื่อใช้สื่อความรัก เป็นโดยทั่วไปแล้ว สิ่งที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ไม่ใช่สิ่งต่อเพศเดียวกับสิ่งที่แทนค่าคือดอกไม้ ย่อมไม่ใช่สัญลักษณ์ของดอกไม้หรือ นางสาว ก. ไม่ใช่สัญลักษณ์ของ นางสาว ข. เพียงแต่อาจเป็นตัวแทนของกันและกันได้เท่านั้น^๔

๓. ส่วนประกอบของพิธีกรรมลำผีฟ้า ประเภทของพิธีกรรม สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน^๕ นายประมวล สิงห์คำป้อง ได้กล่าวว่าพิธีกรรมของหมอลำผีฟ้าเป็นประเภทพิธีมงคลศักดิ์สิทธิ์ที่มีหลักการรูปแบบที่มีหลักการ พิธีกรรมโดยทางปฏิบัติ ได้แบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้สองประเภทคือ

๑) พิธีมงคล เป็นพิธีที่ทำเพื่อเพิ่มให้งานที่ดีที่เป็นมงคลอยู่แล้ว เป็นสิริมงคลยิ่งขึ้น เช่นงานแต่งงาน งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานทำบุญอายุ งานเช่นนี้ถือเป็นการส่งเสริมเรื่องที่ทำให้เจริญงอกงามอย่างการแต่งงานก็เพื่อให้คู่บ่าวสาวได้อยู่กินกันไปนานๆ จึงมักมีคำอวยพรสรุปย่อว่า ให้อยู่ครองกันจนแก่เฒ่า ถือไม้เท้ายอดทอง ถือกระบองยอดเพชร การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ก็เพื่อให้บ้านนั้นเป็นที่อยู่สุขร่มเย็นของคนในครอบครัว การทำบุญอายุก็เพื่อขอให้ผู้นั้นมีอายุยืนยาว และในความยืนยาวนั้นก็ให้มีสุขภาพดีแข็งแรง ทั้ง ทางร่างกาย และจิตใจ เมื่อมีกำลังภายในเข้มแข็งด้วย

^๔ กิ่งแก้ว อรรถากร, ลักษณะพิธีกรรมในสังคมไทย ในเอกสารการสอนชุดไทยคดีศึกษา : อารยธรรม หน่วยที่ ๖-๑๑, หน้า ๒-๒๒.

^๕ สนทนากลุ่ม แม่ดาว พานมโน, หัวหน้าหมอลำผีฟ้า, แม่สุวรรณ พัฒนศิริ, คนแต่งคายคนที่ ๑, แม่บุญเพิ่ม สีเสนา, คนแต่งคายคนที่ ๒, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

เมื่อมีความมุ่งหมายเช่นนี้ การจัดงานมงคลจึงต้องสรรหาแต่เรื่องที่จะก่อสิริสวัสดิ์เข้ามาในงานเริ่มตั้งแต่เรื่องประกอบพิธี และการแต่งกายของผู้มาร่วมพิธีก็ต้องแต่งตัวด้วยสีสันที่เจริญตาเจริญใจ คำพูดที่เจรจากันระหว่างแขกก็ให้พูดในเรื่องที่เป็นมงคลฟังแล้วรื่นหู เช่นห้ามพูดเรื่องงานศพในงานแต่งงาน ไม่ให้พูดเรื่องอัปมงคลทั้งหลายเหล่านี้ เป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติกันอยู่ทั่วไป

๒) พิธีอวมงคล เป็นพิธีล้างสิ่งๆที่เรียกว่าเสนียดจัญไรที่เกิดขึ้นมาเอง เช่นงานศพ งานสะเดาะเคราะห์ต่างๆ อันสิ่งที่ไม่ดีไม่เป็นมงคลนั้น ไม่มีใครชอบไม่มีใครอยากได้ แต่มันก็เกิดขึ้นมาเอง บางอย่างก็ไม่มีทางป้องกันได้เลยเช่น ความตาย เรื่องความตายนี้ถือเป็นเรื่องอวมงคลที่ร้ายแรงมาก เพราะฉะนั้นเมื่อมีการตายเกิดขึ้นในบ้านเรือนใด จึงต้องทำพิธีกันเป็นพิเศษและพิธีเกี่ยวกับการตายนี้มีกันอยู่ ทุกชาติ ทุกภาษา แต่มีรายละเอียดแตกต่างกันไปตามความเจริญของมนุษย์ในท้องถิ่นนั้นๆ^๖

องค์ประกอบของพิธีกรรม สัมภาษณ์แม่ ดาว พานมโนกลุ่มหัวหน้าหมอลำผีฟ้า ได้กล่าวว่าองค์ประกอบของพิธีกรรมลำผีฟ้าจะมีองค์ประกอบแตกต่างกันออกไปเพราะผู้ที่จะมาเข้ารักษาจะต้องทำการล่าส่องหาสาเหตุของโรค แล้วจึงจะสามารถบอกว่าจะต้องเตรียมอุปกรณ์ในการทำพิธีได้

ประธาน ทองภักดี ได้กล่าวว่าองค์ประกอบของพิธีกรรม^๗

๑) ประธานของพิธีโดยปกติผู้ที่จะเป็นประธานในพิธี

๒) ผู้ประกอบพิธี หมายถึง ผู้ที่เป็นหลักเป็นหัวใจบันดาลให้พิธีดำเนินไปได้ ซึ่งย่อมแตกต่างกันไปสุดแต่ลักษณะของพิธีพิธีกรรมบางอย่าง ผู้เป็นประชาชนก็ประกอบพิธีเอง เช่นพิธีรดน้ำแต่งงานผู้เป็นประธานในพิธีนั้น มักจะเป็นผู้สวมมงคลเจิมคู่บ่าวสาวและรดน้ำเป็นคนแรก

๓) ผู้ร่วมพิธี หมายถึง ผู้ที่มาร่วมในพิธีเป็นทางการ และจะร่วมในฐานะเป็นองค์ประกอบต่างๆของพิธี เช่น พิธีสังฆกรรมทางพระพุทธศาสนาซึ่งจำกัดจำนวนสงฆ์อย่างต่ำ ๔ รูป หรืออาจจะเป็นผู้ร่วมพิธีโดยได้รับเชิญมาเป็นเกียรติ แต่ในบางพิธีซึ่งเป็นงานใหญ่ เช่นพิธีสาบานของทหารก็มักจะมีผู้มาชมอย่างคับคั่งทั้งที่ไม่ได้เชิญเป็นทางการหรือแม้แต่พิธีเล็กๆบางอย่าง หากทำในพิธีเปิดเผยก็มักจะมีผู้มาร่วมดูร่วมชมอยู่เสมอ เพราะมนุษย์เรารมีความอยากรู้อยากเห็นเป็นปกติวิสัย

๔) สถานที่ประกอบพิธี โดยทั่วไปสถานที่ประกอบพิธี มักจะไม่ถือกฎเกณฑ์ตายตัวคงเลือกที่เหมาะสมแก่การจัดงานเป็นสำคัญ เช่นพิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ก็คงใช้บ้านหลังนั้นนั่นเองแต่ยังมีพิธีกรรมทางศาสนาบางอย่าง ซึ่งจำกัดเรื่องสถานที่ประกอบพิธี เช่นเรื่องการบวชพระ การทำอุโบสถสังฆกรรม ท่านจำกัดให้ทำในที่แห่งเดียวเรียกตามทางพระว่า สิม่า เวลานี้ก็คือโบสถ์นั่นเอง พิธีกรรมอย่างนี้ทำที่อื่นไม่ได้ต้องทำในโบสถ์เท่านั้น

๕) วันเวลาประกอบพิธี เนื่องจากการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับคนบางคน โดยเฉพาะคือผู้ร่วมพิธีเป็นทางการ ฉะนั้นกรรมการกำหนดวัน เวลาจึงเป็นเรื่องสำคัญและโดยทั่วไปหากวิธีนั้นเป็นเรื่องเฉพาะบุคคลจัดขึ้นเอง ถ้าเป็นเรื่องของบุคคลนั้น จะกำหนดเอาเองตามที่เห็นว่าเหมาะสม แต่โดยมากเวลานี้ เจ้าของพิธีมักจะไม่กล้ากำหนดเอง แต่ชอบไปให้โหรกำหนดวันเวลาให้

^๖ ประธาน ทองภักดี, พ.ท., ระบบการศึกษาของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร: ดำรงการพิมพ์, ๒๕๒๐), หน้า ๕๖.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔-๕๕.

เรียกว่าไปหาฤกษ์ ยังมีพิธีสำคัญบางอย่าง ซึ่งกำหนดวันเวลาไว้แน่นอนตายตัว ทั้งนี้เพราะวิธีที่จะจัดนั้นเกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญของบ้านเมือง เช่นพิธีฉลองรัฐธรรมนูญกำหนดวันที่ ๑๐ ธันวาคม ของทุกปี พิธีกรรมอีกอย่างหนึ่งต้องกำหนดวันไว้ตายตัวคือ พิธีทางศาสนา เช่นการทำอุโบสถต้องทำทุกกึ่งเดือน คือขึ้น ๑๕ ค่ำ แรม ๑๕ ค่ำ วันเข้าพรรษาต้องทำในวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๘ เป็นต้น

๖) อุปกรณ์ในการทำพิธี เรื่องนี้ก็มีความแตกต่างกันไปตามลักษณะของพิธี พิธีที่มุ่งไปในทางเป็นสิริมงคลก็จะสรรหาสิ่งที่ถือว่าเป็นสิริมงคลมาเป็นอุปกรณ์ในพิธี เช่น พิธีไหว้ครูนอกจากจะมีอย่างอื่นเหมือนพิธีทั่วไปแล้ว โบราณยังกำหนดให้หาหญ้าแพรก ดอกมะเขือ มาใช้ในพิธีด้วยถือว่าเป็น สิริมงคล พิธีกรรมบางอย่างต้องการความเด็ดขาด ความศักดิ์สิทธิ์ อุปกรณ์ของพิธีก็ต้องใช้สิ่งซึ่งแสดงความเด็ดขาด หรือความศักดิ์สิทธิ์เข้ามาร่วมในพิธี เช่นพิธีสาบานของทหารก็ต้องใช้ธงที่มีลวดลายพิเศษ และคนถืออาวุธและบางทีก็มีการสวนสนาม ซึ่งมีทั้งคนถืออาวุธและอาวุธเต็มรถผ่านฝูงชนไปเป็นต้นๆ หรือพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา นอกจากมีอย่างอื่นแล้วก็มีหอกดาบอันศักดิ์สิทธิ์เข้ามาร่วมในพิธีด้วย^๕

สรุปได้ว่า พิธีกรรม คือวิธีการกระทำอันศักดิ์สิทธิ์ที่นำไปสู่เป้าหมายด้วยการน้อมนำจิตใจให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในสิ่งนั้น ในขณะที่เดียวกันพิธีกรรมเป็นจุดนัดหมายที่จะทำให้ทุกคนมีการปฏิบัติเป็นเอกภาพ เมื่อพิธีกรรมเริ่มขึ้น ทุกคนก็พร้อมที่จะปฏิบัติในเรื่องนั้นๆ

พิธีกรรม จึงเป็นจุดนัดพบ และเป็นจุดนัดหมายโดยเฉพาะ สำหรับชุมชนหรือหมู่ คนในสังคมนั้นๆ ให้มองเห็นความสำคัญที่จะเริ่มการใดๆ กันอย่างจริงจัง เพราะการกระทำที่สำคัญของชุมชนหรือของส่วนรวมล้วนแต่เป็นพิธีกรรม (ceremony) ถ้าเกี่ยวกับศาสนาเรียกว่า ศาสนพิธี (ritual) ในแต่ละศาสนามีลักษณะแตกต่างกันไป ตามความเชื่อในศาสนานั้น บ้างพิธีกรรมเกิดขึ้นเพราะความศรัทธาพิกัด แต่บางพิธีกรรมก็เกิดขึ้นตามคำสั่งของผู้เป็นศาสดา เพราะพิธีกรรมเป็นภาคปฏิบัติของศาสนาที่เห็นได้ชัดก็คือ การสวด การปฏิบัติตน การเช่นสรวงสังเวย เป็นต้น

๔. พิธีการลำผีฟ้าองค์ประกอบ ของลำทรงและลำผีฟ้า

จากบทสัมภาษณ์ หัวหน้าคณะเกี่ยวกับองค์ประกอบในพิธีการลำผีฟ้าว่า ชั้น ๕ ชั้น ๘ อันที่ยกครู...มีหัวหน้าคณะ (ครูบา) ผู้ที่จะเป็นหัวหน้าคณะหรือครูบานั้นต้องเป็นผู้ที่ได้รับการครอบมาจากครูแล้ว การลำทรงและลำผีฟ้าจะมีการสืบทอดกันเป็นช่วงกล่าวคือ เมื่อหัวหน้าคณะคนก่อนมีอายุมากไม่สะดวกต่อการไปมา ก็จะทำพิธีครอบครูมอบหน้าที่ให้ศิษย์เอกที่ถือว่าฉลาดหลักแหลมที่สุด ดำเนินการต่อจากหัวหน้าคนเก่า เป็นการมอบตำแหน่งหัวหน้าให้โดยการจัดทำหิ้งบูชาไว้ที่บ้านแล้ว อัญเชิญผีต่างๆ จึงต้องเรียกว่า “อ้ายผี” เช่น อ้ายผีคำผิว อ้ายผีสีทน เป็นต้น^๖...มีกลอนลำที่นำมาเป็นการรักษาให้กับคนที่ป่วย มีหมอแคน ซึ่งหมอแคน ในที่นี้จะเรียกว่า หมอม้า เป็นผู้ขับม้า ม้าก็คือ

^๕ อุทัย หิรัญโต, สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา-มนุษย์วิทยา, หน้า ๑๙๗.

^๖ สนทนากลุ่ม นางเพ็ญศรี ไกรดวง, นางนภาพร วงศ์ษา, ญาติผู้ป่วย, ๑๖ มกราคม ๒๕๖๒.

เหล่า ม้าขาวคือเหล่าขาว ม้าแดงคือเหล่าแม่โขง ม้าเหล็กคือ เบียร์^{๑๐}มีคณะ ถือเป็นบริวารที่มี ประสพการณ์สูงร่วมเดินทางไปรักษาคนไข้ด้วยประมาณ ๒-๔ คนบริวารที่รับใช้ใกล้ชิดที่จะถูกเรียกให้ เป็นหัวหน้าคนต่อไปก็อยู่ในจำนวนนี้ ชาวคณะเหล่านี้จะช่วยกันล่าเชื้อมีเมื่อมีไข้เข้าเทียมหัวหน้าแล้ว ก็จะเป็นคนถามไถ่ผีต่างๆ นานา ซึ่งแต่ละคนจะมีผีประจำตัว เช่น สีทน มโนราห์ ท้าวคำผิว เป็นต้น^{๑๑}

๑) ค่ายรักษาค่ายรักษาหมอลำ หมอลำผีฟ้า

ค่ายรักษาของหมอลำ^{๑๒} หมอลำผีฟ้ามีอะไรบางอย่างที่จะต้องเตรียมก่อนทำการรักษา

- (๑) ชั้นหมากเป้งพร้อมฝ้ายผูกแขน (บายศรีขนาดเล็ก)
- (๒) ชั้นธ ๕ (ดอกไม้ ๕ คู่ เทียน ๕ เล่ม)
- (๓) ผ้าชิ้น ๑ ผืน
- (๔) แพรวา (ผ้าขาวม้า ๑ ผืน)
- (๕) เหล้าขาว ๑ ขวด
- (๖) ไข่ ๒ ฟอง (บางคนใช้ใบเดียว)
- (๗) หวี ๑ ด้าม
- (๘) กระจก ๑ บาน
- (๙) เงินหนึ่งสลึง
- (๑๐) ห่อนิมนต์ ๒ ห่อ (เทียน ๒ เล่ม ดอกไม้ ๒ ดอก ห่อด้วยใบตอง)
- (๑๑) ซวย ๕ อัน (ใบตองทำเป็นกรวย) แต่ละอันมีเทียน ๑ คู่ ดอกจำปาลาว (ดอกลีลาวดี) ๑ คู่
- (๑๒) มาลัยดอกจำปาลาว(ดอกลีลาวดี) ถ้าเป็นลำผีฟ้าใช้ดอกมะละกอดันตัว^{๑๓}

๒) บริวาร

ผู้ที่เคยผ่านการรักษามาแล้ว^{๑๔} ทุกคนถือเป็นบริวารของผีทรงและของผีฟ้า เวลา คณะหมอลำทรงลำผีฟ้าไปลำ ณ ที่ใด ถ้าไม่ห่างไกลเกินไปบริวารเหล่านี้ก็จะไปร่วมพิธีด้วย นำดอกไม้ เทียน และสิ่งของต่างๆ ไปร่วมบูชาด้วย บางคนอาจมีอาการไม่สบาย ก็จะแต่งกายรักษาไปร่วมด้วย แม่หมอจะบอกหรือพูดกับผีให้มาช่วยรักษา บริวารทุกคนต้องปฏิบัติตามธรรมเนียมของผีฟ้าอย่าง เคร่งครัด ไม่มีเครื่องของขลังใดๆ ถือติดตัวมา พิธีกรรมนั้นจึงสนุกสนานทั้งพื่อนรำได้อย่างอิสระ บาง แห่งมีบริวารมาก ๑๐-๒๐ คน เข้าพิธีด้วยผู้ชมก็ได้ชมได้ฟังและสนุกไปด้วย พร้อมกับเห็นอกเห็นใจ

^{๑๐} สนทนากลุ่ม แม่ดาว พานมโน, หัวหน้าหมอลำผีฟ้า, แม่สุวรรณ พัฒนศิริ, คนแต่งกายคนที่ ๑, แม่ บุญเพิ่ม สีเสนา, คนแต่งกายคนที่ ๒, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๑} สนทนากลุ่ม แม่มธุรส หิมลี, แม่กองพาน ชั้นดี, นางสำน สีนาค, ลูกศิษย์, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๒} สนทนากลุ่ม แม่ดาว พานมโน, หัวหน้าหมอลำผีฟ้า, แม่สุวรรณ พัฒนศิริ, คนแต่งกายคนที่ ๑, แม่ บุญเพิ่ม สีเสนา, คนแต่งกายคนที่ ๒, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๓} สนทนากลุ่ม แม่ดาว พานมโน, หัวหน้าหมอลำผีฟ้า, แม่สุวรรณ พัฒนศิริ, คนแต่งกายคนที่ ๑, แม่ บุญเพิ่ม สีเสนา, คนแต่งกายคนที่ ๒, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๔} สนทนากลุ่ม แม่มธุรส หิมลี, แม่กองพาน ชั้นดี, นางสำน สีนาค, ลูกศิษย์, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

และเอาใจช่วยคนไข้ เป็นการให้กำลังใจแก่ผู้ป่วย ผู้ป่วยรักษาด้วยหมอลำทรงลำผีฟ้า นั้นปกติจะผ่านการรักษาด้วยแพทย์แผนปัจจุบันและแพทย์แผนโบราณมาก่อน ถ้าไม่หาย ต้องลำรักษาจึงจะหาย ชาวบ้านคิดว่าการติดต่อกับผีนั้นต้องอาศัยเจ้าหรือแม่หมอทรงโดยยินดีจัดเครื่องบูชาและปฏิบัติตามคำแนะนำของผีทุกอย่าง โดยยอมเป็นบริวารของผีตั้งแต่มีชีวิตอยู่มีบางคนเกิดความเชื่อ เกิดศรัทธาต่อผี ยอมเข้ามาเป็นบริวารทั้งๆ ที่ยังไม่เจ็บป่วย

๓) การแต่งกาย

ในเรื่องการแต่งกายแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าที่ใหม่ ๆ มีผ้าสไบพาดบ่าหรือผ้าขาวม้าพาดบ่า นุ่งซิ่นไหมมัดหมี่ มีดอกไม้ทัดหู บางทีก็ใส่เสื้อผ้าธรรมดา บางทีผีเป็นผู้บอกมาให้แต่งตัวอย่างไร ผู้ป่วยต้องแต่งตามคำแนะนำของหัวหน้าผีฟ้า จึงถือว่าเข้าเป็นบริวาร การเข้าเป็นสมาชิกคือมานั่งอยู่ต่อหน้าค้ายรักษา แล้วหันหน้าเอาฝ้ายผูกแขนก็ถือว่าเข้าเป็นสมาชิกแล้ว

๔) ลักษณะกลอนลำ

ลักษณะของกลอนลำทรงและกลอนลำผีฟ้า นั้นไม่แน่นอน บางครั้งก็ลำเป็นทำนอง บางครั้งก็พูดคล้ายๆ คำผญา ไม่มีกลอนที่ถือว่าไพเราะเหมือนหมอลำหรือลำกลอน ลักษณะฉันทลักษณ์ไม่แน่นอน ผู้ลำหรือผู้แสดงและผู้ฟังไม่ได้ยึดถือเรื่องความไพเราะของกลอน แต่ยึดเนื้อหาของกลอนว่า พูดอย่างไร บางตอนเป็นกลอน กลุ่มคำเล่นคำเช่นเดียวกับกลอนลำสินไซของท้าวปางคำ บางตอนจะสัมผัสบ้างเช่นเดียวกับลำพื้นลำหมู่และบางตอนจะมีสัมผัสเหมือนกลอนของหมอลำกลอนทุกกลอนทุกประเภทจึงลำทำนองเดียวกันหมด^{๑๕}

๕) ประเภทกลอนลำ

(๑) กลอนลำอัญเชิญผีฟ้า เป็นกลอนที่ปาวร้องอัญเชิญผีฟ้าครูอาจารย์ที่ล่วงลับไปที่เคยประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ในการรักษาคนป่วย ให้มาช่วยขจัดปัดเป่าโรคร้ายไข้เจ็บ การประกอบพิธีกรรมจะต้องอัญเชิญและทำพิธีครอบครูเสมอ จึงทำให้การประกอบพิธีดำเนินการไปอย่างรวดเร็ว

(๒) กลอนลำเสียงหรือลำสอง เป็นกลอนที่หมอลำผีฟ้าใช้ลำเสียงทายหาสาเหตุของการเจ็บป่วยเรียกว่าลำหาข้อหาปล้อง โดยมุ่งเน้นไปถึงสาเหตุการป่วยที่กระทำการละเมิดหรือสร้างความไม่พอใจต่อผี เช่น ละเมิดต่อผีบรรพบุรุษ ผีไร่ ผีนา ผีบ้าน ผีเรือน ผีตาแฮก เป็นต้น

(๓) กลอนลำอ่อนวอน กลอนลำประเภทนี้ใช้ลำในขั้นตอนที่รู้สาเหตุของการเจ็บป่วยแล้วหมอลำผีฟ้าก็ลำขอขมาลาโทษต่อผีที่คนป่วยได้ล่วงเกิน เป็นต้นว่า ผีอาจจะแสดงอาการโกรธ ไม่พอใจออกมา และต้องการเอาชีวิตคนป่วยคนนั้น แล้วหมอลำผีฟ้าก็จะลำอ่อนวอนขอชีวิต

(๔) กลอนลำอวยพร เป็นกลอนที่อวยพรให้ผู้ป่วยมีกำลังใจในการต่อสู้กับโรคร้ายที่เจ็บป่วย มีความสบายอกสบายใจซึ่งหมอลำผีฟ้าลำในเชิงจิตวิทยาทำให้คนไข้มีความอบอุ่นไม่ได้ถูกทอดทิ้งมีความหวังในการมีชีวิตต่อไป

^{๑๕} สันทนา กลุ่ม แม่มธุรส หิมลี, แม่กองพาน ชันตี, นางสำน สีนาค, ลูกศิษย์, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

(๕) กลอนลำส่งเครื่องคือการลำเพื่อส่งเครื่องใช้สิ่งของต่างๆ ตามที่ผีต้องการโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อขอไถชีวิตของผู้ป่วยที่ละเมิดต่อผีฟ้า จำเป็นจะต้องส่งเครื่องแลกเปลี่ยนกับชีวิต

(๖) กลอนเชิญชวนลงเล่น เป็นกลอนลำชักชวนให้คนป่วยให้ร่วมเพื่อนรำสนุกสนานกับกลุ่มผีฟ้าที่มารักษาโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้คนป่วยคลายความกังวลและความสิ้นหวังในชีวิต นอกจากนี้ยังทำให้คนป่วยได้ลุกเดินเป็นการออกกำลังกายจะทำให้ร่างกายอ่อนเพลียสามารถกินข้าวปลาอาหารได้มาก อันเป็นผลในเชิงจิตวิทยา

กลอนลำเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการลำผีฟ้ายังประโยชน์ทางด้านเป็นสื่อภาษาติดต่อระหว่างมนุษย์กับผีเพื่อสร้างความเข้าใจ เป็นการยุติมิให้ผีมารังควาญทำความเดือดร้อนต่อผู้ป่วยอีก นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความไพเราะสนุกสนานในทำนองกลอนลำ ทำให้ผู้ป่วยคลายกังวลลืมทุกข์โศกที่ตนเองได้รับ

สัมภาษณ์แม่ดาว พานโน, หัวหน้าหมอลำผีฟ้า

(๗) ตัวอย่าง กลอนลำเพื่อบวงสรวงบูชาผีบรรพบุรุษ

เดือนหกตั้งสังฆารดอกไม้ใหญ่	มาชมดวงดอกไม้สละเตชมพัวดอกหุ้ง
ลงมาเล่นผามเพียงเย็นเลี้ยงช่วง	เอาเดอ เอาเดอ เฮาเอย
ลงมาเล่นกันดำบักหุ้งตั้ง	หัวค้อยๆ ย่านแอมมองหัก
หัวแสงๆ ย่านแอมมองขาดเค็ง ตี	นแล้วแมลงภูหาบ่อนนอน
แมงซอนหาบ่อนชั้นคนจนหาบ่อนเพิ่ม	เอาเดอ

(๘) ตัวอย่าง กลอนลำเพื่อรักษาคนป่วย

ขอนำฮ่องคองคумаฮอดพ่อ
 รินทองท้าวนางทองคำให้เจ้านำส่งพ่อเดื่อนางเอย
 มาเดอแก้วทองคำพวงหมากหล้า
 มาฮอดแล้งบ่อนไขกะให้ลง
 บ่อนโพงกะให้แวบ
 กินเข้ากะให้ตักท้องหนา
 กินปลากี้ให้ตักท้องน้อง
 คั้นเจ้าให้แซบซ้อนเมือหน้าสีบ่เอา
 วันผัดอย่าให้กลายเป็นหมาอย่าให้ชูด
 ผัดหมายให้วันลุนฮอดมืออื่น
 ตีนมือเข้าเมือหน้าให้สว่างเขา
 หมอว่านให้หาว่านมาทา
 ยาฮากไม้ทางไว้ให้สว่างหาย^{๑๖}

^{๑๖} สทนากลุ่ม แม่ดาว พานโน, หัวหน้าหมอลำผีฟ้า, แม่สุวรรณ พัฒนศิริ, คนแต่งคายคนที่ ๑, แม่บุญเพิ่ม สีเสนา, คนแต่งคายคนที่ ๒, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

๖) การฟ้อนรำ

การฟ้อนรำในพิธีกรรมการลำผีฟ้า เป็นการแสดงออกถึงความเชื่อศรัทธาต่อผีฟ้าที่ตนเองเคารพนับถือ เพื่อให้เกิดสันติสุขในหมู่บ้าน สะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาเลื่อมใสประกอบกับความสนุกสนานดังปรากฏในพิธีการรักษาคนป่วยและวิธีเลี้ยงขวงผีฟ้า

ลักษณะท่าฟ้อนรำในการลำผีฟ้าไม่มีรูปแบบที่ตายตัว ทั้งที่การฟ้อนรำเกิดจากการเข้าเทียมของผีฟ้า ดังจะเห็นได้จากก่อนที่หมอลำผีฟ้าจะเข้าพิธีฟ้อนรำนั้นมีอาการสั่น ฟ้อนไปตามอำนาจของผีฟ้าเท่านั้นนอกจากนี้การฟ้อนจะเป็นไปอย่างอิสระปราศจากกฎเกณฑ์บังคับ เมื่อเริ่มแรกที่ผีฟ้าเข้าประทับทรง มีจะแกว่งไปข้างหน้าและข้างหลังพร้อมกันทั้งสองข้าง แล้วขาทั้งสองจะมาเป็นจังหวะ หลังจากนั้นการฟ้อนก็เป็นไปตามจังหวะโดยส่วนใหญ่ น้ำหนักตกอยู่เท้าหน้า สันเท้าหลังยกขึ้น ส่วนปลายเท้าแตะที่พื้นเคลื่อนจังหวะอย่างนี้เรื่อยไปแล้วก็ฟ้อนไปตามจังหวะอย่างไรก็ตามการฟ้อนรำมีทั้งถ่วงท่าที่อ่อนช้อยและจังหวะรวดเร็ว เร้าใจ ดังนั้นการฟ้อนรำในการลำผีฟ้า เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้พิธีกรรมการลำผีฟ้ามีความสนุกสนานและมีความขลังในตนเอง^{๑๗}

๗) ทำนองลำ

ทำนองลำ เป็นทำนองลำพื้นหรือลำหมู่ ซึ่งลำประกอบด้วยแคนลายใหญ่แบบโบราณ จังหวะในการลำจะไปตามเนื้อหา ช้าบ้าง เร็วบ้าง บางจังหวะก็หยุดเป่า หมอลำพูด เมื่อฟังลำทำนองตั้งหงายแล้วเห็นว่าใกล้เคียงกันมาก คือ ลำกลอนสั้นๆ แล้วให้คนเป่า เป่าต่อพร้อมกับฟ้อนและพูด ทำนองลำแต่ละคณะจะไม่ค่อยแตกต่างกันมากนัก

๘) ลำดับขั้นตอนและวิธีการลำรักษาลำส่อง

การลำส่อง หมายถึง การลำหาข้อผิดพลาดของใจข้อผิดพลาด และสาเหตุของผู้ป่วย อาจมีการดูหมอหรือทางอีสานเรียกว่าดูหมอ เมื่อหมอมอ (หมอดู) ชี้ว่าเกิดจากผีก็จะไปติดต่อคณะหมอลำทรงมาทำการรักษาหมอลำทรงทุกขณะจะปฏิเสธไม่ได้จะใกล้หรือไกลก็ต้องไป ค่ารักษานอกจากคายแล้วจะเรียกร้องไม่ได้แต่ผู้ที่มาติดต่อก็ทราบโดยการสอบถามบริวารใกล้ชิดหัวหน้าคณะ รวมทั้งชาวคณะจะช่วยกันสอบถามประวัติคนไข้อย่างละเอียดเมื่อตกลงวันเวลากันเป็นที่เรียบร้อยแล้วทางด้านเจ้าภาพก็เดินทางกลับมาจัดเตรียมอุปกรณ์ เครื่องคายรักษา อาหารการกิน ฝ่ายคณะหัวหน้าก็จะทำพิธีบอกกล่าวครุบาแล้วเชิญแล้ว ณ ที่ทำการรักษานั้น

เมื่อไปถึงบ้านผู้ป่วยหัวหน้าก็จะลำบูชาครุบาก่อน แล้วเชิญผีมาเทียบ การลำส่องจะใช้เวลายาวนานมากเนื่องจากหัวหน้าจะต้องลำถามผี เมื่อทราบว่าผู้ป่วยผิดผีตน บริวารในคณะก็จะพูดขออ่อน ขอยอม ขอโทษ หลังจากผีใจอ่อนยอมผ่อนปรนให้แล้วก็ออกจากร่างทรงไป หัวหน้าจะผูกข้อผูกแขนผู้ป่วย แล้วแนะนำวิธีการปฏิบัติตนให้และนัดวันที่จะมาทำการรักษาต่อไป ในบางครั้งผู้ป่วย

^{๑๗} สทนทากลุ่ม นายอดิเรก รักษี, นายสายใจ สีเสนา, นายประมวล สิงห์คำป้อม, กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน ๑๔ มกราคม ๒๕๖๒.

เพียงแค่ผิดที่ป่า (บน) แล้วไม่ปง (ไม่แก่นบน) หัวหน้าคณะก็บอกให้แก่นบนไม่ต้องใช้วิธีการรักษา ยกเว้นว่าแก่นบนแล้วไม่หายดี^{๑๘}

๙) การเลี้ยงข่วง

การเลี้ยงข่วงก็คือ การมาชุมนุมของบริวารผีทรงและผีฟ้า ทุกคนมีอุปกรณ์เครื่องบูชา คายรักษามาร่วมด้วย จากนั้นก็จะช่วยกันจัดทำเครื่องคายรักษาหัวหน้าจะเชิญผีต่างๆมาเทียมหรือมาเข้าสิง แล้วทุกคนก็จะได้รับรองราสนุกสนาน เป็นการปล่อยอารมณ์ได้อย่างอิสระต่างพูดจาหักทากัน หยอกเย้ากันในระหว่างผีกับผี ผีฟ้าจะเลี้ยงข่วงในช่วงเดือน ๓ ส่วนผีลำทรงจะเลี้ยงข่วงเดือน ๕

๑๐) กระบวนการรักษาพยายามของหมอลำผีฟ้ากลุ่มผู้ป่วยที่เคยรักษาโดยพิธีกรรมรำผีฟ้าจำนวน ๓ คน

กระบวนการรักษาพยายามของหมอลำผีฟ้า สามารถแบ่งได้เป็น ๕ ขั้นตอนคือ

๑. ขั้นตอนการเตรียมการ

- (๑) ครอบครวผู้ป่วยมารับหมอบที่บ้าน
- (๒) ถามดูอาการผู้ป่วยและสภาพของครอบครว
- (๓) ให้กำลังใจผู้ป่วยและญาติ

๒. ขั้นตอนพิธีกรรมธรรมดา

- (๑) เริ่มพิธีกรรมธรรมดา
- (๒) ส่องดูสาเหตุของการเจ็บป่วยจากกาย
- (๓) อ้อนวอนผีฟ้าให้ช่วย
- (๔) เสร็จพิธีกรรม

๓. ขั้นตอนการรักษาพยาบาล

- (๑) แนะนำการปฏิบัติตัวของผู้ป่วย

๔. ขั้นตอนพิธีกรรมส่งเครื่องแก้ว

- (๑) เริ่มทำพิธีกรรมส่งเครื่องแก้ว
- (๒) ส่องดู
- (๓) ขอให้ผู้ป่วยเป็นลูกศิษย์ผีฟ้า
- (๔) เสร็จพิธีกรรมส่งเครื่องแก้ว

๕. ขั้นตอนหลังเสร็จพิธีกรรม นำกายไปขึ้นบูชา

- ๑๑) อุปกรณ์สำคัญในพิธีกรรม

กาย คือ เครื่องบูชาสำหรับหมอลำผีฟ้า ซึ่งเป็นภาคใต้เครื่องบูชาต่างๆ จัดไว้ดังนี้

^{๑๘} สทนทากลุ่ม แม่ดาว พานมโน, หัวหน้าหมอลำผีฟ้า, แม่สุวรรณ พัฒนศิริ, คนแต่งกายคนที่ ๑, แม่บุญเพิ่ม สีเสนา, คนแต่งกายคนที่ ๒, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

(๑) ผ้าขาวหนึ่งวา ผ้าขึ้นเย็บต่อหัว (จะเป็นผ้าไหมหรือฝ้ายก็ได้) พร้อมเงินอีก ๔ บาท ๒๕ สตางค์ ที่ใส่ไว้ในผ้าขาว

(๒) ถ้วยใส่น้ำและขมิ้นผาน ๗ ชั้น เรียกว่า “น้ำหอม”

(๓) ถ้วยใส่ข้าวสาร และวางไข่ไก่ดิบ ๑ ฟอง ไว้ด้านซ้ายของถ้วย และวางปั้นข้าวเหนียว ๑ ก้อนไว้ด้านขวา

(๔) เทียนเล็ก ๕ คู่ เทียนใหญ่ ๑ คู่ ดอกไม้ร้อยเป็นพวงๆ ละ ๓ ดอก ๕ คู่ ดอกไม้ ๕ คู่ หอนิมนต์ ๑ คู่ รวมทั้งหมดเรียกว่า “ชั้นร้อหัว”

(๕) เทียนเล็ก ๘ คู่ เทียนใหญ่ ๑ คู่ ดอกไม้ร้อยเป็นพวง ๆ ละ ๓ ดอก ๘ คู่ ดอกไม้ ๘ คู่ หอนิมนต์ ๑ คู่ รวมทั้งหมดเรียกว่า “ชั้นร้อแปด” นอกจากนี้ยังมีหมากพลู ๔ คำ ยาสูบ ๔ มวน ฯลฯ ใส่ไว้ทั้งซ้ายและขวาของถาดอีกทั้งมีหอนิมนต์ ซึ่งเป็นกรวยคว่ำที่ทำขึ้นจากใบตองและดอกจำปา ๑ ดอก หมาก ๑ คำ ยาสูบ ๑ มวน ปักไว้ที่ยอดกรวย และเมื่อจะทำพิธีจะนำเทียนใหญ่อีกเล่มหนึ่งมาจุดและปักไว้ที่ถ้วยข้าวสาร

ชั้นร้อขวัญ ชั้นร้อขวัญเป็นเครื่องบูชาสำหรับขวัญเมื่อทำการเรียกขวัญให้กลับมาอยู่กับผู้ป่วย ขวัญจะเข้ามาอยู่ที่ชั้นร้อขวัญ ซึ่งเป็นชั้นน้ำที่ใส่สิ่งต่างๆ ที่ขวัญชอบไว้ ดังนี้ บายศรี ๓ ชั้น ซึ่งทำจากใบตอง ๓ ชุด ดอกไม้ ๕ คู่ เทียนใหญ่ ๓ เล่ม ปั้นข้าวเหนียว ๑ ก้อน ข้าวต้มมัด (ทำจากข้าวเหนียว ห่อกล้วยห่อด้วยใบตอง) ๔ ชั้น ไข่ไก่ต้ม ๑ ฟอง กำไลแขนทำด้วยเงิน ๑ วง หวี ๑ ด้าม ยามนต์ ๑ อัน กล้วย ๔ ผล ฝ้ายผูกแขน

และเมื่อจะทำพิธีกรรมรักษาจะนำเทียนอีก ๑ เล่ม มีความยาวเท่ากับ “ค่าหัวคาคิง” ของผู้ป่วย ซึ่งเท่ากับความยาวของศีรษะผู้ป่วยโดยวัดจากส่วนบน ศีรษะถึงปลายคาง ๑ เล่ม และอีก ๑ เล่ม วัดจากไหล่ถึงเอวมาจุดแล้วใส่ไว้ในชั้นขวัญ

ชั้นนิมนต์ เป็นจานที่ใส่หอนิมนต์ ๒ ชุด ดอกไม้ เทียน และฝ้ายผูกแขน

แคน แคนเป็นอุปกรณ์ที่ขาดไม่ได้ในพิธีกรรมของหมอผีฟ้า ตามศัพท์ในการทำพิธีกรรมนั้นจะเรียกแคนว่า “ม้า” และเรียกคนเป่าแคนว่า “หมอม้า” เนื่องจากพิธีกรรมของหมอลำผีฟ้าจะแสดงออกโดยการลำและฟ้อน ซึ่งดนตรีที่ประกอบ คือ แคน^{๑๙}

สรุป พิธีลำผีฟ้า เป็นพิธีกรรมรักษาผู้ป่วยที่มีสุขภาพจิตไม่ดี หรืออาการเจ็บป่วยที่เกิดจากจิตใจ ทำให้หายจากการเจ็บป่วยได้ นอกจากนี้จะทำให้ครอบครัวและคณะญาติพี่น้องเกิดความสามัคคีกัน ทำให้ทุกคนต้องทบทวนพฤติกรรมหรือการกระทำของตนเองเสมอว่า มีอะไรผิดจากทำนองคลองธรรมหรือไม่ แม่หมอ หรือครูบาจะจัดเครื่องบูชาผีแล้วลำส่งดูก่อนว่าการเจ็บป่วยนั้นเกิดจากอะไร มากน้อยเพียงใดจะถึงขั้นต้องเชิญผีฟ้าลงมารักษาหรือไม่ ถ้าอาการไม่หนักหรือผิดผีเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็เชิญผีมาเพื่อขอขมา โดยบนบานว่าผีต้องการอะไรจะจัดให้ ระดับนี้เรียกว่า ลำทรง

^{๑๙} สทนากลุ่ม นางเพ็ญศรี ไกรดวง, นางนภาพร วงศ์ษา, ญาติผู้ป่วย, ๑๖ มกราคม ๒๕๖๒.

ถ้าอาการเจ็บป่วยมีอาการหนัก จะต้องแต่งเครื่องบูชาเชิญผีฟ้าลงมารักษา พิธีจะเริ่มจาก หมอแคนเป่าแคน ครูบาลำเชิญผีฟ้าพร้อมกับเดินรอบ ๆ เครื่องบูชา บางครั้งมีการพ้อนรำด้วย ผู้ช่วย ครูบาจะรำไปรอบ ๆ เช่นเดียวกัน เมื่อผีฟ้าลงมาเข้าสิงทุกคนจะมีอาการสั่นไม่รู้สึกร่างตัว ผีฟ้าจะบอก วิธีการปฏิบัติเพื่อให้หายจากการเจ็บป่วย จากนั้นก็จะกลับเมืองฟ้า จึงเรียกว่า พิธีลำผีฟ้า

ผู้ที่มารักษาในการลำผีฟ้าจากการสัมภาษณ์^{๒๐} มีอาการดีขึ้นตามลำดับผู้ป่วยเคยไปรักษา อาการตามโรงพยาบาลแต่ไม่หายจึงได้มารักษาด้วยพิธีกรรมลำผีฟ้าสาเหตุที่รักษาหายเป็นเพราะ ผีบรรพบุรุษไม่พอใจจึงแสดงให้ผู้ป่วยมีอาการต่างๆที่เป็นเช่นมีอาการปวดเพื่อแจ้งว่าจะมีคนมาฆ่า ตัวเองให้ตายและมีอาการหนาวสั่น เป็นต้น หมอลำผีฟ้าทำการลำส่งหาสาเหตุแล้วจึงให้ลูกศิษย์แต่ ค่ายรักษาเหตุตั่งนั้นจึงทำให้ผู้ป่วยมีอาการดีขึ้นภาพรวมแล้วผู้มารักษาเป็นโรคอะไร จากการ สัมภาษณ์ผู้ป่วยให้การว่าผู้ป่วยส่วนมากจะทำผิดผีบรรพบุรุษจึงทำให้ผีบรรพบุรุษไม่พอใจเลยทำให้ ป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ

๔.๓ คติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้าน โนนเขวา ตำบลบ้าน เหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

๑. ความเชื่อเรื่องการรักษาโรคด้วยผีฟ้าและผู้ป่วย

กลุ่มชาวบ้าน

จากการสัมภาษณ์บุคคลทั่วไปและหัวหน้าหมอลำผีฟ้า ด้านความเชื่อเรื่องการรักษาโรค ด้วยผีฟ้า สรุปได้ว่า ความเชื่อตั้งแต่ครั้งโบราณกาลในสังคมที่นับถือภูตผีวิญญาณ... โดยสืบทอดกันมา ว่าอาการเจ็บป่วยภายในร่างกายของผู้คน มีสาเหตุมาจากขวัญคือวิญญาณ... ที่ประจำอยู่ใน ร่างกายได้หนีหายออกไปชั่วคราว หากขวัญหนีหายไปโดยถาวรหรือหนีหายไปจนหมดสิ้นก็จะทำให้ บุคคลผู้นั้นเสียชีวิตลงหรืออาจเกิดการกระทำผิดผี ผิดจารีตประเพณีของชุมชนด้วยความประมาทขาด สติ...ทำให้ผีบรรพบุรุษที่ได้รับการยกย่องเป็น ผีบ้าน ผีเรือนไม่ปกป้องคุ้มครอง หรือทำให้ผีใน ธรรมชาติ ไม่พึงพอใจแล้วทำการลงโทษให้คนผู้นั้นเจ็บไข้ได้ป่วยไม่สบายในร่างกายขึ้นมา... สำหรับ ความเชื่อในเรื่องขวัญและภูตผีวิญญาณได้แพร่หลายไปทั่วทั้งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึง ประเทศไทยด้วย... เนื่องจากมีการนับถือภูตผีวิญญาณ ร่วมกันอย่างน้อยราว 3,000 ปีมาแล้ว^{๒๑} การ รำผีฟ้ามีการถ่ายทอดคนที่รำผีฟ้าต้องมีครูอาจารย์ทุกคน ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นหมอลำผีฟ้ามาหลายปีแล้ว ก่อนที่จะเสียชีวิตหรือก่อนที่จะย้ายไปอยู่ที่อื่นจะต้องเลือกให้ขึ้นมาทำหน้าที่แทน โดยการยกฮ่านให้ และเมื่อ ผู้ใดมีฮ่านของตนเองก็ถือว่าผู้นั้นเป็นหมอลำผีฟ้าต่อไป^{๒๒}

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายสมชาย ดอนตาดิ, ผู้ป่วยที่เคยรักษา, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๑} สนทนากลุ่ม นางสมใจ ดวงดี, นายมนูญ สีสะอาด, นายสมชาย ดอนตาดิ, ผู้ป่วยที่เคยรักษา, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๒} สนทนากลุ่ม นายหนู สมใจ, นางหนูหยวง จันท, นายวินัย ไกรดวง, ผู้นำชุมชน, ๑๓ มกราคม ๒๕๖๒.

จึงเห็นได้ว่าบุคคลทั่วไปและหัวหน้าหมอลำผีฟ้า ด้านความเชื่อเรื่องการรักษาโรคด้วยผีฟ้า อาจเกิดการกระทำผิดผี ผิดจารีตประเพณีของชุมชนด้วยความประมาทขาดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือความขาดสติสัมปชัญญะและอาจเกิดจากการผิดต่อผีบรรพบุรุษคือการขาดหลักธรรม ความกตัญญูกตเวทิตา จึงได้มีพิธีการลำผีฟ้าเพื่อการรักษาและส่งผลให้คนที่เข้ามารักษานั้น มีหลักธรรมประจำตัวเพิ่มขึ้นคือสติสัมปชัญญะและความกตัญญูกตเวทิตา

๒. ความเชื่อเรื่องผีฟ้า

กลุ่มพระสงฆ์

การรำผีฟ้าในสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร... ถือว่าเป็นพิธีกรรมที่มีบทบาทอย่างมากโดยเฉพาะด้านสุขภาพ ซึ่งหมายความรวมถึงสุขภาพด้านร่างกาย สุขภาพด้านจิตใจ สุขภาพสังคม... การที่คนในชุมชนได้เข้ามาร่วมทำกิจกรรมร่วมกันถือว่าการผ่อนคลายความตึงเครียด และเป็นเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันและเป็นการลดช่องว่างทางสังคม อาการเจ็บป่วยที่เกิดจากเชื้อโรคหรือเกิดจากความเชื่อที่ว่า ผี กระจกนั้น เป็นเหตุผลที่เกิดจากทัศนคติของวิทยาศาสตร์และความเชื่อ แต่กระบวนการรักษาด้วยระบบพิธีกรรมตามความเชื่อถือว่าเป็นกระบวนการที่ไม่ควรละเลย เพราะปัจจัยการเกิดโรคของแต่ละสังคมนั้นย่อมมีเหตุและผลต่างกัน พิธีกรรมรำผีฟ้าก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะนำพาผู้ป่วยให้หลุดพ้นจากโรคร้ายไข้เจ็บต่างๆได้... การตายของมนุษย์ได้ การที่มนุษย์ตายไปขวัญจะออกจากร่าง เพื่อไปพบบรรพชน แต่ขวัญจะไม่แตกดับเหมือนร่าง เป็นเพียงการจากไปของร่าง แต่วิญญาณยังคงอยู่กับผู้มีชีวิต สาเหตุที่มีการฟ้อนรำกันนั้นก็เพื่อเป็นการทำให้คนไข้ มีพลังจิตในการต่อสู้กับการเจ็บป่วย มีอารมณ์ผ่อนคลาย ความตึงเครียดจิตใจปลอดโปร่ง ไร้วิตกกังวล และสร้างจิตสำนึกตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้านความกตัญญู เป็นคตินิยมของวัฒนธรรมไทย ซึ่งได้สืบทอดต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณี จะเห็นว่าผีฟ้า นั้น เป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจมนุษย์ สำหรับทุกวันนี้ การรำผีฟ้าดูจะเสื่อมคลายลงไป เพราะความเจริญทางด้าน การแพทย์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี... แต่สำหรับชาวอีสานบางกลุ่ม การกระทำพิธีกรรมเกี่ยวกับผีฟ้า ไม่ใช่เป็นสิ่งมลายหายไป หรือไร้สาระสิ้นเชิงเสียทีเดียว^{๒๓}

จึงเห็นได้ว่าการรำผีฟ้าในสังคมวัฒนธรรมเป็นเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจึงได้เกิดมีพิธีกรรมตามความเชื่ออีกแนวทางหนึ่งที่จะนำพาผู้ป่วยให้หลุดพ้นจากโรคร้ายไข้เจ็บต่างๆสมกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา คือผลของกรรมใครทำกรรมใดย่อมได้รับผลของกรรมนั้นๆ สืบไปและจะเห็นว่าผีฟ้า นั้น เป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจมนุษย์พร้อมกับหลักธรรมในทางพุทธศาสนาสำหรับทุกวันนี้

กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน

หมอลำสองหรือลำผีฟ้า เป็นหมอไสยศาสตร์หรือหมอผีประเภทหนึ่งที่รักษาด้วยความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา หมอลำผีฟ้ารักษาผู้ป่วยโดยใช้อำนาจเหนือธรรมชาติของผีฟ้า เพื่อที่จะให้ผีออกจากร่างกายของผู้ป่วยลำผีฟ้า การรักษาด้วยผีฟ้ามีอยู่ ๒ สาเหตุ คือ รักษาด้วยลำทรงแล้วไม่หาย

^{๒๓} สันทนา กลุ่ม พระอธิการอำพล วิฑิตมโน, พระสมชาย เขมิโณ, พระสงฆ์, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

ผีต่างๆ ไม่ยอมยกโทษให้หรือผีมีความแกล้งเกินไป... ไม่ยอมรับการขอขมา จำเป็นต้องเชิญผีฟ้าลงมาช่วยรักษาเยียวยา... เพราะผีฟ้ามีอิทธิฤทธิ์มากกว่า เป็นผีที่กำหนดชะตาชีวิตมนุษย์และอยู่เหนือกว่าผีทั้งปวง อีกอย่างหนึ่งเมื่อลำส่อง การดูหมิ่นเพื่อการวินิจฉัยปัญหาของชาวอีสาน ดูแล้วปรากฏว่าอาการเจ็บป่วยนั้นเป็นการติดต่อผีฟ้า ไม่ใช่ผีในโลกมนุษย์ ก็จะเข้าทรงอัญเชิญผีฟ้าลงมา รักษา การรักษาด้วยลำผีฟ้าจึงแกล้งกว่าลำทรง... นอกจากนี้การลำผีฟ้ารักษายังมีข้อห้าม (ชะล่า) มากมาย เช่น ห้ามไครยืมของในบ้าน ห้ามไครมาขอสิ่งของ... ห้ามผู้ชายมาซ่องแหวะแตะต้องคนไข้ และอื่นๆ อีกหลายอย่าง^{๒๔}

จึงเห็นได้ว่าหมอลำส่องหรือลำผีฟ้า เป็นความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา ผีฟ้ารักษาผู้ป่วยโดยใช้อำนาจเหนือธรรมชาติผีฟ้ามีอิทธิฤทธิ์มากกว่ามนุษย์อาการเจ็บป่วยนั้นเป็นการติดต่อผีฟ้า ไม่ใช่ผีในโลกมนุษย์แต่ในพิธีการนั้นมีความสอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาคือหมอลำส่องต้องมีสติในการวินิจฉัยและใช้หลักขันติเป็นหลักธรรมในการประกอบพิธีการลำผีฟ้า

กลุ่มชาวบ้าน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มชาวบ้าน ด้านความเชื่อเรื่องผีฟ้า กล่าวได้ว่า การรำผีฟ้าเป็นพิธีกรรมที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นการแก้บนและขอขมาและเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทิตาและการสำนึกในบุญคุณและพระคุณในบุญการีของตนในต้นตระกูลเป็นการแสดงออกถึงความเคารพต่อสิ่งที่ตนเองนับถือ จากเหตุการณ์ที่มีอาการเจ็บไข้ได้ป่วยแล้วรักษาไม่หาย ไปหาหมอวิทยาศาสตร์หรือไสยศาสตร์ก็ยังไม่หาย ชาวบ้านจะมีความเชื่อว่า อาการเจ็บไข้ได้ป่วยนั้นไม่ได้เกิดจากเชื้อโรค หรือโดนคุณไสย แต่เกิดจากความประสงค์ของผีบรรพบุรุษหรือผีเชือกที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิดอยากจะมาอยู่ด้วยหรือเกิดจากการกระทำผิดอย่างใดอย่างหนึ่งที่ไม่เหมาะสม เช่น ด่าพ่อ ล้อแม่ พุดจาไม่สุภาพ ลบลู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เหตุการณ์ต่างๆ...^{๒๕} การรำผีฟ้าในสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรนั้นถือว่าเป็นพิธีกรรมที่มีบทบาทอย่างมากโดยเฉพาะด้านสุขภาพ ซึ่งหมายความรวมถึงสุขภาพด้านร่างกาย สุขภาพด้านจิตใจ สุขภาพสังคม การที่คนในชุมชนได้เข้ามาร่วมทำกิจกรรมร่วมกันถือว่าเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียดและเป็นเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน และเป็นการลดช่องว่างทางสังคม อาการเจ็บป่วยที่เกิดจากเชื้อโรคหรือเกิดจากความเชื่อที่ว่า ผีกระทำนั้น เป็นเหตุผลที่เกิดจากทัศนคติของวิทยาศาสตร์และความเชื่อ แต่กระบวนการรักษาด้วยระบบพิธีกรรมตามความเชื่อถือว่าเป็นกระบวนการที่ไม่ควรละเลย เพราะปัจจัยการเกิดโรคของแต่ละสังคมนั้นย่อมมีเหตุและผลต่างกัน พิธีกรรมรำผีฟ้าก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะนำพาผู้ป่วยให้หลุดพ้นจากโรคภัยไข้เจ็บต่างๆได้^{๒๖} ... ภาคอีสานเกือบทุกพื้นที่ที่มีความเชื่อเรื่องพวกผีเทวดาเมื่อมีเรื่องหรือสิ่งไหนที่ไม่สามารถแก้ไขหรือพิสูจน์ทางด้านวิทยาศาสตร์ไม่ได้ชาวบ้านก็เชื่อว่าเป็นผีบรรพบุรุษเช่นเดียวกันที่

^{๒๔} สทนากลุ่ม นายอดิเรก รักษี, นายสายใจ สีเสนา, นายประมวล สิงห์คำบ้อง ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๕} สทนากลุ่ม แม่ดาว พานมโน, หัวหน้าหมอลำผีฟ้า, แม่สุวรรณ พัฒนศิริ, คนแต่งกายคนที่ ๑, แม่บุญเพิ่ม สีเสนา, คนแต่งกายคนที่ ๒, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๖} สทนากลุ่ม พระอธิการอำพล วิถีธมโม, พระสมชาย เขมิโณ, พระสงฆ์, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

หมู่บ้านของฉันที่บ้านพรหมสะอาด ตำบลพระแก้ว อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ ที่มีความเชื่อในเรื่องผีฟ้าหรือผีแถนที่จะช่วยรักษาคนป่วยที่ไม่สามารถรักษาได้โดยทางการแพทย์สมัยปัจจุบัน ฉันจึงได้สอบถามเรื่องราวเกี่ยวกับเรื่องนี้เพราะตัวดิฉันเองสมัยที่ฉันยังเด็กฉันเคยสงสัยว่าการรำผีฟ้านี้ รำไปเพื่ออะไรแล้ว แล้วคนที่ป่วยจะหายได้จริงหรือนี่คือคำถามที่ฉันสงสัยมาตั้งแต่ตอนนั้น ฉันจึงสอบถามเรื่องการรำผีฟ้าจาก คุณยายแสง บัวเขย ท่านเป็นยายของดิฉันเองยายจึงบอกว่าในสมัยที่ตาป่วยหนักไปรักษาที่โรงพยาบาลก็ไม่หายไม่รู้ว่าจะเกิดจากสาเหตุอะไรในกานป่วยในครั้งนี้ ยายจึงไปดูหม้อทรงที่หมู่บ้านของฉันมีความเชื่อว่าเป็นผู้ที่รู้เห็นในสิ่งที่มองไม่เห็น เขาวางกันว่าที่ตาป่วยเป็นเพราะผีฟ้าหรือผีแถนอยากมาอยู่ด้วย^{๒๗}

จึงเห็นได้ว่าชาวบ้านเชื่อเรื่องผีฟ้า การรำผีฟ้าเป็นพิธีการที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นการแก้บนและขอขมาเปรียบในคติธรรมทางพระพุทธศาสนาคือ ความกตัญญูกตเวทิตาเพื่อเป็นการตอบแทนและสำนึกรำลึกถึงบุญคุณของบรรพบุรุษมีความกตัญญูรู้คุณในบุญการีของตนเองและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองนับถือ จากเหตุการณ์ที่มีอาการเจ็บไข้ได้ป่วยแล้วรักษาไม่หายภาคอีสานเกือบทุกพื้นที่ที่มีความเชื่อเรื่องพวกผีเทวดาเมื่อมีเรื่องหรือสิ่งไหนที่ไม่สามารถแก้ไขหรือพิสูจน์ทางด้านวิทยาศาสตร์ไม่ได้ชาวบ้านก็เชื่อว่าเป็นผีบรรพบุรุษซึ่งหมายความรวมถึงสุขภาพด้านร่างกาย สุขภาพด้านจิตใจ สุขภาพสังคม การที่คนในชุมชนได้เข้ามาร่วมทำกิจกรรมร่วมกัน

๓. แนวคิดเรื่องผีฟ้า

กลุ่มพระสงฆ์

จากการสัมภาษณ์ พระสงฆ์ สรุปได้ว่า โรคภัยไข้เจ็บทั้งทางกายและจิตในนั้น เป็นสิ่งที่มนุษย์หลีกเลี่ยงไม่ได้ มนุษย์จึงพยายามสร้างความคิดความเชื่อ...เพื่ออธิบายสาเหตุที่ทำให้เกิดความเจ็บป่วย และวิธีการรักษาโรคภัยไข้เจ็บมาตลอด ซึ่งความคิดความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุโรคภัยไข้เจ็บและวิธีการรักษานั้น มีความแตกต่างกันไปอย่างสมเหตุสมผลในแต่ละสังคม ซึ่งในสังคมไทยถึงแม้การแพทย์แผนปัจจุบันจะเข้ามามีบทบาทแทนที่การแพทย์แผนโบราณแล้วก็ตาม...แต่การรักษาในรูปแบบรำผีฟ้าเป็นการรักษาแบบความเชื่อของบ้านที่พวกเขาได้ดำเนินการมาด้วยการสืบทอดจากบรรพบุรุษมายาวนาน...^{๒๘}

จึงเห็นได้ว่าผีฟ้าในความคิดของกลุ่มพระสงฆ์ผีต่างๆ ไม่ยอมยกโทษให้หรือผีมีความแก่กล้าเกินไป ไม่ยอมรับการขอขมา จำเป็นต้องเชิญผีฟ้าลงมาช่วยรักษาเยียวยา เพราะผีฟ้ามีอิทธิฤทธิ์มากกว่าผีอื่นๆเปรียบในหลักของการให้อภัยจากผู้ใหญ่ เป็นผีที่กำหนดชะตาชีวิตมนุษย์ที่ตรงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ว่าคนเรามีกรรมเป็นของตนเอง มีกรรมเป็นที่ให้ผล มีกรรมเป็นแดนเกิด มีกรรมเป็นผู้ติดตาม ชีวิตของคนเรานั้นมีกรรมเป็นเป็นตัวกำหนดตั้งแต่แรก

^{๒๗} สทนากลุ่ม นายวรชิต คำเถื่อน, นางปึกษา ขามระพา, นายชูจิต สีนาค, นายประยูทธ สีนาค, นายหนู สมใจ, ชาวบ้าน, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๘} สทนากลุ่ม พระอธิการอำพล ฐิตธมโม, พระสมชาย เขมิโณ, พระสงฆ์, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน

จากการสัมภาษณ์นักปราชญ์ กล่าวได้ว่า โรคภัยไข้เจ็บทั้งทางกายและจิตในนั้น เป็นสิ่งที่มนุษย์หลีกเลี่ยงไม่ได้เหตุมีผลจึงมีคิดว่าเป็นวิบากกรรม เชื่อว่าผีฟ้ามีอิทธิฤทธิ์มากกว่า เป็นผีที่กำหนดชะตาชีวิตมนุษย์และอยู่เหนือกว่าผีทั้งปวง อีกอย่างหนึ่งเมื่อลำส้อง การดูหมิ่นเพื่อการวินิจฉัยปัญหาของชาวอีสาน ดูแล้วปรากฏว่าอาการเจ็บป่วยนั้นเป็นการติดต่อผีฟ้า ไม่ใช่ผีในโลกมนุษย์ ก็จะเข้าทรงอัญเชิญผีฟ้าลงมารักษา การรักษาด้วยลำผีฟ้าจึงแก่กล้ากว่าลำทรง นอกจากนี้การลำผีฟ้ารักษายังมีข้อห้าม (ชะล่า) มากมาย เช่น ห้ามใครยืมของในบ้าน ห้ามใครมาขอสิ่งของ ห้ามผู้ชายมาช่องแฉะตะต้องคนไข้ และอื่นๆ อีกหลายอย่าง^{๒๙}

จึงเห็นได้ว่าชาวอีสานมีความเชื่อถือต่อ "ผี" มาก เพราะมีความเชื่อว่าเหตุที่เกิดเภทภัยและโรคภัยไข้เจ็บได้ป่วย น้ำท่วม ฝนแล้งน้ำล้น หรือพืชพันธุ์ ธัญญาหารเหี่ยวแห้ง เป็นสิ่งที่เกิดมาจากอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของผีสามเทวดาทั้งสิ้นจึงเห็นได้ว่าเป็นกฎแห่งกรรมใครทำกรรมใดไว้ย่อมได้รับผลของกรรมนั้น หลังจากนั้นจึงได้มีพิธีการลำผีฟ้าเกิดขึ้นเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยเป็นการขอขมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์แสดงออกถึงความเคารพคารวะต่อผีฟ้าและผีบรรพบุรุษ

กลุ่มชาวบ้าน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มชาวบ้าน กล่าวได้ว่า ชาวอีสานมีความเชื่อถือต่อ "ผี" มาก เพราะมีความเชื่อว่าเหตุที่เกิดเภทภัยไข้เจ็บได้ป่วย น้ำท่วม ฝนแล้งน้ำล้น หรือพืชพันธุ์ ธัญญาหารเหี่ยวแห้ง เป็นสิ่งที่เกิดมาจากอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของผีสามเทวดาทั้งสิ้น เป็นการแสดงออกถึงการรู้จักกาลเทศะรู้ถึงบุญคุณของผู้ใหญ่ในที่นี้ชาวบ้านเชื่อกันว่าเป็นสิ่งที่อยู่สูงเป็นผู้มีบุญบารมีมีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์พวกเขาจึงเช่นไหว้บวงสรวงผีฟ้าในรูปแบบต่างๆเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูทเวทิตาต่อผู้มีพระคุณด้วยอามิสบูชาด้วยสิ่งของ และมีสิ่งที่หน้าสังเกตคือ ทุกครั้งที่มีการเช่นไหว้เป็นประจำทุกๆ ฤดูกาลแล้วจะเกิดแต่ความสุขไปทั่ว ผู้ที่เจ็บไข้ได้ป่วยก็หาย ข้าวกล้าในนาที่อุดม สมบูรณ์ดี และการที่มีคติความเชื่อดังกล่าวนี้ ก็ทำให้เกิดประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีหลายลักษณะ และพิธีบูชา ผีฟ้า ก็เป็นอีกพิธีหนึ่ง ผีฟ้า หรือ ผีแถน นั้น ชาวอีสานมีความเชื่อว่าเป็นเทวดามากกว่าเป็นผี ผีฟ้าจึงเป็นผีที่อยู่ระดับสูงกว่าผีชนิดอื่น^{๓๐}... ที่เน้นไปทางความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติหรือความเชื่อเกี่ยวกับผี และพิธีกรรมทางศาสนาการรักษาผู้ป่วย ก็ยังคงมีให้เห็นกันอยู่ โดยการรักษาแบบพื้นบ้านแบ่งออกเป็นหลายประเภท ซึ่งหมอลำส้องหรือหมอลำผีฟ้าถูกจัดอยู่ในประเภทหมอไสยศาสตร์หรือหมอผีประเภทหนึ่งที่ทำการรักษาด้วยความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา^{๓๑}... หมอลำส้องหรือลำผีฟ้า เป็น

^{๒๙} สนทนากลุ่ม นายอดิเรก รักสี, นายสายใจ สีเสนา, นายประมวล สิงห์คำป้อม, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๓๐} สนทนากลุ่ม นายวรชิต คำเถื่อน, นางปึกษา ขามระพา, นายชูจิต สีนาค, นายประยูทธ สีนาค, นายหนู สมใจ, ชาวบ้าน, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๓๑} สนทนากลุ่ม แม่ดาว พานโมน, หัวหน้าหมอลำผีฟ้า, แม่สุวรรณ พัฒนศิริ, คนแต่งกายคนที่ ๑, แม่บุญเพิ่ม สีเสนา, คนแต่งกายคนที่ ๒, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

หมอไสยศาสตร์หรือหมอผีประเภทหนึ่งที่รักษาด้วยความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา หมอลำผีฟ้า รักษาผู้ป่วยโดยใช้อำนาจเหนือธรรมชาติของผีฟ้า เพื่อให้ผีออกจากร่างกายของผู้ป่วยลำผีฟ้า การรักษาด้วยผีฟ้ามีอยู่ ๒ สาเหตุ คือ รักษาด้วยลำทรงแล้วไม่หาย ผีต่างๆ ไม่ยอมยกโทษให้หรือผีมีความแค้นล้ำเกินไป ไม่ยอมรับการขอขมา จำเป็นต้องเชิญผีฟ้าลงมาช่วยรักษาเยียวยา เพราะผีฟ้ามีอิทธิฤทธิ์มากกว่า เป็นผีที่กำหนดชะตาชีวิตมนุษย์และอยู่เหนือกว่าผีทั้งปวง อีกอย่างหนึ่งเมื่อลำส่องการดูหมอเพื่อการวินิจฉัยปัญหาของชาวอีสาน ดูแล้วปรากฏว่าอาการเจ็บป่วยนั้นเป็นการผัดต่อผีฟ้า ไม่ใช่ผีในโลกมนุษย์ ก็จะเข้าทรงอัญเชิญผีฟ้าลงมารักษา การรักษาด้วยลำผีฟ้าจึงแก่ล้ำกว่าลำทรง นอกจากนี้การลำผีฟ้ารักษายังมีข้อห้าม (ชะลำ) มากมาย เช่น ห้ามใครยืมของในบ้าน ห้ามใครมาขอสิ่งของ ห้ามผู้ชายมาซ่องแฉะแตะต้องคนไข้ และอื่นๆ อีกหลายอย่าง...^{๓๒}

ชาวอีสานมีความเชื่อถือต่อ "ผี" มาก เพราะมีความเชื่อว่าเหตุที่เกิดเภทภัยเจ็บไข้ได้ป่วย น้ำท่วม ฝนแล้งน้ำล้น หรือพืชพันธุ์ ธัญญาหารเหี่ยวแห้ง เป็นสิ่งที่เกิดมาจากอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของผีบางเทวดาทั้งสิ้น พวกเขาจึงเช่นไหว้บวงสรวงผีต่างๆ และมีสิ่งที่น่าสนใจก็คือ ทุกครั้งที่มีการเช่นไหว้เป็นประจำทุกๆ ฤดูกาล แล้วจะเกิดแต่ความสุขไปทั่ว ผู้ที่เจ็บไข้ได้ป่วยก็หาย ข้าวกล้าในนา ก็อุดมสมบูรณ์ดี และการที่มีคติความเชื่อดังกล่าวนี้ ก็ทำให้เกิดประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีหลายลักษณะ และพิธีบูชา ผีฟ้า ก็เป็นอีกพิธีหนึ่ง ผีฟ้า หรือ ผีแถน นั้น ชาวอีสานมีความเชื่อว่าเป็นเทวดามากกว่าเป็นผี ผีฟ้าจึงเป็นผีที่อยู่ระดับสูงกว่าผีชนิดอื่นๆ ส่วนแถนนั้น มีความเชื่อว่าเป็นคำเรียกรวมถึงเทวดา และแถนที่ใหญ่ที่สุดคือ "แถนหลวง" ซึ่งเชื่อว่าเป็นพระอินทร์ ผีฟ้าหรือผีแถนนั้นแต่ละพื้นที่มีการเรียกที่แตกต่างกันไป และมีความเชื่อว่า ผีฟ้า นั้นสามารถที่จะ ดับยุคเข็ญหรือทำลายล้างอุปสรรคทั้งปวงได้ และสามารถที่จะช่วยเหลือมนุษย์ที่เดือดร้อนได้ การที่มนุษย์เกิดการเจ็บป่วยนั้นเนื่องจากไปละเมิดต่อผี การละเมิดต่อบรรพบุรุษ การรักษาต้องมีการเชิญผีฟ้ามาสิงสถิตอยู่ในร่างของคนทรง เรียกว่า "ผีฟ้า นางเทียน" ในการลำผีฟ้าของชาวอีสานนั้นมืองค์ประกอบ ทั้งหมด ๔ ส่วนคือ หมอลำผีฟ้า หมอแคน ผู้ป่วย และเครื่องคาย...^{๓๓}

จึงเห็นได้ว่าคติความเชื่อดังกล่าวนี้ ก็ทำให้เกิดประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีหลายลักษณะ และพิธีบูชา ผีฟ้า ก็เป็นอีกพิธีหนึ่ง ผีฟ้า หรือ ผีแถน นั้น ชาวอีสานมีความเชื่อว่าเป็นเทวดามากกว่าเป็นผี ผีฟ้าจึงเป็นผีที่อยู่ระดับสูงกว่าผีชนิดอื่นๆ ส่วนแถนนั้น มีความเชื่อว่าเป็นคำเรียกรวมถึงเทวดา และแถนที่ใหญ่ที่สุดคือ "แถนหลวง" ซึ่งเชื่อว่าเป็นพระอินทร์ในการบวงสรวงบูชาขึ้นตรงกับในหลักธรรมทางพุทธศาสนา คือ อามิสบูชาคือการบูชาด้วยสิ่งของ เช่น เครื่องหอม ฐูปเทียน ดอกไม้ ภัตตาหาร ไบตอง พานบายศรี เป็นต้น

^{๓๒} สทนากลุ่ม นายอดิเรก รักชี, นายสายใจ สีเสนา, นายประมวล สิงห์คำป่อง, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๓๓} สทนากลุ่ม พระอธิการอำพล จิตธมโม, พระสมชาย เขมิโณ, พระสงฆ์, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

๔. เข้าร่วมกิจกรรมเรื่องผีฟ้า

กลุ่มประชาชนชาวบ้าน

จากการสัมภาษณ์นักปราชญ์ กล่าวได้ว่า เมื่อผีฟ้าจะมาเข้าสิงแล้วคนที่ไม่เคยรำเคยพ่อนมาก่อนก็จะรำเป็นพ่อนเป็น”... แต่ผู้ที่เป็นหมอผีฟ้าก็ปลุกศิษย์ต่างกันอยู่ที่ว่าสามารถเข้าทรงหรือหยุดเข้าทรงได้ตามความต้องการของตน ส่วนลูกศิษย์จะเข้าทรงได้ก็ต่อเมื่อมีหมอผีฟ้าเป็นผู้ทำพิธีกรรม... ถ้าไม่มีหมอผีฟ้าไม่สามารถเข้าทรงได้และการพ่อนของลูกศิษย์ในพิธีกรรม... ก็ไม่สามารถควบคุมตนเองได้ ต้องมีคำสั่งของหมอผีฟ้า “หยุดเข้า” จึงจะหยุดพ่อนได้ การควบคุมการเข้าทรงได้ของหมอผีฟ้าจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความแตกต่างจากผู้อื่น... และความสามารถนี้ต่างก็บอกว่าจะเกิดขึ้นเองเมื่อผู้เป็นหมอผีฟ้าได้รับฮ้านแล้วเท่านั้น ^{๓๔}

จึงเห็นได้ว่าการเข้าทรงได้ของหมอผีฟ้าจึงเป็นปัจจัยสำคัญผู้ที่เคยผ่านการรักษามาแล้ว เพราะเชื่อว่าในพิธีกรรมนั้นปรากฏถึงความสามัคคีอยู่ภายในทุกคนถือเป็นบริวารของผีทรงและของผีฟ้า บริวารทุกคนต้องปฏิบัติตามธรรมเนียมของผีฟ้าอย่างเคร่งครัดคนเข้าพิธีด้วยผู้ชมก็ได้ชมได้ฟังและสนุกไปด้วย พร้อมกับเห็นอกเห็นใจและเอาใจช่วยคนไข้ เป็นการให้กำลังใจ

กลุ่มผู้ป่วยที่เคยรักษา

จากการสัมภาษณ์ผู้ที่เคยผ่านการรักษามาแล้ว ทุกคนถือเป็นบริวารของผีทรงและของผีฟ้า... เวลาขณะหมอลำทรงลำผีฟ้าไปลำ ณ ที่ใด ถ้าไม่ห่างไกลเกินไปบริวารเหล่านี้ก็จะไปร่วมพิธีด้วย ... นำดอกไม้ เทียน และสิ่งของต่างๆ ไปร่วมบูชาด้วย บางคนอาจมีอาการไม่สบาย ก็จะแต่งกายรักษาไปร่วมด้วย แม่หมอจะบอกหรือพูดกับผีให้มาช่วยรักษา... บริวารทุกคนต้องปฏิบัติตามธรรมเนียมของผีฟ้าอย่างเคร่งครัด ไม่มีเครื่องของขลังใดๆ ถือติดตัวมา พิธีกรรมนั้นจึงสนุกสนานทั้งพ่อนรำได้อย่างอิสระ บางแห่งมีบริวารมาก ๑๐-๒๐ คน เข้าพิธีด้วยผู้ชมก็ได้ชมได้ฟังและสนุกไปด้วย พร้อมกับเห็นอกเห็นใจและเอาใจช่วยคนไข้ เป็นการให้กำลังใจแก่ผู้ป่วย... ^{๓๕}

จึงเห็นได้ว่าการรักษาด้วยการรำผีฟ้า นั้นเป็นทางเลือกอีกทางสำหรับการรักษาโรคของชาวบ้านและความเชื่อในการรักษานั้นว่าเป็นวิบากกรรมของคนทุกคนที่เกิดขึ้นมานั้นบริวารทุกคนต้องปฏิบัติตามธรรมเนียมของผีฟ้าอย่างเคร่งครัด ไม่มีเครื่องของขลังใดๆ

^{๓๔} สทนากลุ่ม นายอดิเรก รักษี, นายสายใจ สีเสนา, นายประมวล สิงห์คำป่อง, ประชาชนชาวบ้าน, ๑๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๓๕} สทนากลุ่ม นางสมใจ ดวงดี, นายมบุญ สีสะอาด, นายสมชาย ตอนตาดิ, ผู้ป่วยที่เคยรักษา, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒.

๕. ความเห็นเกี่ยวกับการรักษาโรคด้วยผีฟ้า

กลุ่มพระสงฆ์

จากการสัมภาษณ์กลุ่มพระสงฆ์กล่าวได้ว่าพิธีกรรมล่าผีฟ้าเป็นความเชื่อที่มีมาแต่สมัยปู่ ย่า ตา ยาย หรือบรรพบุรุษ เพราะเชื่อว่าจะทำให้ผู้ที่มีอาการเจ็บป่วยหายจากอาการป่วยได้ บางคนก็ไปบนบานไว้ขอให้หายจากอาการป่วยที่แพทย์แผนปัจจุบันไม่สามารถรักษาได้ แล้วก็มาร่วมทำพิธีกรรมบูชาผีฟ้าหรือพญาแถน ชาวอีสานมีความเชื่อถือต่อ "ผี" มาก... เพราะมีความเชื่อว่าเหตุที่เกิดเภทภัยเจ็บไข้ได้ป่วย น้ำท่วม ฝนแล้งนาถ่ม หรือพืชพันธุ์ ธัญญาหารเหี่ยวแห้ง เป็นสิ่งที่เกิดมาจากอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของผีสามเทวดาทิ้งสิ้น พวกเขาจึงเช่นไหว้บวงสรวงผีต่างๆ และมีสิ่งที่หน้าสังเกตคือ ทุกครั้งที่มีการเช่นไหว้เป็นประจำทุกๆ ฤดูกาล แล้วจะเกิดแต่ความสุขไปทั่ว... ผู้ที่เจ็บไข้ได้ป่วยก็หาย ข้าวกล้าในนาที่อุดม สมบูรณ์ดี และการที่มีคติความเชื่อดังกล่าวนี้อีก ก็ทำให้เกิดประเพณีพิธีกรรม^{๓๖}

จึงเห็นได้ว่าอาการเจ็บป่วยหายจากอาการป่วยนั้นต้องเป็นทุกคนต่างแต่วาระและเวลา มีเหตุและปัจจัยในการเกิดอาการทั้งนั้น บางคนก็ไปบนบานไหว้ขอให้หายจากอาการป่วยที่แพทย์แผนปัจจุบันไม่สามารถรักษาได้ แล้วก็มาร่วมทำพิธีกรรมบูชาผีฟ้าหรือพญาแถน ชาวอีสานมีความเชื่อถือต่อ "ผี" มาก สิ่งนี้ชี้ให้เห็นถึงความศรัทธาของคนที่มีต่อสิ่งที่เคารพและบูชา

กลุ่มประชาชนชาวบ้าน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มนักปราชญ์กล่าวได้ว่าตามความเชื่อที่มีมาแต่บรรพบุรุษว่าเป็นสิ่งศักดิ์ที่มีคุณวิเศษที่สามารถดลบันดาลให้คนมีความสุขและ พังพาททางใจได้ชาวบ้านจึงเชื่อว่าหมอผีฟ้า เปรียบเหมือนญาติผู้ใหญ่ที่ควรเคารพบูชาและต้องกตัญญูกตเวทิตาส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิงที่มีอายุ^{๓๗} ... ยกเว้นในบางพื้นที่เช่น จังหวัดเลย จะเป็นหญิงสาว และจะต้องสืบเชื้อสายมาจากกลุ่มหมอผีฟ้าเท่านั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการเป่าแคน เพราะในพิธีจะต้องใช้เวลานานและต้องมีการเป่าตลอดเวลา... ผู้ป่วย จะต้องแต่งกายตามที่กำหนดไว้การรักษาด้วยหมอแผนปัจจุบันไม่หาย ก็ จะจัดพิธีผีฟ้าสืบทายาทให้ โดยจัดเครื่องค้ายัญเชิญครูอาจารย์... ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วมาช่วยเหลือรักษาหมอผีฟ้าส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงสูงอายุ^{๓๘}

จึงเห็นได้ว่าชาวอีสานมีความเชื่อว่าเป็นเทวดามากกว่าเป็นผีเชื่อว่าเป็นพระอินทร์ ผีฟ้าหรือผีแถนนั้นแต่ละพื้นที่มีการเรียกที่แตกต่างกันซึ่งมีมาแต่โบราณทำให้เห็นว่าคนเรามีความเชื่อในตัวบุพการีเพราะบุพการีนั้นมีความสงเคราะห์แก่บุตรเป็นคนแรกอยู่เสมอส่วนตัวเราจะต้องความกตัญญู

^{๓๖} สทนากลุ่ม พระอธิการอำพล ฐิตธมโม, พระสมชาย เขมิโณ, พระสงฆ์, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๓๗} สทนากลุ่ม นายวรชิต คำเถื่อน, นางปักษา ขามระพา, นายชูจิต สีนาค, นายประยูทธ สีนาค, นายหนู สมใจ, ชาวบ้าน, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๓๘} สทนากลุ่ม นายอดิเรก รักษ์, นายสายใจ สีเสนา, นายประมวล สิงห์คำป้อม, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๔ มกราคม ๒๕๖๒.

กตเวทิตาตอบแทนและเชื่อว่าผีฟ้าสามารถที่จะช่วยเหลือมนุษย์ที่เดือดร้อนได้และสามารถบันดาลให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บได้จึงเป็นสาเหตุทำให้ชาวบ้านเกิดความเชื่อและความศรัทธาอย่างแรงกล้าต่อผีฟ้า

กลุ่มชาวบ้าน

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านทั่วไปกล่าวได้ว่า พิธีกรรมลำผีฟ้าเป็นความเชื่อที่มีมาแต่สมัยปู่ย่า ตายาย หรือบรรพบุรุษตั้งแต่นานมา^{๙๔}... โดยทำการการรักษาด้วยหมอแผนปัจจุบันไม่หาย ก็จะไปจัดพิธีรำผีฟ้าสืบหาทายาทให้ โดยจัดเครื่องคยาอัญเชิญครูอาจารย์ใหญ่ลงมา... และผีบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วมาช่วยเหลือรักษาโรคภัยไข้เจ็บได้โดยเคยไปรักษาตามโรงพยาบาลแล้วไม่หายจึงหันมาลองรักษากับพิธีกรรมลำผีฟ้า...แล้วหายเป็นปกติจึงเกิดความเชื่อและศรัทธาในพิธีกรรมลำผีฟ้า^{๙๕}

จึงเห็นได้ว่าชาวบ้านโนนเขวา มีความเคารพนับถือต่อพิธีกรรมลำผีฟ้าเป็นอย่างมากมาเป็นเวลาที่ยาวนานทำให้เห็นถึงความตั้งใจตั้งมั่นต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะเชื่อว่าพิธีกรรมลำผีฟ้าที่เปรียบเหมือนเทวดาที่ลงมาช่วยประทานพรให้มีความสุข บันดาลให้ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บและอยู่เย็นเป็นสุขมาจนถึงทุกวันนี้เพราะความศรัทธาที่มีต่อผีฟ้า

๖. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการรักษาด้วยการรำผีฟ้า

กลุ่มพระสงฆ์

จากการได้สัมภาษณ์กลุ่มพระสงฆ์กล่าวได้ว่ามีความรู้เกี่ยวกับคติธรรมทางพระพุทธศาสนาคติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมลำผีฟ้า มีคติธรรมคำสอนมากมายซึ่งเป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สอดแทรกออกมาจากคำสอนจากการประกอบพิธีกรรมลำผีฟ้า... อาทิเช่น คติธรรมเรื่องกฎแห่งกรรม มีความศรัทธาต่อความเชื่อ ๑) ความเชื่อเรื่องกรรม ทำให้คนระมัดระวังการกระทำ และตั้งใจทำงานไม่อ้วนอโนชชะตา ๒) เชื่อในผลกรรม ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ทำให้คนเกรงกลัวต่อบาปหรือวิบากกรรมที่จะได้รับ ๓) เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน ... ทำให้คนทำแต่คุณงามความดีเพราะถ้าทำไม่ดีก็จะต้องเสวยวิบากกรรมของตน...^{๙๖}

จึงเห็นได้ว่าชาวบ้านโนนเขวา นับถือศาสนาพุทธเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจด้วยการเข้าวัดฟังธรรมหรือไหว้พระสวดมนต์ และยังมีอีกสิ่งหนึ่งที่ชาวบ้านโนนเขวาให้ความนับถือ สักการบูชา นั่นคือผีฟ้า ชาวบ้านจะให้ความสำคัญกับพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับลำผีฟ้าอย่างมาก

กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน

จากการได้สัมภาษณ์กลุ่มนักปราชญ์กล่าวได้ว่าชาวบ้านโนนเขวา นับถือศาสนาพุทธเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และยังมีอีกสิ่งหนึ่งที่ชาวบ้านโนนเขวาให้ความนับถือ สักการบูชา นั่นคือ ผีฟ้า...

^{๙๔} สทนากลุ่ม นางเพ็ญศรี ไกรดวง, นางนภาพร วงศ์ษา, ญาติผู้ป่วย, ๑๖ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๙๕} สทนากลุ่ม นายวรชิต คำเถื่อน, นางปึกษา ขามระพา, นายชูจิต สีนาค, นายประยูทธ สีนาค, นายหนู สมใจ, ชาวบ้าน, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๙๖} สทนากลุ่ม พระอธิการอำพล วิฑิตมโฆ, พระสมชาย เขมิโณ, พระสงฆ์, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

ชาวบ้านจะให้ความสำคัญกับพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมลำผีฟ้าอย่างมาก จะเห็นได้ในช่วงเดือน ๓ และเดือน ๕ ชาวบ้านโนนเขาวาทุกหลังคาเรือนจะเข้าร่วมพิธีการผีฟ้าเช่นไหว้อย่างหนาแน่น... เพราะความศรัทธาที่เกิดขึ้นมาช้านานคู่กับหมู่บ้าน ที่ควบคู่ไปกับพระพุทธศาสนาโดยแม่หมอใหญ่จะแนะนำให้ไปทำบุญกับพระภิกษุสงฆ์อย่างชัดเจนโดยมีการไหว้พระสมათานศีลฟังเทศนาและการทำงาน^{๔๒}

จึงเห็นได้ว่าชาวบ้านโนนเขาวาทุกหลังคาเรือนมีความรู้เกี่ยวกับในพิธีทางพระพุทธศาสนา และคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สอนและปรากฏไว้ในพิธีกรรมการลำผีฟ้าไม่มากนักน้อยเช่น การทำงาน การรักษาศีล การเจริญจิตและการฟังธรรมสิ่งนี้เป็นที่ประจักษ์ในการแสดงออกของคนภายในชุมชนบ้านโนนเขาวาที่มีต่อพุทธศาสนาและผีฟ้า

กลุ่มชาวบ้าน

การลำผีฟ้านั้นถือได้ว่าเป็นคุณค่าทางใจ พร้อมกับมีความเชื่อว่าเมื่อผีฟ้ามารับอาหารเครื่องเซ่นไหว้นี้เป็นการขอพรและขอขมาให้สิ่งที่ตนเองได้กระทำผิดต่อผีฟ้าเป็นการแสดงออกถึงการละอายแก่บาปในสิ่งที่ตนเองได้ล่วงเกินในสิ่งที่เคารพบูชาและขอร้องผีให้ช่วยคุ้มครองป้องกันอันตรายทั้งปวง... ให้แก่ครอบครัวสืบตระกูลตลอดไปขอให้ทุกคนประสบความสำเร็จและเจริญยิ่งขึ้น การเซ่นผีฟ้าเป็นการขอขมาโทษแก่เจ้าบ้านเจ้าเมือง^{๔๓}...ผีฟ้าจึงจะยกโทษให้แล้วดลบันดาลให้หายจากการเจ็บป่วยโดยเอาเครื่องมาสักการบูชา เพื่อให้ผีฟ้าคุ้มครองบ้านให้มีความอุดมสมบูรณ์มีฝนตกไม่ให้เกิดโรคภัยและทำไร่นานาให้ได้ผลดีทุกปีตลอดไป...ถ้าหากว่าปีไหนไม่ได้เข้าร่วมพิธีกรรมลำผีฟ้าปีนั้นๆก็จะมีใจไม่สบายใจ มีเรื่องเดือดร้อนใจ ครอบครัวไม่เป็นสุข... ฉะนั้นชาวบ้านโนนเขาวาจึงเข้าร่วมพิธีเป็นจำนวนมาก เพราะเชื่อว่าเป็นอาหารทางใจ อิ่มอกอิ่มใจ^{๔๔}... เมื่อได้บูชาแล้ว ถ้าหากมีเรื่องขัดข้อง มีเรื่องขึ้นโรง ขึ้นศาล ผีฟ้าก็ถือเป็นสิ่งที่หนึ่งในการช่วยเหลือให้สบายใจขึ้น^{๔๕}

จึงเห็นได้ว่าการลำผีฟ้านั้นถือได้ว่าเป็นคุณค่าทางใจ การลำผีฟ้าช่วยคุ้มครองป้องกันอันตรายทั้งปวงคุ้มครองบ้านให้มีความอุดมสมบูรณ์มีฝนตก เชื่อว่าเป็นอาหารทางใจ การลำผีฟ้าก็ถือเป็นสิ่งที่หนึ่งในการช่วยเหลือในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บของคนภายในชุมชนบ้านโนนเขาวาที่มีมาเป็นเวลายาวนานตั้งแต่บรรพบุรุษโดยเซ่นไหว้นี้เป็นการขอพรและขอขมาให้สิ่งที่ตนเองได้กระทำผิดต่อผีฟ้าเป็นการแสดงออกถึงการละอายแก่บาปในสิ่งที่ตนเองได้ล่วงเกินพร้อมกับยึดหลักความพอเพียงและการเลี้ยงชีพที่สุจริตตามหลักการครองเรือนที่มีกล่าวในคติธรรมตามทางพระพุทธศาสนา

^{๔๒} สทนากลุ่ม นายอดิเรก รักษ์, นายสายใจ สีเสนา, นายประมวล สิงห์คำป้อง, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๔๓} สทนากลุ่ม นางสมใจ ดวงดี, นายมณูญ สีสะอาด, นายสมชาย ดอนดาดี, ผู้ป่วยที่เคยรักษา, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๔๔} สทนากลุ่ม นางเพ็ญศรี ไกรดวง, นางนภาพร วงศ์ษา, ญาติผู้ป่วย, ๑๖ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๔๕} สทนากลุ่ม นายวรชิต คำเถื่อน, นางปึกษา ขามระพา, นายชูจิต สีนาค, นายประยูทธ สีนาค, นายหนู สมใจ, ชาวบ้าน, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

๗. ความเชื่อเรื่องการให้การรักษาโรคด้วยการรำผีฟ้าว่ามีความเกี่ยวข้องกับ พระพุทธศาสนา

กลุ่มพระสงฆ์

จากการสัมภาษณ์กลุ่มพระสงฆ์กล่าวได้ว่าความเชื่อของชาวบ้านโนนเขวามีต่อพิธีกรรมการรำผีฟ้านั้นมีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ที่ได้ทำสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน... ซึ่งชาวบ้านจะให้ความเคารพนับถือต่อพิธีกรรมการรำผีฟ้า เพราะชาวบ้านเชื่อว่าผีฟ้าจะช่วยปกป้องรักษาให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข ไม่เดือดร้อนและมีเหตุเภทภัยอันตราย ชาวบ้านเชื่ออย่างนั้น^{๔๖} ... ความเชื่อที่เกิดจากการนับถือผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวา ที่เกิดจากความเชื่อ คิดเป็น ๙๐ เปอร์เซ็นต์ ของจำนวนประชากรทั้งหมดในหมู่บ้านเพราะชาวบ้านมีวัดและมีการรำผีฟ้าซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวหรือ ที่พึ่งทางด้านจิตใจ... จึงเป็นเอกลักษณ์ เพื่อให้เกิดความสงบสุขในสังคมชุมชนต่อไป^{๔๗}

จึงเห็นได้ว่าความเชื่อของชาวบ้านโนนเขวามีต่อพิธีกรรมการรำผีฟ้าที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษชาวบ้านโนนเขวาเชื่อว่าผีฟ้าจะช่วยปกป้องรักษาให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุขด้วยบุญกุศลและการปฏิบัติตามหลักของศีล ๕ จึงก่อให้เกิดเดือดร้อนและมีเหตุเภทภัยอันตราย ความเชื่อที่เกิดจากการนับถือผีฟ้ามีการรำผีฟ้าซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวหรือที่พึ่งทางด้านจิตใจผสมผสานกับการปฏิบัติต่อหลักธรรมคือศีลและกุศลธรรม

กลุ่มประชาชนชาวบ้าน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มนักปราชญ์กล่าวได้ว่าพิธีกรรมการบูชาการรำผีฟ้าเป็นคติความเชื่อที่ชาวบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น ได้กระทำสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ... และมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตการดำรงอยู่มาช้านาน ประเพณีการรำผีฟ้าจะกระทำพร้อมกันทั้งหมู่บ้านหรือเป็นกรณีพิเศษเวลาคนป่วย...แล้วต้องการรักษาด้วยพิธีการรำผีฟ้าชาวบ้านจะเลี้ยงเซ่นสังเวชบูชาด้วยการรำผีฟ้าเพื่อความผาสุกแก่คนในสังคมชุมชน...เพราะว่ามีความศรัทธาและเชื่อว่าผีฟ้ามีอยู่จริง และยังคงคอยช่วยเหลือในคราวที่ประสบเหตุเภทภัยต่างๆให้รอดพ้นและหมู่บ้านทิพย์โสตกี่ไม่เคยได้รับความเดือดร้อนเลย^{๔๘}

จึงเห็นได้ว่าพิธีกรรมการรำผีฟ้าเป็นคติความเชื่อที่ได้กระทำสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษและเชื่อว่าผีฟ้ามีอยู่จริงด้วยความศรัทธาในคุณงามความดีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และยังคงคอยช่วยเหลือในคราวที่ประสบเหตุเภทภัยต่างและรักษาบำบัดโรคภัยไข้เจ็บให้กับมนุษย์ได้ด้วยกุศลธรรมที่ตนได้ทำและเชื่อว่าผีฟ้าเป็นผู้วิเศษในการรักษาบำบัดโรคภัยไข้เจ็บและป้องกันภัย

^{๔๖} สนทนากลุ่ม แม่ดาว พานมโน, หัวหน้าหมอลำผีฟ้า, แม่สุวรรณ พัฒนศิริ, คนแต่งกายคนที่ ๑, แม่บุญเพิ่ม สีเสนา, คนแต่งกายคนที่ ๒, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๔๗} สนทนากลุ่ม พระอธิการอำพล ฐิตธมโม, พระสมชาย เขมิโณ, พระสงฆ์, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๔๘} สนทนากลุ่ม นายอดิเรก รักษ์, นายสายใจ สีเสนา, นายประมวล สิงห์คำป้อง, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๔ มกราคม ๒๕๖๒.

กลุ่มชาวบ้าน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มชาวบ้านกล่าวได้ว่าซึ่งแต่เดิมบ้านโนนเขวานั้นยังไม่ที่รักษาพยาบาลและยังไม่มีวัดอันเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน^{๔๙}... ด้วยความกลัวการเจ็บป่วยและการรักษายังไม่ทันสมัยชาวบ้านจึงจำเป็นต้องหาที่พึ่งทางใจหาทางออกในการรักษาเป็นการเอาตัวรอดในทางธรรมชาติ... นั่นก็คือโดยการล่าผีฟ้า ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและถือว่าเป็นบุพการีชนของตนที่มีมาแต่ช้านานโบราณการ... ผู้บุกเบิกในการก่อสร้างหมู่บ้านในอดีต จนเจริญรุ่งเรือง^{๕๐}... การเลี้ยงเช่นสังเวชบุชาด้วยการล่าผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวา เริ่มมีมาตั้งแต่การก่อสร้างหมู่บ้านครั้งแรก... ก่อนจะมีวัดอันเป็นที่พึ่งทางใจในปัจจุบัน...^{๕๑}

จึงเห็นได้ว่าพิธีกรรมล่าผีฟ้า เป็นรูปแบบที่ทำต่อๆ กันมาตามความเชื่อการล่าผีฟ้าดูจะเสื่อมคลายลงเพราะในอดีตยังไม่ที่รักษาพยาบาลและยังไม่มีวัดอันเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน เพราะความเจริญทางด้าน การแพทย์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แต่สำหรับชาวอีสานบางพื้นที่บางกลุ่มก็ยังมี การประกอบพิธีการเกี่ยวกับพิธีกรรมล่าผีฟ้า ซึ่งชาวบ้านได้คิดพิจารณาแล้วว่าไม่ใช่เป็นสิ่งมกมายเหลวไหล หรือไร้สาระสิ้นเชิงเพราะทุกอย่างเป็นไปตามเหตุและผลของมันอยู่ในตัวอาจกล่าวได้ว่าเป็นปัจจัยจัดตั้ง รู้ได้เฉพาะตน

๘. พิธีการรำผีฟ้าใช้รักษาเฉพาะคนป่วย

กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน

จากการสัมภาษณ์ กลุ่มนักปราชญ์ ล่าผีฟ้า เป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งของชุมชนทางอีสาน เป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา ยาวนาน... เพื่อใช้ในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บทางจิตบางชนิด เป็นความเชื่อของชุมชนกลุ่มหนึ่ง ที่เชื่อว่าจะสามารถช่วยให้ โรคทุเลาเบาบางลงไปจนถึงหายได้ ชาวชนบทในอดีตที่ยังไม่มีการแพทย์ที่พัฒนาแบบยุคปัจจุบัน เวลาเกิดเจ็บป่วยขึ้นมาจะไปหาหมอกลางบ้าน ให้ช่วยดูแลรักษาให้ พร้อมๆ กัน... อาจหาทางออกด้วยวิธีการต่าง ๆ มาเสริมขึ้น เป็นการช่วยทางด้านจิตใจ... เพื่อให้มีกำลังใจและสบายใจขึ้น เพราะเชื่อว่าการป่วยทางกายและจิตนั้นมีอยู่ร่วมกันเสมอ ทางออกให้จิตใจสบายขึ้น ยังมีให้เห็นอยู่หลายรูปแบบมาจนถึงปัจจุบัน เช่น การปล่อยนกปล่อยปลา การย้ายศาลพระภูมิ การตักบาตรทำบุญ บายศรีสู่ขวัญ การดูหมอ การทำสมาธิโยคะ ทั้งหมดนี้ล้วนช่วยเสริมให้จิตใจมีพลัง... มีความหวังว่าโรคจะหายและให้ร่างกายมีสุขภาพดีทั้งสิ้น

^{๔๙} สนทนากลุ่ม นายอดิเรก รักษี, นายสายใจ สีเสนา, นายประมวล สิงห์คำป้อม, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๕๐} สนทนากลุ่ม นางเพ็ญศรี ไกรดวง, นางนภาพร วงศ์ษา, ญาติผู้ป่วย, ๑๖ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๕๑} สนทนากลุ่ม นายวรชิต คำเถื่อน, นางปึกษา ขามระพา, นายชูจิต สีนาค, นายประยุทธ สีนาค, นายหนู สมใจ, ชาวบ้าน, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

ลำผีฟ้า ก็เป็นวิธีการอันหนึ่ง โดยพิธีกรจะร่ายรำและร้องเพลงพร้อมแคนอันไพเราะ สกกดจิตให้กับคนป่วยฟัง ซึ่งเชื่อว่าที่เจ็บป่วยอยู่นั้น เพราะมีภูตผีปีศาจสิงอยู่ในร่างกาย พิธีกรก่อนจะเริ่มร่าก็ต้องเข้าทรงให้เจ้าพ่อเจ้าแม่มาอยู่ในร่างตัวเองเสียก่อน...^{๕๒} แล้วเจ้าพ่อเจ้าแม่จะพูดกับผีในภาษาเดียวกันที่รู้เรื่องให้ออกมาจากร่างกายคนไข้ โรคภัยก็จะออกตามมา แล้วอาการก็จะทุเลาลง หรือหายเป็นปกติดี^{๕๓}

กลุ่มชาวบ้าน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มชาวบ้านกล่าวได้ว่า กลุ่มอาการของโรคเป็นอย่างไร คนไข้เหล่านี้จะมีอาการวิตกกังวล หงุดหงิด...^{๕๔} ปากขม กินอะไรไม่ค่อยได้ เหม่อซึม จิตเลือนลอย ปวดเมื่อยตามตัว หลง ๆ ลืม ๆ ครั่นเนื้อครั่นตัว ร้อนตามตัว วูบวาบ เหงื่อออก นอนไม่หลับ... หลับก็ฝันร้ายสะดุ้งตื่นบ่อย รู้สึกไม่สบายใจตลอดมา ฯลฯ ไปหาหมอที่โรงพยาบาลมาหลายครั้งแล้วก็ไม่หาย... แต่ลำผีฟ้าช่วยได้ ถือเป็นภูมิปัญญาไทยชนิดหนึ่งในการช่วยบำบัดทุกข์ของคนในอดีตกาล ลำผีฟ้าเป็นพิธีกรรมเวทมนต์คาถาชนิดหนึ่งที่นิยมทางอีสาน โดยคนกลุ่มหนึ่งในอดีตกาลนำมาใช้บำบัดรักษาผู้ที่มีอาการทางจิต ซึ่งเชื่อกันว่าโรคทางกายกับจิตนั้นมืออยู่ร่วมกันเสมอ... เป็นภูมิปัญญาไทยที่ได้อนุรักษ์กันมาใครจะคิดอย่างไรก็ตาม อาจเห็นด้วยหรือคัดค้าน แต่คนกลุ่มหนึ่งก็ยังมีเชื่อและต้องการอยู่^{๕๕}

จึงเห็นได้ว่าคนไข้เหล่านี้ไปหาหมอที่โรงพยาบาลมาหลายครั้งแล้วก็ไม่หายแต่ลำผีฟ้าช่วยได้ ถือเป็นภูมิปัญญาไทยชนิดหนึ่งในการช่วยบำบัดทุกข์ของคนในอดีตกาล ลำผีฟ้าเป็นพิธีกรรมเวทมนต์คาถาชนิดหนึ่งที่นิยมทางอีสาน

๙. ในพิธีการรำผีฟ้าในการรักษาโรค

กลุ่มพระสงฆ์

จากการสัมภาษณ์กลุ่มพระสงฆ์กล่าวได้ว่าได้ว่าโรคภัยไข้เจ็บทั้งทางกายและจิตในนั้น เป็นสิ่งที่มนุษย์หลีกเลี่ยงไม่ได้... มนุษย์จึงพยายามสร้างความคิดความเชื่อเพื่ออธิบายสาเหตุที่ทำให้เกิดความเจ็บป่วย และวิธีการรักษาโรคภัยไข้เจ็บมาตลอด... ซึ่งความคิดความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุโรคภัยไข้เจ็บและวิธีการรักษานั้น มีความแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม... ในสังคมไทยถึงแม้การแพทย์

^{๕๒} สทนากลุ่ม แม่ดาว พานมโน, หัวหน้าหมอลำผีฟ้า, แม่สุวรรณ พัฒนศิริ, คนแต่งกายคนที่ ๑, แม่บุญเพิ่ม สีเสนา, คนแต่งกายคนที่ ๒, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๕๓} สทนากลุ่ม นายอดิเรก รักชี, นายสายใจ สีเสนา, นายประมวล สิงห์คำป่อง, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๕๔} สทนากลุ่ม นายอดิเรก รักชี, นายสายใจ สีเสนา, นายประมวล สิงห์คำป่อง, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๕๕} สทนากลุ่ม นายวรชิต คำเถื่อน, นางปึกษา ขามระพา, นายชูจิต สีนาค, นายประยุทธ สีนาค, นายหนู สมใจ, ชาวบ้าน, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

แผนปัจจุบันจะเข้ามามีบทบาทแทนที่การแพทย์แผนโบราณแล้วก็ตาม... แต่ระบบการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน ที่เน้นเอาความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติหรือความเชื่อเกี่ยวกับผี^{๕๖}

จึงเห็นได้ว่าว่าโรคภัยไข้เจ็บทั้งทางกายและจิตในนั้น เป็นสิ่งที่มนุษย์หลีกเลี่ยงไม่ได้ตามหลักของการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ตามหลักของไตรลักษณ์ ซึ่งความคิดที่มีในความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุโรคภัยไข้เจ็บและวิธีการรักษานั้น มีความแตกต่างกันไปนานๆหลายประการในแต่ละชุมชนสังคมต่างก็จะมีวิธีการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านด้วยการล่าผีฟ้าที่ยังมีคู่กับคนในถิ่นทางภาคอีสานเป็นเวลายาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านกล่าวได้ว่าหัวหน้าคณะผู้ที่เป็นหัวหน้าคณะหรือครูบ้านนั้นต้องเป็นผู้ที่ได้รับการครอบงำจากครูแล้ว... การล่าทรงและล่าผีฟ้าจะมีการสืบทอดกันเป็นช่วง กล่าวคือ เมื่อหัวหน้าคณะคนก่อนมีอายุมากไม่สะดวกต่อการไปมา... ก็จะทำพิธีครอบงำมอบหน้าที่ให้ศิษย์เอกที่ถือว่าฉลาดหลักแหลมที่สุดดำเนินการต่อจากหัวหน้าคนเก่า^{๕๗} ... เป็นการมอบตำแหน่งหัวหน้าให้โดยการจัดทำหิ้งบูชาไว้ที่บ้านแล้วอัญเชิญผีต่างๆ จึงต้องเรียกว่า “อ้ายพี่” เช่น อ้ายพี่คำผิว อ้ายพี่สีทนเป็นพิธีกรรมที่มีความสนุกสนานพร้อมกับการสอดแทรกหลักของความสามัคคีภายในชุมชน^{๕๘}

จึงเห็นได้ว่าการยอมรับว่าใจมีอิทธิพลต่อการเจ็บป่วยทั้งภายนอกและภายในจิต ชีวิตคนเรามีส่วนประกอบใหญ่อยู่ ๒ ประการคือ กายกับจิต ในยามร่างกายป่วยจิตใจก็อ่อนแอเศร้าหมอง และในขณะเดียวกันเมื่อใจอ่อนแอเศร้าหมองร่างกายก็พลอยป่วย รับประทานอาหารไม่ได้เป็นต้นนี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของจิตและความสอดคล้องในทางพุทธศาสนาว่าทุกอย่างมีความสัมพันธ์กันเป็นธรรมดาและตรงกับคำว่าจิตเป็นนายกายเป็นบ่าว

กลุ่มชาวบ้าน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มชาวบ้านกล่าวได้ว่ามนุษย์หลีกเลี่ยงไม่ได้ มนุษย์จึงพยายามสร้างความคิดความเชื่อความศรัทธาเพื่ออธิบายถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดความเจ็บป่วย^{๕๙} ... ด้วยวิธีการรักษาโรคภัยไข้เจ็บมาตลอด ซึ่งความคิดความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุโรคภัยไข้เจ็บและวิธีการรักษานั้น... มีความแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม ชาวบ้านจึงมีความเชื่อหรือหาที่พึ่งพาทางใจ เพื่อรักษาโรคจากภายใน เชื่อกันว่าถ้ารักษาสุขภาพจิตใจให้ดีแล้ว จะทำให้การรักษาโรคนอกได้ง่ายขึ้น เพราะการ

^{๕๖} สทนากลุ่ม พระอธิการอำพล ฐิตธมโม, พระสมชาย เขมิณ, พระสงฆ์, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๕๗} สทนากลุ่ม แม่ดาว พานมโน, หัวหน้าหมอลำผีฟ้า, แม่สุวรรณ พัฒนศิริ, คนแต่งกายคนที่ ๑, แม่บุญเพิ่ม สีเสนา, คนแต่งกายคนที่ ๒, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๕๘} สทนากลุ่ม นายอดิเรก รักษ์, นายสายใจ สีเสนา, นายประมวล สิงห์คำบ้อง, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๕๙} สทนากลุ่ม นางเพ็ญศรี ไกรดวง, นางนภาพร วงศ์ษา, ญาติผู้ป่วย, ๑๖ มกราคม ๒๕๖๒.

รักษาโรคบางโรค การรักษาในแผนปัจจุบันนั้นไม่สามารถรักษาให้หายได้ จึงใช้หลักของความเชื่อมาใช้ ในการรักษาโรคควบคู่ไปกับการรักษาในทางการแพทย์แผนปัจจุบัน ถึงแม้การแพทย์แผนปัจจุบันจะ เข้ามามีบทบาท...แต่การรักษาด้วยลำผีฟ้า รักษาผู้ป่วย... ก็ยังคงมีให้เห็นกันอยู่ในแถบภาคอีสานอห มอลำผีฟ้าถูกจัดอยู่ในประเภทหมอไสยศาสตร์หรือหมอผีประเภทหนึ่งที่ทำกรักษาด้วยความเชื่อ และพิธีกรรมทางศาสนา^{๖๐}

จึงเห็นได้ว่าพิธีลำผีฟ้า เป็นพิธีกรรมรักษาผู้ป่วยที่มีสุขภาพจิตไม่ดี หรืออาการเจ็บป่วยที่ เกิดจากจิตใจเป็นการบำบัดทางใจ ทำให้หายจากการเจ็บป่วยได้ หรือเป็นการรักษาจากภายในสู่ ภายนอก ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า ธรรมทั้งหลายมีใจ เป็นใหญ่ มีใจเป็นประธาน ทุกสิ่งทุกอย่างสำเร็จได้ด้วยใจ การรักษาโรคก็เช่นเดียวกัน เมื่อสุขภาพจิต ดีก็จะทำให้สุขภาพกายดีตามไปด้วย และจะทำให้ครอบครัวและคณะญาติพี่น้องเกิดความสามัคคีกัน

๑๐. ญาติของท่านเข้ารับการรักษาด้วยการรำผีฟ้า

กลุ่มประชาชนชาวบ้าน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มนักปราชญ์กล่าวได้ว่าความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุที่ทำให้เกิด โรคภัยไข้เจ็บ... สาเหตุที่ทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บนั้นเกี่ยวข้องกับสาเหตุ ๒ ประการ คือ สาเหตุที่เกิด ตามธรรมชาติ เช่น ภูมิอากาศทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ... เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติ...การโรคภัย อาจมีหลายประเภท เช่น การถูกผีทำ การถูกคนทำด้วยวิธีทางคาถาอาคม ชะตา กฎแห่งกรรม... และ การผิดขนบธรรมเนียมประเพณี ผลการเข้ารับการรักษาคือ ผู้ป่วยหายจากการเจ็บป่วยอย่าง ปาฏิหาริย์เหนือความคาดหมาย...^{๖๑}

จึงเห็นได้ว่าสาเหตุที่ทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บนั้นมีสาเหตุหลายประการทั้งอำนาจเหนือ ธรรมชาติและเกิดตามธรรมชาติเป็นไปตามเหตุและปัจจัยเหตุมีผลจึงมีโดย ทำกรักษาด้วยพิธีกรรม ลำผีฟ้า นั้นสามารถทำให้หายป่วยได้อย่างน่าเหลือเชื่อแสดงให้เห็นว่ามีเหตุและผลที่เกี่ยวข้องกัน

กลุ่มชาวบ้าน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มชาวบ้านกล่าวได้ว่ากรการทำผิดต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือผีฟ้าก็จะทำให้เกิด โรคภัยไข้เจ็บตามความคิด ความเชื่อของชาวบ้าน... เมื่อโรคภัยไข้เจ็บเกิดขึ้นผู้ป่วยต้องหาวิธีการ รักษาพยาบาลตามสาเหตุของโรคนั้น ชาวอีสานอีกส่วนหนึ่งมีความเชื่อว่า “ผีฟ้า” จะสามารถบันดาล ทุกสิ่งได้ แม้แต่การเกิดการตายของมนุษย์ตลอดจนเป็นผู้กำหนดโชคชะตาของมนุษย์^{๖๒} ... ขณะอีกบาง กลุ่มมีความเชื่อว่าการมีชีวิตอยู่บนโลกนั้นจะต้องมีสิ่งบันดาล และเชื่อว่าผีบรรพชนกับผีฟ้า นั้นมี

^{๖๐} สทนากลุ่ม นายวรชิต คำเถื่อน, นางปึกษา ขามระพา, นายชูจิต สีนาค, นายประยุทธ สีนาค, นาย หนู สมใจ, ชาวบ้าน, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๖๑} สทนากลุ่ม นายอดิเรก รักษ์, นายสายใจ สีเสนา, นายประมวล สิงห์คำบ้อง, ปราชญ์ชาวบ้าน, ๑๔ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๖๒} สทนากลุ่ม นางเพ็ญศรี ไกรดวง, นางนภาพร วงศ์ษา, ญาติผู้ป่วย, ๑๖ มกราคม ๒๕๖๒.

ความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง... ความเชื่อว่ามันุขย์ทุกคนมีขวัญประจำตัวอยู่ทุกคน เมื่อตายลงขวัญจะออกจากร่างไปพบบรรพชนและจะเดินทางไปยังเมืองฟ้าเพื่อเซ่นไหว้ผีฟ้าด้วยพิธีกรรมล่ำผีฟ้าและเครื่องสังเวญบูชาต่อผีฟ้า...^{๖๓}

จึงเห็นได้ว่าชาวบ้านมีความเชื่อในการรักษาพยาบาลตามหลักการเหตุและผล สาเหตุที่แท้จริงได้ลองการรักษาตามแพทย์แผนปัจจุบันแล้วไม่หายจึงลองมาทำการรักษาด้วยพิธีล่ำผีฟ้าแล้วเกิดเป็นผลในทางที่พอใจหายจากอาการเจ็บป่วยจึงเกิดเป็นความเชื่อความศรัทธาในพิธีกรรมล่ำผีฟ้า เพราะหัวหน้าผีฟ้าได้สอนให้คนที่เข้ามาทำการรักษานั้นถือศีล ๕ เป็นเพราะหัวหน้าก็มีความเชื่อว่าศีล๕นั้นเป็นหลักชัยในการดำรงชีวิตหรือหลักการพอเพียงรู้จักพอดียินดีในสิ่งที่ตนมีตนได้พร้อมแนะนำอย่าให้รู้จักการเข้าวัดทำบุญทำทานด้วยและสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในเขตทางภาคอีสานจะเห็นได้ว่าถึงจะเป็นหัวหน้าผีฟ้าหรือเป็นตัวผีฟ้าเองก็จะมีเชื่อในคำสอนทางพุทธศาสนาเช่นด้วยกัน

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

๔.๔.๑ ความรู้ที่ได้จากการศึกษาการประกอบพิธีล่ำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

ผู้วิจัยได้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการและขั้นตอนกระทำการพิธีล่ำผีฟ้าอันศักดิ์สิทธิ์ของหัวหน้าหมอล่ำผีฟ้า ที่นำไปสู่เป้าหมายด้วยการน้อมนำจิตใจให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา ในขณะเดียวกันพิธีกรรมล่ำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวาเป็นจุดนัดหมายที่จะทำให้ทุกคนมีการปฏิบัติเป็นเอกภาพ เมื่อพิธีกรรมล่ำผีฟ้าเริ่มขึ้น ทุกคนก็พร้อมที่จะปฏิบัติในเรื่องนั้นๆ

ดังนั้นพิธีกรรมล่ำผีฟ้า จึงเป็นจุดนัดพบ และเป็นจุดนัดหมายโดยเฉพาะ สำหรับชุมชนหรือหมู่ คนในสังคมนั้นๆ ให้มองเห็นความสำคัญที่จะเริ่มการใดๆ กันอย่างจริงจัง เพราะการกระทำที่สำคัญของชุมชนหรือของส่วนรวมล้วนแต่เป็นพิธีกรรม (ceremony) ถ้าเกี่ยวกับศาสนาเรียกว่า ศาสนพิธี (ritual) ในแต่ละศาสนามีลักษณะแตกต่างกันไป ตามความเชื่อในศาสนานั้น บ้างพิธีกรรมเกิดขึ้นเพราะความศรัทธาพักติ แต่บางพิธีกรรมก็เกิดขึ้นตามคำสั่งของผู้เป็นศาสดา เพราะพิธีกรรมเป็นภาคปฏิบัติของศาสนาที่เห็นได้ชัดก็คือ การสวด การปฏิบัติคุณตน การเซ่นสรวงสังเวญ เป็นต้น

จึงกล่าวได้ว่าพิธีกรรมล่ำผีฟ้านั้นถือได้ว่าเป็นเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ของคนสมัยโบราณได้คิดค้นพิธีกรรมนี้ขึ้นมาเพื่อทำการรักษาโรคร้ายไข้เจ็บต่างๆตามความเชื่อ แต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกันออกไป บ้างพื้นที่กลายเป็นประเพณีประจำท้องถิ่นเป็นอัตลักษณ์ประจำชาติพันธุ์หรือกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติเชิงอนุรักษ์ของความเป็นมาของของชนชาตินั้นๆ

^{๖๓} สอนทนากลุ่ม นายวรชิต คำเถื่อน, นางปักษา ขามระพา, นายชูจิต สีนาค, นายประยุทธ สีนาค, นายหนู สมใจ, ชาวบ้าน, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

๔.๔.๒ ความรู้ที่ได้จากการศึกษาคติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีล้างบาปของชาวบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

ผู้วิจัยได้ความรู้เกี่ยวกับคติธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมล้างบาปคือคติธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น คติธรรมเรื่องศรัทธา ๔ คติธรรมเรื่องกฎแห่งกรรม คติธรรมเรื่องความกตัญญู คติธรรมเรื่องทศก และคติธรรมเรื่องศีล ๕ ที่ปรากฏชัดเจนในพิธีการล้างบาปเพื่อการรักษาโรคร้าย

ดังนั้นคติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีล้างบาป มีคติธรรมคำสอนมากมายซึ่งเป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สอดแทรกออกมาจากคำสอนการประกอบพิธีกรรมล้างบาป อาทิ เช่น คติธรรมเรื่องกฎแห่งกรรม มีความศรัทธาต่อความเชื่อ ๑) ความเชื่อเรื่องกรรม ทำให้คนระมัดระวังการกระทำ และตั้งใจทำงานไม่อ่อนวอน โขศชะตา ๒) เชื่อในผลกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ทำให้คนเกรงกลัวต่อบาปหรือวิบากกรรมที่จะได้รับ ๓) เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน ทำให้คนทำแต่คุณงามความดีเพราะถ้าทำไม่ดีก็ต้องเสวยวิบากกรรมของตน ๔) เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ผิดคนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง และมีคติความเชื่อตามคติธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่ว่า หากบุคคลทำกรรมดี ก็จะไปสู่สุคติภพ คือ มนุษย์ และสวรรค์ในระดับโลกียวิสัย ส่วนบุคคลผู้ทำความชั่ว ย่อมไปสู่มุคติภพ หรือ อบายภูมิ ๔ ได้แก่ นรก เปรต สัตว์เดรัจฉาน และอสุรกาย มีความกตัญญูรู้คุณทั้งต่อบุพการีและบรรพบุรุษของตนเอง ดังจะเห็นได้จากการเลี้ยงดูบุพการีตามหลักทศ ๖ และมีการรักษาศีล ๕ อย่างสม่ำเสมอ

จึงกล่าวได้ว่าพิธีกรรมล้างบาปมีส่วนให้คนภายในชุมชนถือปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพราะในพิธีกรรมล้างบาปได้สอดแทรกหลักพุทธธรรมคำสอนทางด้านศาสนาเข้าไปด้วยโดยผู้ที่มีความศรัทธาในพิธีกรรมล้างบาปนั้นโดยไม่รู้ตัว ก่อให้เกิดความสามัคคีภายในชุมชนและกตिकाของคนภายในชุมชนนอกเหนือจากกฎหมายรัฐธรรมนูญ ถือได้ว่าพิธีกรรมล้างบาปมีความสำคัญในระดับหนึ่งต่อการดำรงชีวิตของคนในถิ่นดินแดนทางภาคอีสาน

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “ศึกษาคติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น” มีวัตถุประสงค์เพื่อการประกอบพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น และคติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดเป็นคำถามในการวิจัย จากนั้นจึงได้ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามแบบสัมภาษณ์ (Interview) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ในการศึกษาและรวบรวมข้อมูล โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สำหรับประชากรผู้ให้ข้อมูล โดยมิตี้นหาสำคัญ เช่น ความเป็นมา ความสำคัญ เรื่องผี พิธีลำผีฟ้า คติธรรมคำสอน และทฤษฎีความเชื่อของบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการศึกษา

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการศึกษา

๕.๑.๑ การประกอบพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น พบว่า การประกอบพิธีกรรมลำผีฟ้าในของชาวบ้านโนนเขวา จังหวัดขอนแก่น มีชั้น ๕ ชั้น ๘ อันที่ยกครุ...มีหัวหน้าคณะ (ครุบา) ผู้ที่จะเป็นหัวหน้าคณะหรือครุบา หมอแคน ซึ่งหมอแคน ในที่นี้จะเรียกว่า หมอม้า เป็นผู้ขับม้า ม้าก็คือ เหล้า ม้าขาวคือเหล้าขาว ม้าแดงคือเหล้าแม่โขง ม้านิลก็คือ เบียร์ และมีคณะบริวารที่มีประสบการณ์สูงร่วมเดินทางไปรักษาคนไข้ด้วยประมาณ ๒-๔ คนบริวารที่รับใช้ใกล้ชิดที่จะถูกเรียกให้เป็นหัวหน้าคนต่อไปก็อยู่ในจำนวนนี้ ชาวคณะเหล่านี้จะช่วยกันลำเชิญผีเมื่อผีเข้าเทียมหัวหน้าแล้วก็จะเป็นคนถามไถ่ผีต่างๆ นานา ซึ่งแต่ละคนจะมีผีประจำตัว เช่น สีทน มโนราห์ ท้าวคำผิว เป็นต้น

การรักษาพยาบาลหมอลำ หมอลำผีฟ้า: การรักษาของหมอลำ หมอลำผีฟ้ามีอะไรบ้างที่จะต้องเตรียมก่อนทำการรักษา

(๑) ขันหมากแบ่งพร้อมฝ้ายผูกแขน (บายศรีขนาดเล็ก)

(๒) ชั้น ๕ (ดอกไม้ ๕ คู่ เทียน ๕ เล่ม)

(๓) ฟ้าขึ้น ๑ ผืน

- (๔) แพรวา (ผ้าขาวม้า ๑ ผืน)
 (๕) เหล้าขาว ๑ ขวด
 (๖) ไข่ ๒ ฟอง (บางคนกะใช้ใบเดียว)
 (๗) หวี ๑ ด้าม
 (๘) กระจก ๑ บาน
 (๙) เงินหนึ่งสลึง
 (๑๐) ห่อนิมนต์ ๒ ห่อ (เทียน ๒ เล่ม ดอกไม้ ๒ ดอก ห่อด้วยใบตอง)
 (๑๑) ซวย ๕ อัน (ใบตองทำเป็นกรวย) แต่ละอันมีเทียน ๑ คู่ ดอกจำปาลาว(ดอก
 ลีลาวดี) ๑ คู่
 (๑๒) มาลัยดอกจำปาลาว(ดอกลีลาวดี) ถ้าเป็นลำผีฟ้าใช้ดอกมะละกอดันตัวผู้

ขันธขวัณ ขันธขวัณเป็นเครื่องบูชาสำหรับขวัณเมื่อทำการเรียกขวัณให้กลับมาอยู่กับ
 ผู้ป่วย ขวัณจะเข้ามาอยู่ที่ขันธขวัณ ซึ่งเป็นชั้นน้ำที่ใสสิ่งต่างๆ ที่ขวัณชอบไว้ ดังนี้ บายศรี ๓ ชั้น ซึ่งทำ
 จากใบตอง ๓ ชุด ดอกไม้ ๕ คู่ เทียนใหญ่ ๓ เล่ม ปั้นข้าวเหนียว ๑ ก้อน ข้ามต้มมัด (ทำจากข้าว
 เหนียวห่อกล้วยห่อด้วยใบตอง) ๔ ชั้น ไข่ไก่ต้ม ๑ ฟอง กำไลแขนทำด้วยเงิน ๑ วง หวี ๑ ด้าม ยามนต์
 ๑ อัน กล้วย ๔ ผล ฝ้ายผูกแขน

และเมื่อจะทำพิธีกรรมรักษาจะนำเทียนอีก ๑ เล่ม มีความยาวเท่ากับ “ค่าหัวคาคิง” ของ
 ผู้ป่วย ซึ่งเท่ากับความยาวของศีรษะผู้ป่วยโดยวัดจากส่วนบน ศีรษะถึงปลายคาง ๑ เล่ม และอีก ๑
 เล่ม วัดจากไหล่ถึงเอวมาจุดแล้วใส่ไว้ในขันขวัณ

ขันนิมนต์ เป็นจานที่ใส่หอนิมนต์ ๒ ชุด ดอกไม้ เทียน และฝ้ายผูกแขน

แคน แคนเป็นอุปกรณ์ที่ขาดไม่ได้ในพิธีกรรมของหมอผีฟ้า ตามศัพท์ในการทำพิธีกรรม
 นั้นจะเรียกแคนว่า “ม้า” และเรียกคนเป่าแคนว่า “หมอม้า” เนื่องจากพิธีกรรมของหมอลำผีฟ้าจะ
 แสดงออกโดยการรำและฟ้อน ซึ่งดนตรีที่ประกอบ คือ แคน

สรุปได้ว่าการแต่งเครื่องขันคายนั่นก่อนที่จะทำการประกอบพิธีกรรมลำผีฟ้าในการ
 บำบัดรักษาอาการเจ็บป่วยนั้น ถือว่าเป็นการยกครู การวาระครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชา
 ความรู้ในพิธีกรรมลำผีฟ้า เป็นการแสดงออกถึงการบูชาครูและถือได้ว่าเป็นการตอบแทนอีกแบบหนึ่ง
 ไม่ว่าจะในสังคมชนชั้นไหนหรือจะเริ่มการสิ่งใดก็แล้วแต่ในสังคมไทยส่วนมากจะต้องมีการบูชาครูแต่ใน
 พิธีกรรมลำผีฟ้านั้นเรียกว่าการ “แต่งคายอ้อยยกครู” แต่จุดประสงค์นั้นมีความหมายคล้ายกันกับการ
 ไหว้ครูทั่วไปเช่น นักเรียนเวลาเปิดเทอมก็ต้องมีพิธีไหว้ครู แม้แต่คนที่เป่าครูบาอาจารย์แล้วก็มีวันที่
 ไหว้ครูของครูอีกที่สังเกตเห็นได้ว่า ทุกวันที่ ๑๖ มกราคม ของทุกปีเป็นวันครู

๕.๑.๒ คติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวา ตำบลบ้าน
 เหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น พบว่า การรักษาคนป่วยมักเริ่มด้วยการให้รักษาศีล ๕ ตามข้อ
 ปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนา เพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาให้ตั้งอยู่ใน
 ความดีงามมีความปกติสุข เพื่อให้เป็นกติกายข้อห้ามที่ใช้แก้ปัญหาขั้นพื้นฐาน ซึ่งทำให้เกิดความสงบสุข
 และ ไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกันในสังคมประโยชน์ของศีลในขั้นพื้นฐานคือทำให้กาย วาจา ใจ

คติธรรมเรื่องกฎแห่งกรรม อย่างเช่น มีความเชื่อว่า ๑) ความเชื่อเรื่องกรรม ทำให้คนระมัดระวังการกระทำ และตั้งใจทำงานไม่อ้วนอโนชชะตา ๒) เชื่อในผลกรรม ทำให้ได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ทำให้คนเกรงกลัวต่อบาปหรือวิบากกรรมที่จะได้รับ ๓) เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน ทำให้คนทำแต่คุณงามความดีเพราะถ้าทำไม่ดีก็จะต้องเสวยวิบากกรรมของตน

คติธรรมเรื่อง อบายภูมิ ๔ ได้แก่ นรก เปรต สัตว์เดรัจฉาน และอสุรกาย หัวหน้าผีฟ้าจะค่อยบอกลูกศิษย์และคนใกล้ชิดว่าหากกระทำผิดในหลักอบายภูมิ ๔ ถ้าเป็นผลของกรรมหนักก็เกิดในนรก ถ้ากรรมนั้นหนักมาก ก็ในมหานรก ซึ่งทารุณและเผด็จอนธรมานที่สุด ก็ได้แก่ อเวจีนรก นอกจากนั้นก็มึนรกขุมย่อย ๆ หลังจากที่พ้นขุมใหญ่ ๆ แล้วแต่อกุศลกรรม

คติธรรมเรื่อง ความกตัญญูรู้คุณทั้งต่อบุพการีและบรรพบุรุษของตนเอง เช่นบางครั้งคนที่มีอาการป่วยนั้นที่ไปทำการรักษาตามแพทย์แผนปัจจุบันแล้วไม่หาย กลับหันมารักษาด้วยพิธีกรรมลำผีฟ้าเจ้าพิธีได้ทำการล่าส่งหาสาเหตุแล้วว่าผิดต่อผีบุพการีและบรรพบุรุษของตนเองแล้วนั้นจะแนะนำให้ไปทำบุญอุทิศหาผีบุพการีและบรรพบุรุษของตนเองเพื่อเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูรู้คุณทั้งต่อบุพการีและบรรพบุรุษของตนเองและเป็นการสอนให้ผู้ป่วยที่ผ่านการรักษาและคนใกล้ชิดตระหนักถึงเรื่องความกตัญญูรู้คุณทั้งต่อบุพการีและบรรพบุรุษของตนเอง

คติธรรมเรื่อง หลักทศ ๖ ทั้งนี้ในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ทุกคนย่อมมีหน้าที่และความรับผิดชอบแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับสถานภาพและบทบาทที่ตนดำรงอยู่ คนเป็นพ่อแม่มีหน้าที่เลี้ยงดูลูกให้เจริญเติบโต เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ คนเป็นครูอาจารย์มีหน้าที่สอนและอบรมศีลธรรมจรรยาให้ศิษย์มีความรู้และประพฤติตนเป็นคนดี คนเป็นนักเรียนมีหน้าที่เรียนหนังสือ เชื่อฟังพ่อแม่และครูอาจารย์ สรุปลือเรามีหน้าที่และความรับผิดชอบอะไรในสังคมก็พยายามปฏิบัติหน้าที่นั้น ๆ ให้ดีที่สุดดังนี้ ๑)บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย และผู้มีอุปการะอื่น ๆ ที่เลี้ยงดูเรามา ๒)ครูบาอาจารย์ที่พร่ำสอนวิชาใน ๓)บุตร ผู้เป็นทายาทิ ภรรยา และสามี ผู้เป็นคู่ชีวิต ที่คอยให้กำลังใจ ๔)มิตรสหายที่คอยช่วยเหลือครั้งเมื่อตกทุกข์ได้ยาก ๕)บริวารหรือผู้รับใช้ที่คอยปรนนิบัติ ๖)สามเณร ภิกษุ ภิกษุณีผู้มีศีลอันสูงกว่าที่คอยพร่ำสอนธรรม

คติธรรมเรื่อง หลักพรหมวิหาร ๔ เป็นธรรมของพรหมหรือของท่านผู้เป็นใหญ่ พรหมวิหารเป็นหลักธรรมสำหรับทุกคน เป็นหลักธรรมประจำใจที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์ หลักธรรมนี้ได้แก่ ๑) เมตตาความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุขเช่นการช่วยรักษาให้คนหายจากอาการเจ็บป่วย ๒) กรุณาความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์เช่นมีความเห็นอกเห็นใจให้คนป่วยหายจากอาการเจ็บป่วย ๓) มุทิตาความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีเช่นมีความดีใจว่าได้ช่วยรักษาคนหายจากอาการเจ็บป่วย ๔) อุเบกขาการรู้จักวางเฉยเช่นใครทำอะไรดีไว้สิ่งนั้นย่อมตอบสนองคืนบุคคลผู้กระทำ เมื่อเราเห็นใครได้รับผลกรรมในทางที่เป็นโทษเราก็ไม่ควรดีใจหรือคิดซ้ำเติมเขาในเรื่องที่เกิดขึ้น เราควรมีความปรารถนาดี คือพยายามช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ในลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

คติธรรมเรื่องหลัก มรรคมีองค์ ๘ มีความเชื่อว่าหากคนเราปฏิบัติตามหลักธรรมนี้จะส่งผลให้มีแต่สิ่งที่ดีเข้ามาในชีวิตเช่น ๑) ปัญญาเห็นชอบ ต้องไตร่ตรองรักษาคนด้วยปัญญา ๒) การที่จะเป็นหัวหน้าผีฟ้าต้องใช้สมองความคิดพิจารณาแต่ในทางกุศลหรือความดีงาม ๓) คนเราจะต้องมีการ

พูดสนทนาแต่ในสิ่งที่สร้างสรรค์ดีงามหรือไพเราะในการอ่อนน้อมสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ๔) การประพฤติดีงามทางกายหรือกิจกรรมทางกายทั้งปวงต้องมีกริยาท่าทางสำรวมในการทำพิธีเหมาะสมจึงจะเกิดเป็นมงคลต่อหัวหน้าผีฟ้าและคนที่เข้ามาทำการรักษา ๕) การทำมาหากินอย่างสุจริตชนการประกอบพิธีกรรมลำผีฟ้าานั้นจะต้องทำด้วยความสุจริตไม่โกหกหลอกลวงผู้คน ๖) ความอดสาหัส พยายามประกอบความเพียรในการประกอบพิธีกรรมลำผีฟ้าจะต้องมีความอดทนในการจัดเตรียมและทำพิธี เพราะมีขั้นตอนในการทำมากมายหลายอย่าง ๗) การไม่ปล่อยให้เกิดความพลั้งเผลอ จิตเลือนลอย ดำรงอยู่ด้วยความรู้ตัวอยู่เป็นปกติในขั้นตอนพิธีกรรมลำผีฟ้าจะต้องตั้งใจประกอบพิธีเพื่อความถูกต้องตามหลักการของพิธีกรรมการรักษา ๘) ตั้งใจชอบ ทำจิตให้สงบ ระวังจากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง ต้องให้มีอารมณ์แน่วแน่เป็นอันเดียว เพื่อให้เกิดความสำเร็จตามเจตนาของพิธีกรรมลำผีฟ้า

คติธรรมเรื่องหลัก ไตรสิกขา มีความเชื่อว่าเป็นหลักที่ทำให้คนมีหลักการพัฒนาชีวิต เพื่อให้ประสบความสำเร็จเป็นคนสมบูรณ์แบบตามแนวพุทธเช่น ๑) ศีลอันยิ่งจะต้องรักษาในการดำรงชีวิตของหัวหน้าผีฟ้าศีล๕เป็นอย่างต่ำศีลถือว่าเป็นหลักชัยในการดำเนินชีวิตประจำวัน ๒) จิตอันยิ่ง หมายถึง สมาธิรู้ตัวอยู่เป็นปกติในขั้นตอนพิธีกรรมลำผีฟ้าจะต้องตั้งใจประกอบพิธีเพื่อความถูกต้องตามหลักการของพิธีกรรมการรักษาคนป่วย ๓) ปัญญาอันยิ่ง หัวหน้าผีฟ้าที่ประกอบพิธีกรรมลำผีฟ้าต้องไตร่ตรองรักษาคนด้วยปัญญาอันยิ่งเพื่อความถูกต้องตามหลักพิธีกรรมลำผีฟ้า จะได้ไม่ส่งเป็นผลเสียต่อที่เข้ามาทำการรักษา

คติธรรมเรื่องหลักอัปมาทธรรม เป็นธรรมที่มีความสำคัญมากที่สุด แม้แต่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเวลาท่านจะปรินิพพาน ท่านตัดเดือนภิกษุทั้งหลาย ที่มาประชุมเป็นครั้งสุดท้าย เรียกว่า “ปัจฉิมโอวาท” หลังจากตรัสปัจฉิมโอวาทแล้ว ต่อไปท่านไม่ตรัสอะไรเลย เข้าญาณออกญาณแล้วในที่สุดก็ปรินิพพาน ในการพิธีกรรมลำผีฟ้าปรากฏให้เห็นว่าขณะที่หัวหน้าผีฟ้าประกอบพิธีกรรมลำผีฟ้าอยู่นั้นกระทำด้วยความไม่ประมาทจึงเกิดเกิดผลสำเร็จและถูกต้องตามหลักของพิธีกรรมลำผีฟ้าที่มีมาแต่โบราณหัวหน้าผีฟ้าจะต้องมีหลักอัปมาทธรรมเป็นอีกหลักธรรมหนึ่งประจำตัว

คติธรรมเรื่องหลักอริยสัจ ๔ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เช่นว่า๑.)ทุกข์ คือ ความจริงว่าด้วยทุกข์ คนทุกคนต่างก็เคยพบกับความทุกข์ หรือประสบปัญหาบางอย่างมาแล้วทั้งนั้น เช่นคนที่มีอาการเจ็บป่วยนั้นเป็นทุกข์ทั้งกายและจิตซึ่งความทุกข์และปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นอาจมีได้ทุกขณะ ๒.) สมุทัย คือ ความจริงว่าด้วยเหตุแห่งทุกข์ ความทุกข์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นกับคนนั้นย่อมเกิดจากสาเหตุบางอย่าง มิใช่เกิดขึ้นลอย ๆ เวลาที่หัวหน้าผีฟ้านั้นต้องล่าส่องหาสาเหตุของอาการเจ็บป่วยได้แล้วจึงรักษา ๓.)นิโรธ คือ ความจริงว่าด้วยความดับทุกข์ กล่าวคือ ความทุกข์นั้นเมื่อเกิดได้ก็ดับได้ เมื่อความทุกข์เกิดจากสาเหตุ ถ้าเราดับสาเหตุนั้นเสีย ความทุกข์นั้นก็ย่อมดับไปด้วยเช่นเวลามีคนที่มีอาการเจ็บป่วยแล้วหัวหน้าผีฟ้านั้นต้องล่าส่องหาสาเหตุของอาการเจ็บป่วยได้แล้วก็ต้องหาวิธีการหรือพิธีกรรมในการรักษาให้ผู้ที่ป่วยหายจากการเจ็บป่วย ๔.)มรรค คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ หรือหมดปัญหาต่างๆ โดยสิ้นเชิงเช่น หัวหน้าผีฟ้าล่าส่องหาสาเหตุของอาการเจ็บป่วยได้แล้วก็ต้องหาวิธีการหายจากการเจ็บป่วยได้แล้วนั้นตอนที่ได้ผลสำเร็จนั้นเป็นอาการที่สอดคล้องกับหลักธรรมนี้ที่ปรากฏขึ้นระหว่างประกอบพิธีกรรมในการรักษาโรคด้วยผีฟ้า

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

หัวใจสำคัญของพิธีล่ำผีฟ้าต้องมีความเชื่อเกี่ยวกับการประกอบพิธีล่ำผีฟ้าซึ่งเป็นพิธีกรรมรักษาผู้ป่วยที่มีสุขภาพจิตไม่ดี หรือมีอาการเจ็บป่วยที่เกิดจากจิตใจ ทำให้หายจากการเจ็บป่วยได้นอกจากนี้จะทำให้ครอบครัวและคณะญาติพี่น้องเกิดความสามัคคีกัน ทำให้ทุกคนต้องทบทวนพฤติกรรมหรือการกระทำของตนเองเสมอว่า มีอะไรผิดจากทำนองคลองธรรมหรือไม่ แม่หมอบ หรือครูบาจะจัดเครื่องบูชาผีแล้วล่าส่งดูก่อนว่าการเจ็บป่วยนั้นเกิดจากอะไร มากน้อยเพียงใดจะถึงขั้นต้องเชิญผีฟ้าลงมารักษาหรือไม่ ถ้าอาการไม่หนักหรือผิดผีเล็กๆ น้อยๆ ก็จะมีเชิญผีมาเพื่อขอขมา โดยบนบานว่าผีต้องการอะไรจะจัดให้ ระดับนี้เรียกว่า ล่าทรง ถ้าอาการเจ็บป่วยมีอาการหนัก จะต้องแต่งเครื่องบูชาเชิญผีฟ้าลงมารักษา พิธีจะเริ่มจากหมอบแคนเป่าแคน ครูบาล่าเชิญผีฟ้าพร้อมกับเดินรอบ ๆ เครื่องบูชา บางครั้งมีการฟ้อนรำด้วย ผู้ช่วยครูบาจะรำไปรอบๆ เช่นเดียวกัน เมื่อผีฟ้าลงมาเข้าสิงทุกคนจะมีอาการสั่นไม่รู้สีกตัว ผีฟ้าจะบอกวิธีการปฏิบัติเพื่อให้หายจากการเจ็บป่วย จากนั้นก็จะกลับเมืองฟ้า จึงเรียกว่า พิธีล่ำผีฟ้าในที่นี้มีความหมายเหมือนกันในหลายพื้นที่ในเขตทางภาคอีสาน สอดคล้องกับผลงานผลงานวิจัยของพันใจ นครชัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องพิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไท ตำบลโนนยางอำเภอหนองสูงจังหวัดมุกดาหารผลของการศึกษาพบว่าพิธีกรรมเหยาเป็นพิธีกรรมที่เกิดจากการนับถือผีบรรพบุรุษ เรียกว่าผีหมอบและความเชื่อในเรื่องการเสี่ยงทายเป็นพื้นฐานโดยมีผู้ประกอบพิธีคือหมอบเหยาจุดประสงค์เพื่อเป็นการบำบัดรักษาพยาบาลคนเจ็บป่วยเป็นหลักแบ่งเป็น ๔ ประเภท คือ พิธีกรรมเหยารักษาคนเจ็บป่วย พิธีกรรมเหยา คุณผีออก พิธีกรรมเหยา เลี้ยงผีพิธีกรรมเหยาเอาฮูป พิธีกรรมเหยาแต่ละประเภทยังมีองค์ประกอบ ๔ ส่วน คือบุคคลากรผู้ร่วมพิธีกรรมวัสดุอุปกรณ์และเครื่องข่ายสถานที่ประกอบพิธีกรรมวันเวลาประกอบพิธีกรรมส่วนลำดับขั้นตอนของพิธีกรรมแต่ละประเภทยังขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของพิธีกรรมพิธีกรรมเหยามีบทบาทที่สำคัญคือด้านการรักษาพยาบาลคนเจ็บป่วยและสวดได้สอดคล้องกับผลงานของเฉลียว ดอนกวนเจ้าได้ทำการศึกษาวินิจฉัยเรื่องการปรับเปลี่ยนพิธีกรรมเลี้ยงผีของชาวไทญ้อจังหวัดนครพนมผลของการศึกษาพบว่าพิธีกรรมเลี้ยงผีตามความเชื่อของชาวไทญ้อจังหวัดนครพนมเป็นความเชื่อที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่โบราณเป็นการแสดงความกตัญญูต่อผีที่ให้คุณประโยชน์ในด้านความเจ็บป่วย และภัยพิบัติอื่นๆทำให้เกิดกำลังใจในการทำเกษตรข้าวป่าอุดมสมบูรณ์ซึ่งจะทำพิธีกรรมเลี้ยงผีในช่วงเดือนมีนาคมถึงเมษายนของทุกปีเป็นเวลา ๑ วันการปรับเปลี่ยนในด้านความเชื่อและขั้นตอนนั้นยังไม่มีเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมในด้านที่ปรับเปลี่ยนนั้นคือด้านวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมจากที่เคยผลิตใช้เองก็จัดหา ซื้อตามท้องตลาดตามสมัยใหม่ที่มีความเจริญมากขึ้นยิ่งขึ้น

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

ควรมีการวิเคราะห์และเสนอแนะให้หมอล่ำผีฟ้าสอดแทรกการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดสติปัญญาทำให้สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ในชีวิตได้ หมอล่ำผีฟ้าในฐานะผู้แนะนำผู้ช่วยทางจิตใจของผู้ประสบปัญหาโดยการส่งเสริมการพัฒนาปัญญา โดยผ่านหมอล่ำผีฟ้าเช่นการจัดโครงการปฏิบัติธรรม หรือชุมนุมทำโดยเน้นวิธีปฏิบัติ ในแนวสติปัญญา ๔ สอดแทรกความรู้

เรื่องพระไตรลักษณ์หรือพระอภิธรรมเป็นต้น ให้แก่หมอลำผีฟ้าและลูกศิษย์ เพื่อให้เห็นคุณค่าของหลักพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น มีความเข้าใจ และเข้าถึงแก่นของพุทธธรรม

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรศึกษาเปรียบเทียบการประกอบพิธีกรรมรำผีฟ้าในสังคมไทยกับสังคมตะวันตกเช่นร่างทรงในประเทศสหรัฐอเมริกาหรือประเทศในทวีปยุโรปว่า เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร อะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้แตกต่างกันเช่นนั้น เพื่อจะทำให้ทราบบริบทต่างๆของหมอลำผีฟ้าในสังคมที่แตกต่างกันโดยเฉพาะในสังคมชาวพุทธแบบสังคมไทยกับแบบตะวันตก

๒) ควรศึกษาเชิงปริมาณในประเด็นเกี่ยวกับคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมรำผีฟ้าของประชาชนทั่วไป ที่มีต่อหมอลำผีฟ้าเพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาสังคมในด้านต่างๆและเพื่อการปรับกลยุทธ์และวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมออกสู่สังคมในอนาคตต่อไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กิ่งแก้ว อรรถาภรณ์. ลักษณะพิธีกรรมในสังคมไทย ในเอกสารการสอนชุดไทยคดีศึกษา : อารยธรรมหน่วยที่ ๖-๑๑. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๓.

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. พหุลักษณะทางการแพทย์กับสุขภาพในมิติสังคมวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๙.

ทัศนีย์ ทานตวงวิช. คติชาวบ้าน. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบางแสน, ๒๕๒๓.

ธวัช ปุณโณทก. วัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อ ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

ธวัช ปุณโณทก. วรรณกรรมท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕.

บุญยงค์ เกศเทศ. ฝ่าป่าดงภู เจ้าปู่ขุนน้ำ. มหาสารคาม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๕.

เบญจวรรณ นาราสำจ. ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาอีสาน. ขอนแก่น: ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๒.

ประชิด สกฤษพัฒน์. วัฒนธรรมพื้นบ้านและประเพณีไทย. กรุงเทพมหานคร: ภูมิปัญญา, ๒๕๔๖.

ประสาน ทองภักดี. พ.ท.. ระบบการศึกษาของพระพุทธเจ้า. กรุงเทพมหานคร: ดำรงการพิมพ์, ๒๕๒๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พุทธธรรม. ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

_____. รู้หลักก่อนแล้วศึกษาให้ได้ผล. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต. พจนานุกรมศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๐.

พระราชธรรมนิเทศ ระเบียบ วิถีญาณ. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระอัครคณาธิการ ชวินทร์ สระคำ. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

พัฒนา กิติอาษา. **ทรงเจ้าเข้าผีในวัฒนธรรมสุขภาพไทย : ในโกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ พหุลักษณะ**
ทางการแพทย์กับสุขภาพในมิติสังคมวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิ
 รินธร, ๒๕๔๙.

เพ็ญศรี ติ๊ก. **ไฟทิวรี่ ลีนลาร์ตัน. ปียนาถ บุนนาถ. วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์. วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติ**
ความเชื่อ. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
 ๒๕๓๖.

มณี พะยอมยงค์. **ความเชื่อของคนไทยในวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ.** กรุงเทพมหานคร:
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

มานิต มานิตเจริญ. **พจนานุกรมใหม่-ทันสมัยสุด.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การพิมพ์พระนคร,
 ๒๕๑๔.

ยุพร แสงทักษิณ. **ไทยศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.

รัชนิกร เสฎฐ์. **โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย.** กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒.** กรุงเทพมหานคร: บริษัทนาม
 มีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.** พิมพ์ครั้ง
 ที่ ๒ แก้ไขเพิ่มเติม. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๘.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย.** กรุงเทพมหานคร:
 ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๔.

ส.พลายน้อย. **ตำนานผีไทย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ พิมพ์คำ, ๒๕๕๒.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ และปสาณี ฐิติวัฒนา. **ศาสนาและความเชื่อในกรุงเทพมหานคร.**
 กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

เสฐียร พันธรังสี. **ศาสนาเปรียบเทียบ.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา, ๒๕๑๓.

อุทัย หิรัญโต. **สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา-มนุษยวิทยา.** กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖.

(๒) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

เฉลียว ดอนกวนเจ้า. “การปรับเปลี่ยนพิธีกรรมเลี้ยงผีของชาวไทยอู้อจังหวัดนครพนม”. **วิทยานิพนธ์**
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย
 มหาสารคาม, ๒๕๔๓.

พระมหาประศักดิ์ อคฺคปญฺโญ ช่างแสง. “ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์กับภูแห่งกรรมของชาวพุทธไทย
 ในปัจจุบัน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
 กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑..

พระวีรพรรณ วุฑฒิมโม่ เขียรประโคน. “อิทธิพลของความเชื่อในอรรถกถาธรรมบทที่มีต่อประเพณี
 ไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระอธิการทัตเทพ ฐานโกโร. “ศึกษาโอบปาติกะในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อผีของชาวผู้ไทอำเภอเรณูนครจังหวัดนครพนม”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พันใจ นครชัย. “พิธีกรรมเหยาของชาวภูไทตำบลโนนยางอำเภอหนองสูงจังหวัดมุกดาหาร”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๘.

(๓) บทความ:

ธนภณ สมหวัง. “พุทธธรรม: คู่มือมนุษย์ศตวรรษที่ ๒๑”. หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน. (๑๑ มกราคม ๒๕๔๓).

นรินทร์ คำนวนสวัสดิ์. “การศึกษาวิจัยเรื่องวิถีความเชื่อเรื่องลำผีฟ้าของชุมชนตำบลคำแมด อำเภอซ้ำสูงจังหวัดขอนแก่น”. การประชุมวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีปทุม. (๒๕๕๓): ๘๙.

มังกรห้าเล็บ. “หมอรักษาโรคด้วยความเชื่อ”. ไทยรัฐ. (๒๕๒๔): ๓.

ยุทธพันธ์ เตชะแก้ว. “พิธีกรรมและระบบความเชื่อการรำผีฟ้าในภาคอีสาน”. การประชุมวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ครั้งที่ ๓๗ สาขาสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (๒๕๔๒): ๑๐๘.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. “สวดมนต์ผีไม่หลอก-เทวดารัก” จากคอลัมน์ “รื่นรมย์ ร่มเย็น”. หนังสือพิมพ์มติชน. (พฤศจิกายน ๒๕๕๕).

(๔) เอกสารไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่:

บ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น. แผนแม่บทชุมชน ขอนแก่น, ๒๕๔๕.

ราชบัณฑิตสถาน. พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์ รุ่นที่ ๑.๐๐.

(๕) สัมภาษณ์/สนทนากลุ่ม:

สนทนากลุ่ม นางเพ็ญศรี ไกรดวง, นางนภาพร วงศ์ษา, ญาติผู้ป่วย, ๑๖ มกราคม ๒๕๖๒.

สนทนากลุ่ม นางสมใจ ดวงดี, นายมนูญ สีสะอาด, นายสมชาย ดอนตาดี, ผู้ป่วยที่เคยรักษา, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒.

สนทนากลุ่ม นายวรชิต คำเถื่อน, นางปัทมา ขามระพา, นายชูจิต สีนาค, นายประยุทธ สีนาค, นายหนู สมใจ, ชาวบ้าน, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

สนทนากลุ่ม นายหนู สมใจ, นางหนูหยวง จันท, นายวินัย ไกรดวง, ผู้นำชุมชน, ๑๓ มกราคม ๒๕๖๒.

สนทนากลุ่ม นายอดิเรก รักชัย, นายสายใจ สีเสนา, นายประมวล สิงห์คำป่อง, กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน ๑๔ มกราคม ๒๕๖๒.

สนทนากลุ่ม พระอธิการอำพล ฐิตธมโม, พระสมชาย เขมิโณ, พระสงฆ์, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

สนทนากลุ่ม แม่ดาว พานมโน, หัวหน้าหมอลำผีฟ้า, แม่สุวรรณ พัฒนศิริ, คนแต่งกายคนที่ ๑, แม่บุญ
เพิ่ม สีเสนา, คนแต่งกายคนที่ ๒, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

สนทนากลุ่ม แม่มธุรส หิมลี, แม่กองพาน ชันตี, นางสำน สีนาค, ลูกศิษย์, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ นายสมชาย ดอนตาดี, ผู้ป่วยที่เคยรักษา, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ แม่กองพาน ชันตี, ลูกศิษย์หมอลำผีฟ้า บ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง
จังหวัดขอนแก่น, ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ แม่ดาว พานมโน, หัวหน้าหมอลำผีฟ้า บ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง
จังหวัดขอนแก่น, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ แม่ณภกร วงษ์สา, ลูกศิษย์หมอลำผีฟ้า บ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง
จังหวัดขอนแก่น, ๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

หนังสือขอความอนุเคราะห์

ที่ ศธ.๖๑๓๒.๑/ว ๑๓.๔

บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น ตำบลโคกสี
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๘ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร นางสาวรัชฎาพร ทรัพย์ประเสริฐ ๘๗๗.๓๒๗.๑๑

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระธรรมกิตติ ปณญาวชิโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๕๒๐๕๐๐๙ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ทำการศึกษ
วิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีสวดมนต์ของชุมชนบ้านโนนเขวา ตำบล
บ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น” โดยมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้
๑) พระมหามิตร รุติปัญญา,รศ.ดร ๒) รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์

เพื่อให้งานวิจัยของนิสิตมีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามวัตถุประสงค์ จึงเรียน/เจริญพรมา
เพื่อขออนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัยในครั้งนี้ด้วย โดยข้อมูลที่ได้จักใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น
โดยไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่ประการใด

บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา
มา ณ โอกาสนี้

เจริญพร

(พระโสภณพัฒนบัณฑิต,รศ.ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น โทร ๐๘๒-๘๙๒-๘๗๙๗

ที่ ศธ๖๑๓๒๑/ว. ๘๓

วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย

เจริญพร ผศ. ชอน อิศรศักดิ์

ด้วย พระธรรมกิตติปัญญาวิชโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๕๒๐๕๐๐๙ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ ทำการศึกษาวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาศีลธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีส่าผีฟ้าของชาวบ้านโนนเข วา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น” โดยมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้ ๑) พระมหามิตร รุติปัญญา, ผศ.ดร. ๒) รศ. ดร.โสวิทย์ บำรุงศักดิ์

ดังนั้น เพื่อให้งานวิจัยของนิสิตมีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามหลักการวิจัย บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถและมีความ เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย จึงขอความร่วมมือท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ เครื่องมือวิจัยของนิสิตท่านนี้

บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา ณ โอกาสนี้

เจริญพร

(พระโสภณพัฒนบัณฑิต,รศ.ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

ใจดี
ในโอกาสที่

บัณฑิตศึกษา มจร. วิทยาเขตขอนแก่น

ผ.เช.เลขานุการบัณฑิตศึกษา

โทร. ๐๙๒-๕๕๒-๖๔๖๖

พระธรรมกิตติ ปัญญาวิชโร

โทร. ๐๘๘-๕๖๑-๒๓๖๐

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น โทร ๐๘๒-๘๘๒-๘๗๙๗

ที่ ศธ๖๑๓๒.๑/ว. ๘๓

วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย

เจริญพร ผศ.ดร. ประยูร แก้วใส

ด้วย พระธรรมกิตติปัญญาวิชโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๕๒๐๕๐๐๙ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ ทำการศึกษาวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาคติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น” โดยมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้ ๑) พระมหามิตร รุตปัญญา, ผศ.ดร. ๒) รศ. ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์

ดังนั้น เพื่อให้งานวิจัยของนิสิตมีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามหลักการวิจัย บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถและมีความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย จึงขอความร่วมมือท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ เครื่องมือวิจัยของนิสิตท่านนี้

บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนามา ณ โอกาสนี้

เจริญพร

(พระโสภณพัฒน์บัณฑิต, รศ.ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

ขอแสดงความยินดี

๒๓ ธ.พ. ๖๑

บัณฑิตศึกษา มจร. วิทยาเขตขอนแก่น

ผช.เลขานุการบัณฑิตศึกษา

พระธรรมกิตติ ปัญญาวิชโร

โทร. ๐๙๒-๕๕๒-๖๕๒๖

โทร. ๐๘๘-๕๖๑-๒๓๖๐

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น โทร ๐๘๒-๘๙๒-๘๗๙๗

ที่ ศธ๖๑๓๒.๑/ว. ๘๓

วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย

เจริญพร/ ๖๖๖๗ ๗๗๗๗ ๘๘๘๘ ๙๙๙๙, ๘๘. ๘๘.

ด้วย พระธรรมกิตติปัญญาวิโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๕๒๐๕๐๐๙ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ ทำการศึกษาวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาศีลธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีล่ำมีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น” โดยมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้ ๑) พระมหามิตร ฐิตปัญญา, ผศ.ดร. ๒) รศ. ดร.โสวิทย์ บำรุงศักดิ์

ดังนั้น เพื่อให้งานวิจัยของนิสิตมีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามหลักการวิจัย บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและมีความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย จึงขอความร่วมมือท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ เครื่องมือวิจัยของนิสิตท่านนี้

บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนามา ณ โอกาสนี้

เจริญพร

(พระโสภณพัฒน์บัณฑิต,รศ.ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาเขตขอนแก่น

ผช.เลขานุการบัณฑิตศึกษา

พระธรรมกิตติ ปัญญาวิโร

โทร. ๐๙๒-๕๕๒-๖๔๒๖

โทร. ๐๘๘-๕๖๑-๒๓๖๐

ภาคผนวก ข.
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง “ศึกษาคติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้าน โนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น”

.....

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ๑) เพื่อศึกษาการประกอบพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้าน โนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น ๒) เพื่อศึกษาคติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้าน โนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น โนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ แบ่งเป็น ๒ ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ ๑ เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ “ศึกษาคติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีลำผีฟ้าของชาวบ้าน โนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น” ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามมุ่งนำไปใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น ซึ่งข้อมูลที่ได้จะไม่กระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติงานและสถานภาพของท่านแต่อย่างใด แต่จะเป็นประโยชน์ด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนาจึงขอความกรุณาให้ท่านตอบแบบสอบถามทุกข้อตามสภาพความเป็นจริง

ผู้วิจัยขอขอบคุณและอนุโมทนาในความร่วมมือของท่านมา ณ โอกาสนี้ด้วย

เจริญพร

พระธรรมกิตต์ ปญญาวิชโร (จำพรรษชยันต์)

นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ตอนที่ ๑ เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....นามสกุล.....
 ที่อยู่บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ตำบล..... อำเภอ.....
จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์.....
 โทรศัพท์.....อายุ.....ปี
 อาชีพ.....
 ระดับการศึกษา.....
 สาขาวิชา.....
 วัน เดือน ปี ผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ตอนที่ ๒ การประกอบพิธีล่ำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

การประกอบพิธีล่ำผีฟ้าของชาวบ้านโนนเขวาเป็นอย่างไร

๑. การประกอบพิธีกรรมล่ำผีฟ้าเป็นอย่างไร
๒. องค์ประกอบของพิธีกรรมล่ำผีฟ้ามีอะไรบ้าง
๓. ส่วนประกอบของพิธีกรรมล่ำผีฟ้ามีอะไรบ้าง
๔. พิธีการล่ำผีฟ้าเป็นอย่างไร
๕. ผู้ที่มารักษาในการล่ำผีฟ้าเป็นอย่างไร
๖. ภาพรวมแล้วผู้มารักษาเป็นโรคอะไร

ตอนที่ ๓ “คติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีล่ำผีฟ้าของชาวบ้าน โนนเขวา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น”

๓.๑ กลุ่มพระภิกษุสงฆ์ / กลุ่มนักปราชญ์ชาวบ้าน

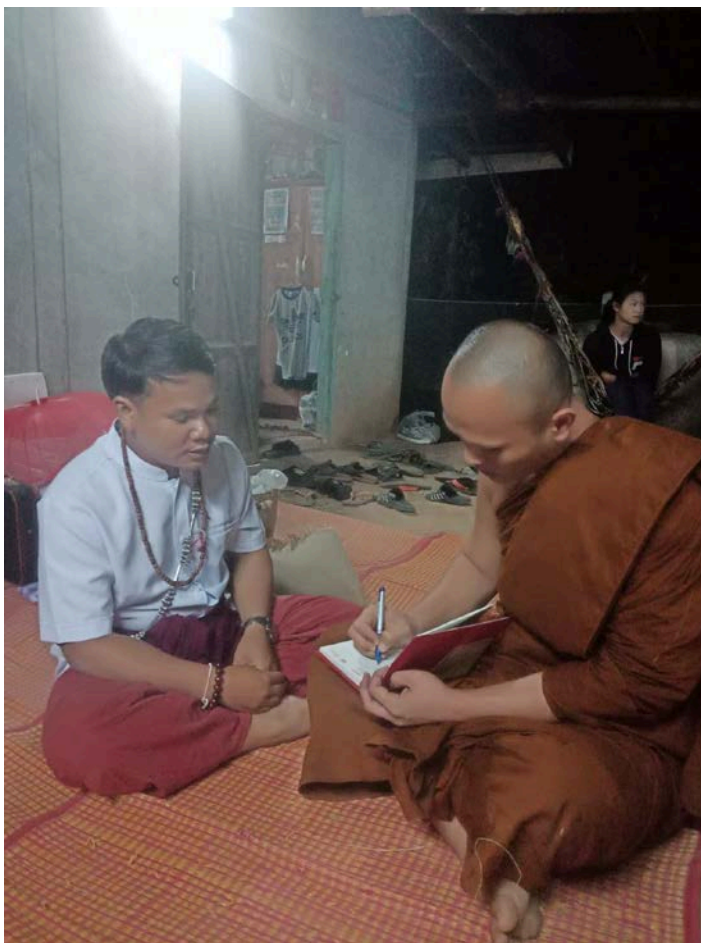
๑. ท่านมีความเชื่อเรื่องการรักษาโรคด้วยผีฟ้าอย่างไร
๒. ท่านมีความเชื่อเรื่องผีฟ้าอย่างไร
๓. ท่านมีแนวคิดเรื่องผีฟ้าอย่างไร
๔. ท่านเคยเข้าร่วมกิจกรรมเรื่องผีฟ้าอย่างไร
๕. ท่านมีความเห็นเกี่ยวกับการรักษาโรคด้วยผีฟ้าอย่างไร
๖. ท่านได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการรักษาด้วยการรำผีฟ้าอย่างไร
๗. ท่านมีความเชื่อเรื่องการให้การรักษาโรคด้วยการรำผีฟ้าว่ามีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอย่างไร
๘. พิธีกรรมรำผีฟ้าใช้รักษาเฉพาะคนป่วยอย่างไร
๙. ท่านยอมรับในพิธีกรรมรำผีฟ้าในการรักษาโรคอย่างไร
๑๐. ขณะที่ญาติของท่านเข้ารับการรักษาด้วยการรำผีฟ้าท่านมีความรู้สึกอย่างไร

พระธรรมกิตติ ปญญาวิชโร (เจ้าพรชัยนันต์)

ผู้สัมภาษณ์

ภาคผนวก ค.

รูปภาพประกอบการสัมภาษณ์

สัมภาษณ์นายปรีดา พลพลวงษ์ศา ลูกศิษย์ผีฟ้า วันที่ ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์นางอมร รักชี ผู้ป่วยที่มารักษาด้วยการลำผีฟ้า วันที่ ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒

คายนางช่วง วันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์พ่อสมคิด จันโท ปราชญ์ชาวบ้านโนนเขวา วันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์พระอธิการอำพล ฐิตธมฺโม วันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์แม่ดาว พานมโน หัวหน้าผีฟ้า วันที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๖๒

สังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมในพิธีกรรมลำผีฟ้าภาคคำกับกลุ่มหัวหน้าหมอลำผีฟ้าและลูกศิษย์ผีฟ้า
เมื่อวันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๖๒

สังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมในพิธีกรรมลำผีฟ้าภาคเข้าต่อกับกลุ่มหัวหน้าหมอลำผีฟ้าและลูกศิษย์ผีฟ้า
เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๖๒

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ ฉายา/นามสกุล : พระธรรมกิตติ ฉายา ปญญาวิชโร นามสกุล จำพรชัยนันต์
- วัน เดือน ปีเกิด : ๒๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๓
- ภูมิลำเนาที่เกิด : เลขที่ ๒๕ หมู่ ๓ บ้านไผ่กุดหิน ตำบลไชยสอ อำเภอลำดวน จังหวัด
ขอนแก่น รหัสไปรษณีย์ ๔๐๑๓๐
- การศึกษา : พ.ศ. ๒๕๔๗ สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาชั้นปีที่ ๖ จาก
โรงเรียนบ้านไผ่กุดหิน ตำบลไชยสอ อำเภอลำดวน จังหวัดขอนแก่น
พ.ศ. ๒๕๕๒ สอบไล่ได้นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนเจ้าคณะจังหวัด
ร้อยเอ็ด
พ.ศ. ๒๕๕๓ สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๖ จาก
โรงเรียนปริยัติสามัญโพนทองวิทยานุสรณ์ อำเภอนาทอง จังหวัด
ร้อยเอ็ด
พ.ศ. ๒๕๖๐ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี สังคมสงเคราะห์ศา
สตรบัณฑิต สาขาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ (สส.บ.) จาก
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย (วิทยาเขตอีสาน)
- ประสบการณ์การทำงาน : พ.ศ. ๒๕๕๖ เป็นพระสอนศีลธรรม สถานี่ฟื้นฟูสมรรถภาพและ
เตรียมความพร้อมสำหรับ บุคคลออทิสติก (บ้านเต็มเต็ม)
พ.ศ. ๒๕๖๑ ได้รับการแต่งตั้งดำรงตำแหน่งเลขานุการเจ้าคณะ
ตำบลโพธิ์ทอง อำเภอนาทอง จังหวัดร้อยเอ็ด
- อุปสมบท : วันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ ณ วัดบึงพระลานชัย ตำบลใน
เมือง อำเภอมือเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีพระธรรมฐิติญาณ ที่
ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๑๐ (ธรรมยุติ) เป็นพระอุปัชฌาย์
- ปีที่เข้าศึกษา : ปีการศึกษา ๒๕๖๐
- ปีที่สำเร็จการศึกษา : ปีการศึกษา ๒๕๖๑
- ที่อยู่ปัจจุบัน : ๓๑๙ หมู่ที่ ๒ วัดป่าศรีโพนทอง ตำบลแวง อำเภอนาทอง จังหวัด
ร้อยเอ็ด
มือถือ ๐๘-๘๕๖๑๒๓๗๐